

113-7

P A M Ě T I
A ZNAMENITOSTI
MĚSTA OLMOUCE.

KTERÉŽ VYLÍČIL

ALOIS VOJTĚCH ŠEMBERA,
PROFESOR ŘEČI A LITERATURY ČESKÉ NA C. K. VYSOKÝCH ŠKOLÁCH VÍDEŇSKÝCH.

S OSMI OBRAZY.

VE VÍDNI.
NAKLADEM SPISOVATELOVÝM.
1861.

MĚSTO OLOMOUČ.

A ZNAMENITOSTI

ALOIS VOJTĚCH ŠEMBERA

§ OSMI OBRAZY.

Pomocí Matice Moravské.

54 2 4 6 4

VE VÍDNI.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM

1861.

BLAHOROZENÉMU PÁNU,

PANU

FRANTIŠKOVĚ MOŠNEROVĚ,

doktoru lékařství a hojičství, profesoru porodnictví a soudního lékařství na
c. k. učilišti lékařskohojičském v Olomouci, r. 1834 rektoru magnifikovi býv.
vysokých škol Olomouckých, dopisujícímu údu c. k. lékařské společnosti
ve Vídni a t. d.,

ctěnému příteli svému,

Paměti tyto oddává

spisovatel.

Předmluva.

Město Olomouc jest nej památnější a nejpěknější z měst moravských. To na zřeteli máje a v Olomouci i proto sobě libuje, že předkové moji z Olomoucka pocházeli a někteří z nich po celé minulé století usedlými měšťany Olomouckými byli, ohledával jsem za svého osmiletého bydlení v této metropoli moravské s nemalým zalíbením všeliké tamější starožitnosti a památnosti, zaznamenávaje si spolu také příběhy tam zběhlé, zvláště starší, kdy koli jsem v diplomech neb jiných památkách některého se dočetl. Touto prací se obíraje s podivením shledal jsem, jak nesprávně po onu dobu dějiny Olomoucké líčeny jsou, jmenovitě, kterak J. V. Fischer celé pásmo lehkovážných smyšlének vložil ve svou historii Olomouckou, r. 1808 jazykem německým vydanou, k níž podnes téměř všichni spisovatelé co k nějaké studnici pravdy historické se táhnou a vážit z ní nepřestávají.

Z té příčiny ustanovil jsem se na tom, abych, co paměti-hodného v Olomouci zachováno, dle vlastního spatření krátce popsal a hlavní děje Olomoucké na způsob letopisů sestavil, chtěje tím podati věrný, ač skrovný obraz Olomouce bývalé i nynější, jak obyvatelům Olomouckým jazyka českého znalým, tak i jiným upřímným Moravanům, kteří posud k Olomouci co k hlavnímu městu vlasti své s potěšením hledíce, pro nedostatek příhodného spisu bohužel takorůž žádné vědomosti o její minulosti nemají.

Takto místa památná ohledáváje a v starých listech, knihách a jiných zápisech městských se probíraje, nejednu novou věc na světlo jsem vynesl a nejednu mylnou zprávu posavadních spisovatelů jsem opravil. Zejména nalezl jsem v knize Václava z Jihlavy z r. 1430 a v knihách gruntovních XVI. století některá místní jména česká dávno již v zapomenutí přišlá, na př. Záhrobí, Rohelská brána a j., ježto krom jiných památek svědčí, že Olomouc od prvopočátku až do XIII. století byla veskrz slovanická; týmž způsobem vyhledal jsem některá místní jména česká, nyní též již neznámá, kteráž počátek vzala, když se přistavovalo město německé za krále Otakara II., na př. Bohaté krámy, Chudé krámce, ulice Plačlivá, a j.; jakož jsem také na starých pamětnících na podobné věci, nyní z paměti vyšlé, ústně se vyptal, na př. na to, kde někdy stával velepamátný kostel sv. Petra, též na to, že ulice, německy zvaná „Bareten-gasse“, moravsky se jmenovala „Kužilková“, Wampengasse „Bachratá“ a p.

Nahlédna v Bočkově diplomatárii v list krále Přemysla Otakara II. z r. 1267, jímž děkanovi Bartoloměji kapitulu děkanství na Hradě stavěti dovolil, a spatřiv severní část tohoto stavení nad skalou neschůdnou, došel jsem jistoty, že nepravé jest mínění, ode tří set let téměř obecné, že by král Český, Václav III., r. 1306 zavražděn byl na někdejším zašlém děkanství u sv. Petra, alebrž že shlazen jest se světa na děkanství nynějším; a to na pavlači kamenné, podnes v původním způsobu zachované. Taktéž jsem ze zápisů městských XV. století na jisto postavil, že někdejší ulice Židovská, r. 1454 zrušená, bývala na Předhradí, a nebyla na Bělidlech, jak všichni spisovatelé posud za to pokládali.

Vzav pak v bedlivé uvážení nejstarší listy moravské v diplomatári Bočkově ze století IX. až do XIII., a vymísiv z nich nepravé od pravých, ¹⁾ pominul jsem v Pamětech Olomouckých mnohé příběhy, na těchto vyloučených listech založené, totiž: zprávu o svěcení kostela sv. Petra r. 863, o nadání téhož kostela skrze knížete Svatopluka r. 885 a skrze jiná knížata a dobrodince v XI. století; zprávu o domnělém hradě na Hradištku u Olomouce, o narození na něm knížete Svyatikhněva r. 1031 a jeho pokřtění u sv. Petra, o založení nejstaršího špitálu v Olomouci r. 1055, o uvedení Němců do Olomoucka již za knížete Břetislava, o propůjčení práva německého obyvatelům Olomouckým skrze knížete Vladimíra ok. r. 1175 a skrze markraběte Vladislava I. (od r. 1197—1222) a v. j.

V přídatku podal jsem mimo jiné věci krátké životy biskupů a arcibiskupů Olomouckých, vesměs dle listin a spisů hodnověrných sepsané, a některé příklady kancelářského jazyka českého, jak ho od XV. do XVII. století v Olomouci užíváno, chtěje jimi ukázati, kterak v té době, kdež národnost česká, co ode dávna na Moravě domácí, sama od sebe na vrchu byla, oba jazykové zemští

¹⁾ Nepraví listové k Olomouci se vztahující, jednak podvržení, jednak porušení, jichž k této práci neužito, jsou: tak zvaní zlomkové Monseovi, vytištěni v Bočkově diplomatári, v díle I. pod č. 125, 126, 127, 129, 130, 140, 143, 145, 148, 149, 153, 156, 157 a 158, a výpisové z nich tamtéž pod č. 42, 64, 70, 94 a 100; výpisové z Hildegarda Hradištského, tak řečeného, v Bočkově diplom. č. 128, 138, 144, 160, 162, 165, 185, 188 a 199; mimo to tyto listové v Bočkově diplomatári, v díle I.: č. 159, 161, 194, 206, 209, 210, 211, 217, 218, 225, 226, 232, 253, 255, 256, 267, 272, 273, 295, 313, 316, 317, 319, 325, 338, 364, 373; v díle II.: č. 60, 64, 196, 203, 286; v díle III.: č. 34, 144, 165 a 231; v díle V. v dodacích: č. 1, 2 a 8.

přátelsky a svorně vedle sebe se srovnávali, kdežto po r. 1620, když němčina panství sobě osobila, jazyk český, ač jest jazykem znamenité většiny obyvatelstva, způsobem nespravedlivým nejprve nazad postaven, potom ale téměř zcela z úřadů vytištěn jest. — Kéž by k příkladům tu položeným zření měli ti, jenž nyní v neblahém boji národnosti české o navrácení odňatého jí nezcizitelného práva nerozumně na odpor se staví! Kéž by tito příkladové protivníky rovného práva národností na Moravě k tomu pohnuli, aby od neplatného odporu svého upustili, pomnuje, že třenice národní, nadprávím němčiny způsobená, nepomine a žádaná svornost mezi Slovaný a Němci nevrátí se dříve, pokud jazyk český v úřadech a vůbec v životě veřejném nebude postaven tak, jak dle příkladů tu předložených v XV a XVI. století postaven byl v Olomouci a všude jinde na Moravě.

Upřímné díky vzdávám Slavnému výboru Matice Moravské, kterýž, propůjčiv mi značné pomoci peněžité na vydání tohoto spisu, hlavně k tomu přičinil, že jsem jej tolika utěšenými obrazy z dílny xylografické pana Rudolfa z Waldheimu, vůbec chvalně známé, okrášliti a naši starověkou Olomouc tímto způsobem zvelebiti mohl. Taktéž díky činím přátelům svým, p. dvorskému sekretáři A. Rybičkovi a p. profesorovi F. Vaňkovi, za laskavou pomoc, které mi u spisování díla tohoto poskytli.

Konečně vidí se mi podotknouti, že část topografická této knihy s některými příměskami dějepisnými ve způsobě ovšem zcela rozdílné již v časopise Poutníku na r. 1847 vytištěna jest.

Ve Vídni dne 14. června r. 1861.

A. V. Š.

Spisové,

jichž u skládání této knihy užito.

A. Boček Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tom. I—VII. Olomucii et Brunae 1836—1860.

Scriptores rerum Bohemicarum. Pragae 1783.

Menologium capituli Olomucensis. Od r. 1263 až do XV. století.
Rukopis v archivu kapituly Olomoucké.

Codex Wenceslvi de Iglavia. Kniha pamětní města Olomouce, založena r. 1430 a jdoucí až asi do r. 1470. V archivu města Olomouce.

Výsady a jiné listy města Olomouce, počínající r. 1261. V témž archivu.

Registra richtářská čili knihy gruntovní města Olomouce z r. 1546—1600.

Kopíáře města Olomouce z r. 1558—1564. V registratuře městské.

B. Paprockého Zrcadlo markrabství Moravského. V Holomouci r. 1593.

Staří letopisové čeští od r. 1378 do r. 1527. V Praze 1829.

Fr. Palackého Dějiny národu Českého. V Praze 1848—1860.

Některé kroniky moravské. sebrané J. P. Cerronim, jež vydal B. Dudík ve spise „Mährens Geschichts-Quellen.“ Brunn 1850.

G. Wolný Kirchliche Topographie von Mähren. I. Abth. I. Bd. Brunn 1855.

K. J. Demuth Geschichte der mährischen Landtafel. Brunn 1857.

Statistische Uebersichten über die Bevölkerung von Oesterreich nach der Zählung vom 31. October 1857. Wien 1859.

F. Peyscha Olmützer Stadt-Schematismus. Olmütz 1859.

Obsah.

Paměti města Olomouce.

	Str.
1. Paměti Olomouce slovanské. Od počátku až do r. 1253	1
2. Paměti Olomouce slovanskoněmecké. Od r. 1253—1620	10
3. Paměti Olomouce německoslovanské. Od r. 1620—1861	31

Místopis města Olomouce.

Odkud Olomouc má jméno	36
Položení a rozdělení Olomouce	39
Hradby	40
Brány	41
Náměstí	42
Ulice	45
Znameníta stavení	49
a) Kostely	49
b) Jiná stavení	66

Statistické popsání Olomouce.

Počet a rozdělení obyvatelstva	82
Hlavní obživy obyvatelstva	83
Život společenský	84
Úřadové: a) političtí, b) soudní, c) finanční, d) obchodní, průmyslní a stavěcí, e) horní, f) vojenští a g) církevní	85
Školy	91
Ústavové dobročinní	93

Přídavek.

1. Posloupnost biskupů a arcibiskupů Olomouckých	94
2. Kapitula Olomoucká v rozličných dobách	108
3. Rada městská z rozličných dob	111
4. Někdejší statky města Olomouce	113
5. Statky arcibiskupství Olomouckého	115
6. Kostely Olomoucké dle popisu B. Paprockého z r. 1593	117
7. Příklady kancelářského jazyka českého v Olomouci ze století XV—XVII	119
8. Nápis v kostelích Olomouckých	143

Obrasy.

1. Olomouc nynější. 2. Olomouc r. 1593. 3. Hlavní chrám sv. Václava r. 1593. 4. Kostel sv. Mauriciho. 5. Bývalý kostel Matky Boží. 6. Bývalý kostel sv. Blažeje. 7. Kapitulní děkanství. 8. Rádnice.

Paměti města Olomouce.

1) Paměti Olomouce slovanské.

O původu a založení města Olomouce ničeho jistého pověditi nelze. Hledimeli však k tomu, že Olomouc leží na příkré nepřístupné skále nad řekou Moravou, kteráž ji činí téměř pevností nedobytnou, a že leží uprostřed krajiny přeurodné; nebudeme pochybovati, že počátek její položení náleží v onen věk dávný, z něhož nás nižádných psaných památek historických nedošlo.

Za doby římské připomíná Tacitus sídlo krále Moravského Mirobuda (*Marobudus, rex Marcomanorum*) ¹⁾ a při něm hrad (*castellum*), do něhož Chatvalda, kníže Kotinský, s vojskem svým r. 19. po Kr. vtrhnuv, mnohých kořistí dobyl a kupce římské (*negotiatores*) a přeběhlíky z vojska římského tam nalezl. Však které místo a který hrad se tu rozuměti má, a zdaliž ten příběh k Olomouci aneb spíše k Vyšehradu v Čechách vztahovati sluší, nesnadno rozhodnouti.

Po Mirobudovi jmenuje Tacitus krále Moravského Vana (*Vannius*) a k r. 51. jeho synovce Vanka (*Vangio*), pozdější pak spisovatelé jmenují krále Moravského Balomíra (*Balomarus*) k r. 170, Atalu k r. 261 a královnu Fritigildu, rodem nepochybně Gótku, k r. 396, ale o sídle jejich žádné zmínky nečiní, aniž vůbec jakého místa v Moravě se dotýkají.

¹⁾ Že Markomané a Moravané jsou národ tentýž a že před Moravany v době historické žádných jiných obyvatelů na Moravě nebylo, o tom viz Dějiny literatury české, r. 1858 mnou vydané, str. 170—177. Sice pak toho dovedu ve spise o „Západních Slovanech v pravěku“ k tisku připraveném.

Jistou památkou, že Olomouc již za doby pohanské tu byla a měla obyvatelstvo slovanské, jest pahrbek „Hradištko“ čtvrt hodiny k severovýchodu od Olomouce, na kterémž pohanští obyvatelé Olomoučtí hry národní provozovali, písně zpívali a bohům obětovali, jakž Slované vůbec činívali na podobných hradištkách, jichž ve všech zemích slovanských a zejména na Moravě jest posud nemalé množství. Památkou dávné Olomouce vidí se také býti hrob pohanský, objevený r. 1841, když se stavěla tvrz k severozápadu u Olomouce, v němž uložena byla popelnice se sponkami, závitky a jinými věcmi, podobnými zcela těm, ježto se jinde v Moravě a v Čechách v hrobech pohanských nalézají ¹⁾

V IX. století, kdež spisovatelé cizozemští od časů římských ponejprv zase o Moravě se zmiňují, byla Olomouc kromě Děvína při ústí Moravy a kromě Velehradu (nynějšiho Uh. Hradiště) předním hradem zemským a bez pochyby dočasným sídlem knížat Mojmirá, Rostislava a Svatopluka. Té doby, ač jestli ne již prvé, založen na Předhradí Olomouckém kostel sv. Petra a Pavla, v němž, jak pravdě podobno, apoštolové moravští sv. Cyrill a Methud Bohu sloužili. Na hradě Olomouckém sídlil také kníže Břetislav, syn Oldřichův, se sličnou chotí svou Jitkou, když roku 1028. Polany z Moravy vypudiv jménem otcovým Moravu spravoval. Však o tom nic písemného se nám nezachovalo. V památkách psaných připomíná se Olomouc nejprvé k r. 1055 ²⁾, když Morava dle nařízení Břetislavova na troje knížetství rozdělena jest a Vratislav knížetství Olomoucké obdržel. Vypravujeť totiž kronista Kosmas k tomu roku, kterak řečený

¹⁾ Tyto věci i s popelnicí vzal k sobě tehdejší ředitel staveb pernostenských baron Stein; zdali však k návrhu mému do Museum Moravského je zaslal, aneb kam jinam se poděly, není mi vědomo. ²⁾ V tak řečených zlomcích Monsejských, vytištěných v Bočkově diplomatárii, jmenuje se ovšem Olomouc již k roku 863 a 884; však listové tito, jak jsme již v Dějinách liter. připomennuli, jsou podvržení. Taktéž přivádí se Olomouc k r. 1052 v listu o založení kapituly Boleslavské, dle něhož byla povinna dávatí této kapitule ročně hřivnu stříbra a dva voly; kterýžto list ale sepsán jest teprv v XIII. století, aniž jest na jisto postaveno, vztahující se k r. 1052 aneb teprv k pozdější době knížete Vratislava II.

kníže. dovědév se, že bratr jeho Spytihněv, vojvoda Český, od Chrudimě s vojskem k Olomouci na něho táhne, s matkou svou Jitkou Svinobrodskou, kteráž byla u něho v Olomouci, k Ondřeji, králi Uherskému, ujel, zůstaviv manželku svou v Olomouci, již potom Spytihněv do Prahy s sebou odvezl a na hradě Leštně ne-
slušně vězil.

Léta 1063, když byl knížetem Olomouckým Ota I., přijmím Sličný. založeno jest tu přičiněním knížete Českého Vratislava biskupství při kostele sv. Petra a prvním biskupem učiněn Jan, mnich benediktinského kláštera Břevnovského u Prahy, jež arcibiskup Mohuěský Žibřid slavně posvětil. Toto nové biskupství, postavené pod metropolitou Mohuěským, vztahovalo se k celé tehdejší Moravě, na severovýchod téměř až k řece Odře. obsahujíc v sobě Holasovicko, t. j. celé nynější Opavsko, Krnovsko a Hlubčicko ve Slézsku rakouském i pruském, jak daleko diecése Olomoucká jde podnes.

Nedlouho potom stal se v domě biskupa Jana na Předhradí nemilý příběh, jež zaznamenal letopisec Kosmas. Jaromír, biskup Pražský a bratr knížete Vratislava, maje rozepři s biskupem Janem o hrad a dvůr Podivínský, přijel k němu r. 1071 do Olomouce, a vejda s ním v příbytku jeho ve zvláštní komnatu, netoliko trpké výčitky z příčiny statku jmenovaného jemu činil, alebrž zapomena se, až prý jej na těle trýznil. Pro kterýžto výstupěk potom do Říma k synodě byv obeslán, teprv roku 1074 od papeže Řehoře VII. z viny očištěn jest.

Léta 1077 založen od knížete Oty a manželky jeho Eufemie čili Ofky na „Hradištku“ blíž Olomouce klášter benediktinský, a dne 3. února r. 1078, na den posvěcení kostela sv. Štěpána při témž klášteře, vydán jest novému opatovi Janovi od zakladatelů list základní u přítomnosti Vratislava knížete Českého, Jana biskupa Olomouckého, Menharta opata Břevnovského, Vítu opata Sázavského a pánů Smila, Předy, Miloty, Božepora a jiných svědkův.

Po smrti knížete Oty, když vdova jeho Eufemie se syny svými, Svatoplukem a Otíkem Černým r. 1089 dala se pod ochranu Kunratovi, knížeti Brněnskému, jenž byl v odboji proti bratru

svému, králi Vratislavovi, přitřhl král Vratislav, jsa na to hněviv, s velkým vojskem do Moravy, a dobyv Olomouce, knížetství Olomoucké jmenovaným synům Otovým odňal a v úděl je dal mladistvému synu svému Boleslavovi, kterýž brzo potom zemřel.

Za knížete Svatopluka, na něhož po smrti Boleslavově Olomoucko připadlo, vtrhli Poláci v měsíci dubnu r. 1104, vedeni jsouce panem Želislavem, do Olomoucka, a však od udatného Svatopluka poraženi jsou. V té bitvě ztratil vůdce Želislav levici, načež od krále Polského Boleslava ruku z ryzího zlata darem obdržel.

Roku 1109, když po úkladném zavraždění knížete Českého Svatopluka v táboře ve Slézsku (21. září) vojsko české zvolilo Otíka, bratra Svatoplukova, za knížete, přijel Dětríšek Buzovec, hlavní přívrženec Otíkův, do Olomouce, aby jej neprodleně do Prahy přivedl, kterýž hned sice s vojskem moravským do Čech se vypravil, však vida nesnáze v tom od trůnu Českého upustil.

Roku 1131, dne 30. června, konala se v Olomouci slavnost přenešení stolice biskupské od kostela sv. Petra na Předhradí na Hrad k novému chrámu sv. Václava, ježž byli knížata Otík Černý a Václav nákladně vystavěli. Na památku té slavnosti sepsán znamenitý list podnes zachovaný, v němž zaznamenáno sto osad moravských a sedm osad českých, již tehda buď zcela nebo z části kostelu biskupskému náležitých, a z něhož zřejmo, že diecése Olomoucká toho času rozdělena byla na 6 arcijahenství: Olomoucké, Přerovské, Spytihněvské, Břetislavské, Brněnské a Znojenské.

O velkonocích r. 1137 sjeli se v Olomouci kníže Český Soběslav, jenž měl za manželku Adletu, sestru krále Uherského, Bély II., a král Béla, svak jeho, a slavili tu svátky ve spolku přátelském.

V létě r. 1147 táhli knížata Olomoučtí, Ota III. a Svatopluk II., vyzváni k tomu byvše od biskupa Zdíka, společně s tímto biskupem a s knížetem Brněnským Vratislavem na sever k moři baltickému, a tu spojivše se s pověstnými nepřáteli Slovanů, Jindřichem Lvem Saským, Albrechtem Medvědem, markrabím

Braniborským a Kunratem Míšenským, též s arcibiskupy Magdeburským a Bremským, válku křížovou se slovanskými Bodrei, Lutici a Pomorany podnikli, aby je obrátili na křesťanství; a však pro nesvornost mezi sebou a pro statečnost Slovanů těchto s nepořízenou domů se vrátili.

Roku 1161 dobyl kníže Soběslav II., syn Soběslava I., útokem hradu Olomouckého. v jehož držení byl tehda Bedřich, syn krále Vladislava I. Král Vladislav, přiraziv potom s vojskem svým k hradu a nemoha se ho již zmocniti, učinil oň se Soběslavem úmluvu úskočnou, kteréž pak nezdržev oklamaného Soběslava na hrad Přimdu do vězení dal.

Brzo potom dobývána jest Olomouc poznovu. Když totiž r. 1178 kníže Český Bedřich knížete Soběslava II., chtěje ho s trůnu svrhnouti, na Moravě porazil, a kníže Olomoucký Václav, bratr Soběslavův, na odpor se mu postavil, položili se Ota, kníže Znojemský a Lipolt, vojvoda Rakouský, pomocníci Bedřichovi, dne 28. června t. r. před Olomouc, kteréž kníže Václav hájil, a nazejtří dne 29. hnali útokem na hrad; byvše ale odrazeni, dne 30. června od dobývání upustili a poplenivše Olomoucko i Brněnsko do svých zemí se vrátili.

Od r. 1185 až do sklonku XII. století vévodil v Olomouci kníže Vladimír, syn Oty III. a podržel knížetství Olomoucké k užívání, i když Morava r. 1197 na markrabství povýšena jest.

Po jeho smrti r. 1200 přestala býti Olomouc stálým sídlem knížecím, ježto pozdější markrabata, zejména Vladislav I. (od r. 1201—1222), Vladislav II. (od r. 1224—1227) a Přemysl (r. 1228—1239) obyčejně bydleli v Brně, ačkoli Olomouc jakožto sídlo biskupa a kapituly i potom byla vždy předním městem moravským.

Okolo r. 1210 uvedeny jsou do Olomouce biskupem Robertem řeholní panny sv. Augustina a vystaven jim tu na Předhradí blíž kostela sv. Petra klášter, k němuž biskup jmenovaný a probošt Štěpán ihned některé statky darovali, totiž mlýn Svatojakubský, zahradu pod klášterem na řece Moravě a „Nový hrádek“ tamtéž.

R. 1222, dne 26. srpna, přibyl do Olomouce král Český,

Přemysl Otakar I. a potvrdil tu toho dne řádu německému práva a výsady, od knížete Kunrata a markraběte Vladislava jemu propůjčené.

Za téhož krále přišli do Olomouce okolo r. 1227 dominikáni čili mniši řádu kazatelského, jimž potom král Václav I. klášter i kostel sv. Michala vystavěl a statky některé daroval. Touž dobou (mezi r. 1230 – 1240) přibyli do Olomouce též minorité, kterýmž dle pověsti Zdeslav ze Šternberka klášter na Předhradí založil.

Velepamátnou stala se Olomouc r. 1241 obležením a pobitím Tatarským. V měsíci květnu t. r. přirazilo oddělení velkého vojska mongolského, na podmanění Evropy z Asie vyslaného, pod vůdcem Paidárem, skrze Polsko a Slézske do Moravy, a položivši se táborem u Olomouce, jalo se město obléhati a Moravu daleko široko drancovati. Však hrdinský Zdeslav z Chlumce, později zvaný ze Šternberka ¹⁾, vůdce posádky Olomoucké, jednoho dne ke konci měsíce června ráno na ně vytrhna. množství jich pobil, a skoliv sám vůdce jejich Paidára, z rodu Čengischánova, pohnul je, že od Olomouce do Uher odtáhli a od dalšího dobývání zemí západních upustili. Básník zpěvu „O bojích křesťanů s Tatary“ v Rukopise Kralodvorském, kterýž

¹⁾ My máme za vítěze nad Tatary Zdeslava ze Šternberka, zakládající mínění své na kronice Přibíka Pulkavy, kterýž praví (v první latinské recenzi), že Tatary porazil jistý pán ze Šternberka (*quidam nobilis de Sternberg*), jenž obdržev od krále Václava za odměnu statek blíž Olomouce, na památku toho vítězství hrad Šternberk na něm vystavěl. Okolo r. 1241 nebylo však dle listů souvěkých žádného jiného pána ze Šternberka nežli Zdeslava, kterýž máje ještě r. 1240 příjmení z Chlumce, r. 1242 (tedy rok po bitvě u Olomouce) ponejprv s příjímím ze Šternberka se objevuje. Tomu, co A. Boček (ve spise: *Vpád Mongolů do Moravy*, vyd. r. 1841, str. 55, č. 2 a 4) přivádí na důkaz, že Zdeslav byl vítězem, víry nepřikládáme, ježto zápisů v kronice Olomoucké z r. 1424, k nimž se Boček táhne, ani listu z r. 1297 od něho přivedeného nikde nestává. Co se pak týče básně „O bojích křesťanů s Tatary“ v Rukopise Kralodvorském, máme veškerá osobní jména v ní připomenutá (Jaroslav, Vratislav, Uneslav a Veston) za básnická, rovněž jako jména v básni „O sedání“ v též Rukopise.

vítězství toto a hrdinství Čechů a Moravanů před Olomoucí osvědčené mistrně vylicil, postavil básni svou vítězi nad Tatary i městu Olomouci pomník nepominutelný. Toho času dle listů souvěkých v Olomouci bydleli, jsouce nepochybně svědky obležení tatarského: Kunrat z Frideberka, biskup, Dětrich probošt hlavního chrámu, Mojžiš arcijahen Břetislavský, Esau arcijahen Přerovský, Mikuláš arcijahen Brněnský a Radoslav arcijahen Znojenský. Správu pak na hradě Olomouckém vedli úředníci královští: Vítek kaštelán, Milič komorník. Mikuláš cúdař a Petr správčí čili purkrabí.

Před samým vtržením Tatarů k Olomouci vzešel neblahý spor o biskupskou stoliči Olomouckou. Po smrti biskupa Roberta r. 1240 jmenoval Žibřid, arcibiskup Mohučský, metropolita Moravský, nepochybně k návrhu krále Václava I., biskupem Olomouckým cizozemce Kunrata z Frideberka, kanovníka Hildesheimského, kterýž byl příbuzný Ojře z Frideberka, pověstného turněře a miláčka krále Václava. A však kapitula, užívajíc práva svého, jež měla bez pochyby již od času zřízení 12 kanovníků za biskupa Zdíka († 1151), zvolila sobě ze svého prostředka za biskupa kanovníka Viléma, a když potom Kunrat pomocí krále Václava násilně v biskupství se uvázal, kanovníky jemu protivné stíhal a prebendy jim odňal, utekli se kanovníci: Jan děkan, Bartoloměj arcijahen a Kerhart, Řehoř a Jan s biskupem Vilémem od nich zvoleným k papeži Innocenciovi IV. do Říma, kterýž po dlouhém vyšetřování té rozepře r. 1245 o sboru církevním v Lyoně slaveném Kunrata Hildesheimského s biskupství svrhl, a přiměv druhého biskupa Viléma k tomu, že se důstojnosti své vzdal, na místě obou dne 20. září t. r. kaplana svého a probošta Lubeckého, Brunu ze Schaumburka, biskupem jmenoval. Však Bruna pro odpor krále Václava teprv po dvou letech na stoliči biskupskou v Olomouci skutečně dosedl, jakož také kanovníci výše jmenovaní 7 let mimo Olomouc strávili. Biskup Bruna pak po kolik let splácel dluh znamenitý, jež byla kapitula učinila na zapravení nákladu u dvoru papežského, za příčinou tohoto osazení stolice biskupské vzešlého.

Léta 1246 založen jest na Předhradí skrze Martina Po-

koru a některé jiné dobrodince špitál u sv. Ducha pro zaopatřování chudých.

Léta 1249, dne 14. září, přijel do Olomouce Přemysl Otakar, nový markrabě Moravský a potvrdil téhož dne pannám řádu sv. Augustina u sv. Petra statky ve V. Slatenicích, kteréž jim paní Střezena byla darovala.

Roku 1253, jenž byl posledním rokem panování krále Václava I., nastal Olomoučanům nový strach vtržením nepřátelským jako r. 1241. Král Uherský, Béla IV., veda válku s Přemyslem Otakarem, markrabětem Moravským, o Rakousy a Štýrsko, vyzval pohanské Plavce čili Kumány, spojence své, aby vtrhli do Moravy, kteří přirazivše až k Olomouci, dne 25. června t. r. krutou bitvu s Moravany tu svedli, v níž mnoho tisíc jich padlo a množství jiných utíkajících v řece Moravě utonulo. Potom i sám král Béla, vtrhnuv s vojskem svým do Moravy, jal se dobývati Olomouce, nemoha se jí však zmocniti, odešel do Uher, popleniv po cestě všechnu krajinu okolní a vzav s sebou sílu lidu moravského v zajetí. Brzo potom, dne 5. srpna t. r., přibyl do Olomouce markrabě Přemysl Otakar, a přičiněním papeže Innocencia nastoupilo mezi ním a králem Bélou smíření.

Tímto příběhem končí se dějiny Olomouce slovanské. Toho času Olomouc, co stavení se týče, takto vypadala: mělat čtyři brány, dvě na Hradě, z nichž šla jedna severně (pod nynějším děkanstvím kapitulním) dolů k Moravici a druhá jižně na Předhradí k biskupskému domu; a dvě na Předhradí, z nichž jedna, řečená Předhradská, šla na východ na Ostrovy mezi vodami Moravicí a Moravou, a druhá, řečená Rohelská, k Lazcům. Nepochybně také již tehda byly tu menší dvě brány, Židovská pod sv. Michalem a Svatoblažejská pod Záhrobím.

Nejpěknějším stavením byl hlavní chrám sv. Václava na Hradě, dostavený r. 1131; blíže něho byla škola, při níž se r. 1249 připomíná školastik; též couda byla na Hradě, kdež se drželi sněmové (*colloquia, consilia*) a soudové obecní (*judicia generalia*), jakož tu byla také zbrojnice a komora knížecí. Snad tu i bydleli úředníci hradští: kastelán, óudař, komorník a správčí.

Na Předhradí, ježto šlo po skalnatém návrší až k sv. Mi-

chalu a do Záhrobí, bylo čtvero kostelů: farní kostelové sv. Petra a Pavla a Matky Boží (kterýžto se ponejprv jmenuje r. 1253), a kostelové při klášterích minoritském a dominikánském. Klášterové pak byli tři: dominikánský, minoritský a panenský řádu sv. Augustina. Blíž kostela sv. Petra byl dům biskupský a děkanství, tu kde nyní jest residence arcibiskupská a vedlé samého kostela dům proboštský, kterýž se ponejprv připomíná r. 1252; po obou pak stranách od biskupského domu a probošství šli domové kanovníci; kromě toho bydleli na Předhradí někteří řemeslníci a kupci a při hradbách za klásterem minoritským Židé.

Pod Hradem a Předhradím rozkládala se některá podměstí se zahradami, mlýny a dvorci. Za branou Předhradskou ležely Ostrovy mezi Moravicí a Moravou a za mostem Moravským Předmostí a Závodí, k Hradištku náležité. Pod klásterem panen řádu sv. Augustina a pod Novým hrádkem u mlýna, kterýž potomně »Jakubský« nazván, byly Rybáře a za branou Rohelskou Bělidla s mlýnem na řece Moravici; níže nich pak ostrov Lazce se zahradníky a mlýnem na též řece, kteráž dle popisu z r. 1249 odtud tekla ke Skalce pod Hradem, a do níž tu padali potůčkové Černice a Babi struha a u samého mostu Předhradského potok Žezník. Dále za řekou Moravou rozkládal se v krajině lučnaté klášter Hradištský, do něhož r. 1151 uvedeni jsou premonstráti; od něho táhly se kolem města vesnice: Černý vír na řece Moravě, Hajčín na Moravici se dvorem a mlýnem, jehož pole šly na západ až k místu, řečenému Moreč (r. 1249); na jihozápad Neředín a Hněvotín, na jih Slavonín, Medvězí a Nemilany, kterýchžto pět vesnic se jmenuje již r. 1131; na jihovýchod odtud ležela ves Vsisko a dále Bystrovany. Také Povel, Odolany a Chvalkovice toho času již tu byly, ač v listech teprv později se připomínají.

Obyvatelstvo hradu Olomouce a vesnic výše řečených bylo po tu dobu veskrz slovanské. Zdržovaliť se sice v Olomouci alespoň od XI. století vždy někteří Němci, jednak při dvoře kněžny Jitky, manželky Břetislavy (od r. 1029—1037) a Žofie z Berku, manželky Otíka Černého (od r. 1114—1126); též tu

byli dva biskupové němečtí, Kunrat z Frideberka (r. 1241—1247) a Bruna z Schaumburka (od r. 1247—1253), kteří měli okolo sebe zajisté písaře a kaplany německé; jakož také v Olomouci beze vsí pochyby ode dávna meškali někteří kupci němečtí a vlastí, rovněž jako v Praze a v Bruě (tuto dle listu z r. 1231); ale ony dvořanky i duchovní byli tu jenom na čas, a tito kupci byli hosté; stálého obyvatelstva německého v Olomouci nebylo, jakž viděti z toho, že dle svědectví kronisty Kosmy kníže Vratislav II. r. 1061 bratru svému Otovi Sličnému, jenž německy neuměl, propůjčil Olomoucka, proto že tu Němců nebylo, druhému pak Kunratu, kterýž uměl německy, dal Znojemsko, ježto hraničilo s německými Rakousy.

Zřízení obecního té doby Olomouc ještě neměla; nebylo tu tedy ani primátora ¹⁾, ani konšelů neb radních, jenž by byli věci obecní o sobě spravovali; aniž byla Olomouc po onen čas jakými výsadami neb právy zvláštními od knížat neb králů nadána. Veškerou správu politickou i soudní vykonávali úředníci hradští, jimž svěřena byla správa v Olomoucku vůbec, a z nichž ku sklonku této doby (r. 1253) jsou známi Pardus (z Horky) komorník, Jan sudí a Prkoš purkrabí.

2) Paměti Olomouce slovauskeněmecké.

a) Za posledních Přemyslovců.

Za panování krále Českého Přemysla Otakara II. (od měsíce září r. 1253) nabyla Olomouc, co do velikosti i obyvatelstva. nové podoby. Král Přemysl pověstný stavitel měst a šířitel němeectví v Čechách i na Moravě, dal na západ pod Předhradím Olomouckým nové město stavěti ²⁾ a osadil je obyvateli německý-

¹⁾ List v Bočkově diplomatári, k f. 1130 položený (Cod. dipl. Mor. V. 218), v němž se mluví o „primasovi“ Olomouckém Sudovi, patrně jest potvrzený.

²⁾ O tomto stavění města Olomouce nic písemného není zaznamenáno; že však vykonáno bylo v době této a ne dříve, z mnohých případností doličiti lze. 1. Vyniká Olomouc touž pravidelností řinků a ulic a touž výstavností domů, jako jiná města v Čechách a na Moravě, dle svědectví diplomatických za Otakara II. založená, na př. Uh. Hradiště, vystavené r. 1258, Mor. Tře-

mi, kteréž nepochybně povolal z Dolních Němec, otčiny biskupa Bruny. Toto město obsahovalo v sobě nynější Horní a Dolní rink, prostranství u farního kostela sv. Mauriciho a ulice, vedoucí na obojí dotčené náměstí a ke kostelu sv. Mauriciho, kteréž obdržely jména jednak od řemeslníků, jenž v nich bydleli, na př. ulice Ostružnická, Nožířská, Pekařská, Hřebenářská, Hrnčířská, nebo vůbec od obyvatelů, na př. Moravská a p.; jednak od položení a od místa, kam vedly, na př. ulice Horní či Litovelská, Prostřední, Dolní a j. Město pak obehnané jest kolem hradbami, skrze něž šly brány Litovelská, Prostřední a Dolní.

Stavení města svěřil král Přemysl Otakar fojtu či rychtáři městskému (*advocatus civitatis*) a dal mu za odměnu užitek z rychty a z mlýna k ní náležitého, jistě část posudného a některé jiné příjmy. Kterýmžto fojtem dědičným tehda byl Fridrich, jenž se přivádí v listu, daném r. 1262.

Novým obyvatelům Olomouckým propůjčil král Přemysl ihned některých výsad, jež připomíná v listu, daném městu Přerovu dne 27. ledna r. 1256. Co tyto první privilegia v sobě obsahovaly, neví se sice, dle podobnosti k pravdě však osvobodil král Otakar Olomoučany od jurisdikce soudu zemského i od placení mýta v některých místech, a ustanovil, aby nikdo na míli okolo města jim na ujmu piva nevařil, kteroužto výsadu znovu potvrdil král Václav II. r. 1291. Mimo to daroval král Přemysl Otakar

bova, Mohelnice, Polička, Vysoké Mýto, Č. Budějovice a j. Kteréžto pravidelnosti a výstavnosti v starších městech českých a moravských není. 2. Stejnost jména kostelů „sv. Mauriciho“ v Olomouci a v Kroměříži, v Moravě po onu dobu neobyčejného, ukazuje k stejnému původu obou kostelů, a ježto kostel Kroměřížský r. 1262 od biskupa Bruny vystaven a posvěcen jest, lze totéž pokládati o kostele sv. Mauriciho v Olomouci. 3. Vyskytují se německá jména obyvatelů Olomouckých teprva za krále Přemysla Otakara II. r. 1257 a 1262, kdežto v jiných městech od Němců vystavených neb rozšířených, v Znojmě, v Brně, Unčově, Opavě a Jihlavě, proskakují ihned po vystavení jich za krále Přemysla Otakara I. a Václava I. 4. Taktéž má Olomouc první privilegia (exemce z práva slovanského) od krále Přemysla Otakara II., ježto města právě dotčená obdařena jsou privilegii již od obou starších králů Přemysla Otakara I. a Václava I.

novému městu, ježto od té doby královským slulo, na obecné potřeby statky některé, nepochybně Hněvotin a Nemilany, kteréž německí měšťané Olomoučtí též svými krajany osadili. Dne 13. října r. 1261 povolil měšťanům Olomouckým, aby si vystavěli dům obecní, řečený *Chaufhus* (*Kaufhaus*), na prodávání rozličného zboží, z něhož by užitek docházel obci, a udělil jim trh výroční na sv. Havla, kterýž trvati měl 6 neděl; roku pak 1268, dne 16. února, propůjčil měšťanu Olomouckému Štěpánovi šrotérství čiližné (*officium, vulgo Schrotamt seu Lyzné vocatum*) způsobem dědičným, jakž je byl týž Štěpán za otce Otakarova, krále Václava, provozoval.

Pro spravování věcí obecních zřídil král Přemysl Otakar radu městskou, složenou ze 12 radních, z nichž každý 4 neděle do roka střídavě úřad purkmistrovský vedl, kterýžto způsob správy městské se pak zachoval až do císaře Josefa II.

V tom čase, do něhož založení nové Olomouce připadá (od r. 1253—1256), král Přemysl několikráte Olomouc navštívil, předsedaje tu obyčejně při sněmu a soudu zemském. Byl tu zejména dne 17. srpna r. 1254, v měsíci únoru a opět 12. srpna r. 1255 a od 16. až do 28. ledna r. 1256. Podobá se též, že tu v nově uspořádal soud zemský a zavedl desky zemské „k veškeré Moravě se vztahující,“ o nichž se zmínka činí v listu, r. 1303 v příčině vesnice Moravan u Brna vydaném, ačkoli tento list se nesrovnává s instrukcí, danou císařem Karlem IV. r. 1359 pro správu moravských desk zemských, r. 1348 od něho zřízených, v níž se praví, že do r. 1348 v Moravě zvláštních desk zemských nebylo.

Nedlouho po vystavení nové Olomouce objevují se v listech německí obyvatelé Olomoučtí. První z nich jest Fridrich, vikár u sv. Mauriciho, jenž se připomíná r. 1257 (*Boč. Cod. III., 247*); r. 1262 jmenuje se Fridrich, fojt městský (*advocatus*) a měšťané Kunrat a Pertolt (tamtéž str. 410). Potom již jmen měšťanů německých v listech každým téměř rokem přibývá.

V této době, kdež v Olomouci u veškeré správě dály se změny znamenité, zřídil sobě též biskup Bruna, o zvelebení biskupství a rozmnožení statků biskupských velmi pečlivý, dvůr

manský dle německého způsobu, jenž se skládal z několika úředníků a manů, kteří byli povinni biskupa i statků jeho hájiti. Toto ozbrojené úřednictvo a manstvo po boku máje, táhl bojovný biskup z jara r. 1260 s králem Přemyslem Otakarem do boje na Bělu, krále Uherského, do Rakous a přičinil k slavnému vítězství, kteréž král Přemysl na Moravském poli blíž Kresenbrunu dne 12. července t. r. nad ním obdržel. Byliť pak úředníci a manové, jimž biskup Bruna statky biskupské pod léno dal, větším dílem Němci z Dolních Němec od Schaumburku do Moravy vzatí, z nichž se v listech z r. 1249 tito jmenují: Herbort z Fulšteina, číšník, Helembert, maršálek biskupův a manové Oldřich z Altenbuchu, Ludvík z Medvězí, Symon Opavský, Albert Stange a j.; později jmenují se za many biskupovy rytíři z Emse, z Dasle, z Ginstu, z Ronberka, z Wertingehusen, z Hemenhusen a v. j.

R. 1261, dne 21. srpna, přijel král Přemysl Otakar do Olomouce a předsedal tu při sněmu i soudu, a opět dne 10. listopadu 1264. Potomně však, jsa zaměstrán válkami v Rakousích, ve Štyrsku a v Uhřích, Olomouce snad již nespátrál; alespoň není již žádných listů, kterých by později (od r. 1265 do r. 1278) v Olomouci byl vydal.

Po nešťastné smrti krále Otakara v bitvě u Vrbové v Rakousích (dne 26. srpna r. 1278), když král německý Rudolf Habsburský do Moravy vtrhl, přišli vyslaní města Olomouce k němu, žádající, aby jim potvrdil výsady, což listem, daným v táboře u Ivančic dne 30. září t. r., učinil a zároveň k žádosti měšťanstva nařídil, aby budoucně Židé Olomoučtí touž berni platili a táž břemena městská nesli, jako obyvatelé křesťanští. V kterémžto listu se ponejprv Židé v Olomouci připomínají.

Třetí rok po smrti krále Otakara II., dne 18. února r. 1281, skonal biskup Bruna ze Schaumburku v domě svém na Předhradí, spravovav biskupství Olomoucké s neobyčejným prospěchem po 34 let a rozmnoživ znamenitě statky i příjmy jeho; ¹⁾ načež dne

¹⁾ Dle nařízení, kteréž biskup Bruna učinil v poslední své vůli dne 28. listopadu r. 1267, konaly se za něho s velkou slavností exekvie takto: sešlo

26. března t. r. zvolen za biskupa Dětrich z Jindřichova Hradce. Kteréž volení konalo se tehda mimo obyčej v kostele sv. Petra, proto že hrad pro rozbroje domácí byl zavřen a kano-níci, jichž bylo 18, nemohli se v hlavním chrámě sv. Václava sejíti.

V měsíci září r. 1282 slaven v Olomouci z nařízení nového správce zemského Alberta, vojvody Saského, valný soud zemský, jejž spravovali soudcové od něho jmenovaní, Kuna z Kunstatu a Všebor z Náměště.

V lednu r. 1291 uvítán do Olomouce s velkou slavností mladý král Václav II., syn Přemysla Otakara II., kterýž, chtěje dojiti koruny Polské, po delší čas v Olomouci a Opavě se zdržoval. Dne 17. ledna t. r. dojevše k němu do Olomouce knížata Sležští Měček a Boleslav, bratři Kazimíra Opolského, sebe i knížetství svá pod ochranu mu odevzdali, cestu mu tím připravíce ku panství v Polsku. Za tohoto v Olomouci meškání propůjčil král Václav, vrátiv se z Opavy, městu listem, daným dne 10. dubna t. r., znamenitých výsad a svobod. Povolil totiž, jakž byl nepochybně již také král Otakar učinil, aby rozepře své narovnávali před svým sudím městským a nikoliv před soudcem zemským čili cúdařem, aby v Litovli a v Kojetíně neplatili mýta, aby ze statků, kteréž by budoucně koupili, při výpravách válečných nedávali více nežli posud dávali ze statků, při založení

se veškeré duchovenstvo, církevní a řeholní z Olomouce a z okolní krajiny téměř na dvě míle v chrámu sv. Václava, a když byli vykonali slavné vigilie, četlo v témž chrámě 200 kněží mše sv. za duši zemřelého biskupa; jednak u oltářů, jednak při stolicích zvláště postavených, načež byli všichni přítomni při velkých rekviích, o nichž byl koberec šarlátový uprostřed kostela nad rakví rozestřen. Za tuto pohřební službu, ježto se potom každého roku v den úmrtí Brunova opakovati měla, obdržel dle posledního pořízení každý kanovník po 24 penězích (či denárech), vikáři a jiní duchovní po 12 penězích, premonstráti na Hradištku 2 hřivny stříbra, dominikáni, minorité a panny od sv. Petra po půl hřivně, špitálníci u sv. Ducha 60 penězů, zvonici po 12 penězích a žáci školní za zpěv, též chudí Olomoučtí po 1 penizi. Kterážto odměna vyměřena jest z příjmů ze statků biskupských a měla se též dávati za podobný anniversář, konaný vedle poslední vůle biskupa Bruny v den úmrtí krále Přemysla Otakara II.

Olomouce k městu přidanych, a aby nikdo na ujmu městu na míli okolo piva nevaril.

Za téhož krále Václava objevují se v Olomouci panny řádu dominikánského u sv. Kateřiny a panny sv. Kláry na Předhradí, onyho ponejprv v listu, daném r. 1287, tyto v listu z r. 1298, ačkoliv pochybno není, že již dříve do Olomouce byly uvedeny.

Příběhy Olomoucké XIV. století počínají se smutnou událostí, zavražděním krále Václava III., posledního Přemyslovce, na hradě zdejším. Osmnáctiletý král Český a zároveň Polský, čině výpravu válečnou do Krakova a chtěje vojsko k tomu sebrané v Olomouci okolo sebe shromáždit, přijel na začátku měsíce srpna r. 1306 do Olomouce. a nemaje tu vlastní residence, uhostil se v novém sice a prostranném a však osamělém domě kapitulního děkana blíž chrámu sv. Václava. Dne 4. srpna odpoledne, chtěje se pro velké parno ochladiti a vyšel z pokoje svého prostě oděn na kamennou pavlač k severu, kde chladný vítr vanul, od najatého vraha, Kunrata z Mühlhofu, jenž se byl v domě ukryl, úkladně přepaden a třemi ranami dykou skolen jest. I zhynul takto mladistvý král na veliké neštěstí národu Českého rukou hanebného Duřinka, kterýž byv ve dvore postizen, hned na místě rozsekán jest. Tělo královo nejprv v kryptě hlavního chrámu sv. Václava jest uloženo, roku však 1326, v měsíci říjnu, z nařízení královny Elišky, sestry krále Václava III., na Zbraslav blíž Prahy odveženo, kdež v kostele někdejšího kláštera cisterciáckého vedlé těla krále Václava II podnes odpočívá.

b) Za králů a markrabat z rodu Lucemburského.

Ku konci měsíce května r. 1311 přijel král Jan Lucemburský s královnou Eliškou, v průvodu Petra arcibiskupa Mohušského, Filipa biskupa Eichstetského, hrabat z Hohenlohe a z Henneberka a jiného panstva cizozemského i domácího do Olomouce, jakožto hlavního města Moravského, aby se tu co nový panovník v zemi Moravskou uvázal, a pobyl tu s dvorem svým 12 dní, byv od biskupa Jana V., od kapituly a veškerého obyva-

telstva velmi slavně uvítán. Za jeho tu pobytí přijel k němu Boleslav, vojvoda Vratislavský a Lehnický, jenž byl po vypuzení knížete Mikuláše, syna Otakarova, v držení Opavska, a vzdal se za 8000 hřiven stříbra knížetství tohoto.

V polovici měsíce února r. 1327 jel týž král skrze Olomouc do Krakova, by sobě Polsko podmanil. Na této cestě dali se v Opavě dne 18. a 19. února vojvodové Sležští Boleslav Opolský, Kazimír Těšínský a Vladislav Kozelský s knížetstvími svými pod ochranu jeho, což učinil dne 24. února v Bytomi také vojvoda Jan Osvětimský.

Toho času roztrušovali Němci a jiní příchozí cizozemští (*Theutonici et advene*) v Olomouci a jiných (jak se podobá, německých) městech po Moravě jakési bludné učení, kteréž tak se zmáhalo, že papež Benedikt XII. r. 1335 Petra z Načerace z Prahy za inkvisitora kacířství do Olomouce poslal, jehož přičinění však, dle zprávy o tom podané, minulo se s účinkem žádaným.

Roku 1339, dne 8. července, meškal král Jan po třetí v Olomouci a přijal tu na milost Mikuláše II., knížete Opavského, kterýž utlačováním lidu sobě poddaného hněv králův na se byl uvalil.

Slavný markrabě Karel, syn krále Jana, o zvelebení země Moravské zvláště pečlivý, několikráte po delší čas v Olomouci se zdržoval, řídě tu záležitosti zemské. Za svého tu pobytí od 29. června do 8. července r. 1340 koupil od biskupa Jana, příjímím Volka, vrch Tepenec blíž Bělkovic a vystavěl na něm hrad „Twingenberch“. Po druhé tu meškaje na začátku dubna r. 1342 potvrdil proboštovi hlavního chrámu titul kancléře markrabského, jehož král Přemysl Otakar I. předchůdcům jeho byl propůjčil.

Co král Český založil Karel IV. v Olomouci r. 1348 nové desky zemské na způsob posavadních českých v Praze, do nichž se vkládaly smlouvy všeliké, týkající se statků zemských ve výhodní Moravě, totiž v Olomoucku, Přerovsku a v části Brněnska. Desky tyto otevřeny jsou tu ponejprv s velkou slavností dne 26. července t. r. u přítomnosti Štěpána ze Šternberka, hejtmána zemského, Jana z Kravař, komorníka coudy Olo-

moucké, Kerharta z Kunstatu, komorníka coudy Brněnské a jiných pánů, a od Vítka, arcijahena Olomouckého, písaře desk zemských, jsou učiněny do nich první vklady.

Bratr císaře Karla IV. Jan, stana se markrabětem Moravským, propůjčil listem, r. 1352 dne 3. března v Brně daným, městu Olomouci práv Magdeburských ¹⁾, aby, jakž praví, nemusili Olomoučané již jako prvě v Uněově a za hranicemi markrabství, v Bruntále, práva hledati; i naříditi, aby potomně Uněov, Litovel, Šumperk a jiná města moravská, kteráž se posud právem Magdeburským spravovala, naučení brala u rady Olomoucké. Dle toho zachovávala se potom nejen tato a jiná města německá: Jívová, M. Třebová, Brunsejt, Německá Husová a německočeský N. Jičín; nébrž i města moravská: Šternberk (r. 1428), Brodek (r. 1439), Konice (r. 1446), Lipník (r. 1448), Jevíčko (r. 1486), Tršice (r. 1546), Val. Meziříčí (r. 1565), Příbor a j., kterýmžto moravským městům rada Olomoucká naučení v jazyku českém vydávala, sama se odvolávajíc až do druhé polovice XVI. století (asi do r. 1568) do Vratislavi a potom teprv do Prahy.

Kromě práv Magdeburských udělil markrabě Jan městu Olomouci také některá jiná privilegia pro zvelebení obchodu; sám však po ten čas, co markrabství spravoval (od r. 1349—1376), nemnoho se v Olomouci zdržoval, ale sídlil nejvíce na hradě Špilberku v Brně; jakož po všechnu tu dobu toliko r. 1359 a 1360 mezi přítomnými při Olomouckém sněmu v deskách zemských jest zaznamenán.

— Za markraběte Jošta (od r. 1376—1411) potkalo Olomouc

¹⁾ Nepravda tedy jest, jak mnozí posud měli za to, že by markrabě Vladislav již r. 1229 Olomoučanům byl práva Magdeburského propůjčil. List, zprávu o tom dávající (v Bočkově Diplom., II., 213), jest podvržený. Tím méně jest pravda, že by Olomoučané již ve XII. století od knížete Vladimíra byli jakási práva německá obdrželi. Že město Olomouc do r. 1352 práv zvláštních nemělo, vychází také z toho, že Brněnští v rozepři o přednost města svého Olomouckým vždy vytýkali, že teprv r. 1352 práva Magdeburského účastnými se stali, kdežto oni (Brňané) měli již 100 let dříve své vlastní právo, r. 1243 králem Václavem I. jim udělené.

dvoje neštěstí ohně. Léta 1380, druhou neděli po veliké noci, vyhořel neopatrností služebnictva markraběcího dům biskupský a hlavní chrám sv. Václava a nepochybně i ostatní domy mezi residenci biskupskou a hlavním chrámem. Roku pak 1388, v pátek po sv. Prokopu, vyšel druhý oheň, v kterémž dle zprávy Václava z Jihlavy (od r. 1430). téměř celé město i s Předhradím popelem lehlo, načež markrabě Jošt pohořelým na 6 let berni prominul. Bylť to, jakož podobno, týž oheň, ježž Paprocký k r. 1393 klade, dotýkaje, že o něm všecko město shořelo, tak že žádný dům, ani kostel, ani klášter celý nezůstal, že páni a rytířstvo, majíce toho dne právě soud zemský, sotva s dskami zemskými z ohně vyšli a že též mnoho lidí v něm zahynulo.

Markrabě Jošt déle a častěji v Olomouci bydlel než předchůdce jeho, maje tu dům u sv. Michala blíž soudnice zemské. Dle desk zemských předsedal tu v soudu r. 1382, 1385 (tohoto roku společně s markrabětem Prokopem), 1389, 1391, 1392, 1397, 1406—1409.

V době husitské jevílo měšťanstvo Olomoucké zřejmý a trvalý odpor proti učení českého reformátora a proti přívržencům jeho, nikoli z nechuti k novotám náboženským, jimž hovělo před sto léty za biskupů Hynka Berky a Jana Volka (r. 1326—1335) a po stu letech zase za Lutera, nýbrž z nelibosti k národnosti české, kterouž na jevo dávalo i potomně za krále Jiřího a za časů Karla z Žerotína (r. 1610).

První nepřátelství ke straně husitské osvědčili měšťané skutkem krutým roku 1415, uvalivše tím, jak píše Václav z Jihlavy, nepominutelnou nenávisť a zlost Husitů na sebe. Když totiž toho roku dva mladíci lajkové, přišedše z Prahy do Olomouce, některé články učení Husova veřejně za pravé prohlašovali, tu někteří kněží a měšťané, soud nad nimi vynesše, v oktávě upálení Husova na veřejném místě za kacíře upáliti je kázali, ač Lacek z Kravař, hejtman zemský a jiní pánové odpor proti takovému odsouzení činili.

Roku 1421 táhli měšťané Olomoučtí, majíce v čele biskupa Jana, příjmím Železného a smluvivše se s Němci z Rakous, na »Nový Tábor« na ostrově řeky Moravy u vsi Nenakunic, kdež

Bedřich ze Strážnice a Tomáš z Vyzovic se stoupenci svými se byli upevnili a odtud s některými šlechtici a kněžími husitskými na klášter Velehradský uderivše, jeho dobyli a několik mnichů i biblioteku spálili. Útok však od biskupa a jeho spojenců na Tábor učiněný odražen jest a mnoho Olomouckých a Rakušanů pobito.

Lépe vedlo se Olomoučanům roku na to příštího, když kníže Litevský Zikmund (Korybůt), táhna asi s 5000 muži vojska polského od Krakova do Čech a před Olomoucí se položiv žádal, aby mu měšťané poslušenství slibili; kterižto vytrhše naň, nenadále jej odehnali a asi 500 koní mu odňali.

Roku 1423 svedli Olomoučané u vojště Zikmundově bitvu s kališníky u Kroměříže. Císař Zikmund, k němuž stáli Olomoučané s biskupem Janem, Přemek, kníže Opavský a Petr z Kravař, hejtman zemský, maje Kroměříž lidem svým pod správou Jirího ze Šternberka a Jana z Bitova obsazenu, chtěl odtud velkou výpravu na Husity učiniti, ale Husité, vedeni jsouce Divišem Bořkem z Miletínka, Viktorinem a Hynkem z Poděbrad, Haškem Ostravským a Hynkem z Valdšteina, předešli jej a pustivše se s vojskem císařovým, v němž byli Olomoučané, pod Kroměříží v bitvu velmi krvavou, Kroměříže dobyli. A však nedlouho potom musili ji pro nesnáze v Čechách jim vzniklé postoupiti zase biskupovi Janovi, jenž k ní znovu s vojskem byl přirazil.

Nejkrutěji zachovali se Olomoučtí k Husitům r. 1437. Když na dušičky toho roku Pardus z Horky s lidem Bedřicha ze Strážnice a s lidem Krtkovým, jehož se počítalo na 300 mužů jízdných, nočního času zmocnil se města Litovle, Olomoučané, dověděvše se toho, rychle Litovelským na pomoc přispěli, a vtrhše kradmo do města, žoldnéře Pardusovy zjímali, do Olomouce je přivedli a dle svědectví Václava z Jihlavy 64 jich na nové šibenici blíž města zvěšeti dali (dle jiného svědka souvěkého 48).

Že v takových rozbrojích a nepokojech všeliký život obecný hynul, řemesla a obchody se zarazily a vše co dobrého a šlechtěného, zkázu bralo, samo sebou patrné. Pročež také od r. 1420 až do r. 1436 ani sněmu ani soudu zemského v Olomouci nebylo, až teprv po třech králích r. 1437 opět valný sněm a soud tu držen jest u přítomnosti Albrechta, arciknížete Rakouského a markraběte

Moravského, Vaňka z Boskovic, hejtmana zemského, Jana z Bítova, komorníka a jiných pánů a rytířů.

V pokojnější době potomní, když za nedospělosti krále Ladislava Jiří z Poděbrad v Čechách i na Moravě byl správcem zemským, přišel Jan Kapistránský, Vlach a kazatel zákona sv. Bernardina, do Olomouce, a za svého 19 denního tu pobytí ohnivým kázáním svým mnohého kališníka od víry odvrátil. A však propovídv v kázáních, že kompaktáta Čechům povolená jsou neplatná, mysl věrných kališníků tak velice proti sobě popudil, že mu nejen výhrůžky činili, ale že pan Jan Tovačovský z Cimburka, hejtman zemský, v listě, daném na Tovačově dne 21. srpna t. r., svědce od pravdy Kristovy jej nazval a Jiří Poděbradský, správce zemský, do Čech jíti mu zapověděl.

Roku 1453 hořelo dvakrát v Olomouci. První oheň vyšel, jak zaznamenal Paprocký, v domě opata Hradištského na Předhradí, a vyhořely všechny domy kanovnícké; druhý vznikl v městě, kteréhož polovice zkaženo, načež král Ladislav listem, vydaným v Brně na sv. Jakuba t. r., pohořelé na 2 léta od všelikých daní osvobodil.

Roku na to příštího musili se Židé z Olomouce vystěhovati. Měšťané Olomoučtí, slyševše, kterak obyvatelé Vratislavští, Janem Kapistránem popuzeni, Židy z města vyhnali a některé z nich, kteří prý se rouhali hostii, odpravili, toho sobě na králi Ladislavovi dobyli, že Židé listem, daným v jazyku německém v Praze na den sv. Máří Magdaleny (22. července) 1454, také z Olomouce a z Úncova vypovězeni jsou. Vedle toho rozkazu musili Židé ihned domy své na Předhradí opustiti a je i se synagogou a hřbitovem křesťanům odevzdati, kteří byli povinni, aby komora královská ujmy tím neměla, oněch 40 kop groší nájmu ročního zapravovati, jež prvé Židé platili. Tu kde byla synagoga židovská, vystavena jest pak kaple Božího těla ¹⁾.

¹⁾ V rejstřících židovských z r. 1413—1419 zaznamenána jsou tato jména někdejších Židů Olomouckých: Salomon, Isra, Školnik, Morduš, Freidman, Munka, Baroch, Merkel a jména Židovek: Tauba, Črnka, Mucha a Sára,

c) Za krále Jiřího z Poděbrad a jeho nástupců až do r. 1620.

Zvláště památní jsou příběhy, jenž v Olomouci se zběhli za panování krále Jiřího z Poděbrad. Král Jiří, dle předků Moravan, vlasti své a hlavnímu městu jejímu upřímně oddaný, přijel co nově zvolený král Český do Olomouce, a potvrdil listem, vydaným tu dne 16. února r. 1459, měšťanům Olomouckým veškerá posavadní práva a svobody.

V únoru r. 1460 přibyl opět do Olomouce jakožto smířec mezi králem Matiašem Korvínem a císařem Fridrichem v rozepři o korunu Uherskou mezi nimi vzešlé, a s ním dojeli zároveň vyslancové obou jmenovaných panovníků; a však strany sporné nenarovnaly se. Za svého v Olomouci pobytí předsedal tu také o soudu zemském. Před vánoci pak téhož roku navštívil s velkým komonstvem Olomouc po třetí, chtěje se tu za předešlou příčinou sejíti s králem Matiašem; že ale král Matias v Trenčíně se rozstonal, odjel v lednu odtud do Brna, kdež úmluva o zasnoubení dcery jeho s králem tímto učiněna jest (dne 24. a 26. ledna 1461).

Té doby vzešel z příčiny nepovědomé spor mezi městy Olomoucí a Brnem o přednost, v kterémž Jiřík z Kravař a ze Strážnice k žádosti rady Olomoucké listem, daným na Plumlově v pátek po sv. Mikuláši r. 1464, vysvědčil, že Olomouc nad pamět lidskou za hlavní město Moravské se pokládá, jakož ji zejména král Jan v majestátu, daném v říjnu r. 1314 a markrabě Jan v listu, jehož datum dne 3. března r. 1352, hlavním městem (*civitas capitalis*) jmenovali. Podobná svědomí o přednosti města Olomouce vydali tehda od sebe i někteří jiní pánové a města moravská.

Roku 1465, dne 28. února, obdržela rada města Olomouce od papeže Pavla II. povolení, aby zřídila školu u sv. Mauriciho, v níž by se mládež farní učila počátkům literním, zpěvu a obřadům církevním. Za příčinu toho povolení klade se v bule, že posavadní jediná škola Olomoucká ode dávna tu zřízená, v níž se odrostli mladíci gramatice a logice vyučují, leží vně města

(*extra civitatem*) téměř na vlašskou mili (*per miliare italicum vel circa*) vzdálí od kostela sv. Mauriciho, a že děti z této farnosti, v níž se počítá 12,000 osob ku přijímání chodících, zvláště času zimního, když silně mrzne a taje, bez nebezpečení zdraví a života svého nemohou do ní choditi ¹⁾). Kteroužto druhou školu r. 1473 král Matias a r. 1484 Jan, kardinál Aragonský a legát papežský, potvrdil.

Touto dobou a již za papeže Pia II., předchůdce papeže Pavla, klonili se Olomoučané v rozepři mezi stolicí papežskou a králem Jiřím znamenitě k Římu; když pak r. 1467 Tas, biskup Olomoucký, od krále Jiřího odstoupil, tu smluvivše se s německými obyvateli Brněnskými, Znojemskými a Jihlavskými, vešli v jednotu pro obranu proti králi svému, a pod záminkou této obrany dopouštěli se všelijakých neřestí na okolních obyvatelích moravských, jenž pod obojí spůsobou přijímající králi Jiřímu věrni byli. Dle souvěkého letopisce udeřili na př. jednoho dne r. 1468 nenadále na jednu (nejmenovanou) ves na blízku, když kněz právě rozdával pod obojí spůsobou, a nemajíce zření k tomu, „že do kostela se utekl a aby při zdraví zůstal a oni se zastyděli, s monstrancí jim naproti šel,“ monstranci mu vytrhli a na kusy ho rozsekali.

Taktéž nepřátelsky chovali se i k blízkému klášteru Hradištskému, jehož opat Jiří, rodem Moravan, z vděčnosti, že se mu král Jiří znamenitou pomocí k vystavení kláštera propůjčil, přes všechno domlouvání legáta papežského věrně při něm setrval. Když totiž na začátku července r. 1468 král Matias s vojskem

¹⁾ Všichni novější spisovatelé, kteří o tomto počtu školy u sv. Mauriciho píší, dokládají dle Středovského a dle Moravce a Pilaře, že tato škola s povolením papeže Pavla II. z předměstí Lazek ke sv. Mauriciimu přenesena jest. A však v bule papeže Pavla, ježto v originálu chová se v archivu města Olomouce, ani o Lazcích, ani o škole Lazecké ni slovem zmínky se nečiní, a vůbec byly Lazce co malý ostrůvek v nížině proti nynější střelnici (kdež bylo jenom několik zahradníků a rybářů) místo ku škole naprosto nepřihodné; mimo to leželo toto předměstí na blízku kostela sv. Mauriciho a uikoli, jak rada městská papeži ovšem nepravdivě o škole u sv. Václava psala, na vlašskou mili vzdálí. Kdo si tu školu na „Lazcích“ první vymyslel, zdali Středovský aneb již někdo před ním, nebylo nám lze vyzpytovat.

svým do Olomouce vtrhl a kláštera řečeného, ježž Václav Šatný, vůdce krále Jiřího, byl obsadil, dobývati se jal, činili mu Olomoučané úsilnou pomoc a po vzdání kláštera z vybidnutí papežova jej rozbořili.

Nejpamátnější událost té doby byl sjezd krále Jiřího s králem Matiašem na polích mezi Olomoucí a Šternberkem v měsíci dubnu r. 1469, smluvený k tomu konci, aby se tu král Jiří s papežskou stolicí smířil. Odpor však legátů papežských Rovarely a Rudolfa a pikle Zdenka ze Šternberka, úhlavního protivníka krále Jiřího, zmařily všeliké jednání a měly za účinek, že Matiaš k návrhu Zdenka ze Šternberka a biskupa Tasa z Boskovic, dne 3. května t. r. na pohoršení veliké národu Českého v Olomouci za krále zvolen a od arcibiskupa Ostrihomského a papežského legáta Rudolfa v kostele sv. Václava ihned pod přísahu vzat jest.

U válce s králem Jiřím o to počaté přitáhl král Matiaš v měsíci srpnu toho roku s 10,000 jízdnými a 8000 pěšími do Olomouce, a pozdržev se tu několik dní, hnul se náhle skrz Mor. Třebovou a okolo Chrudimě ku Praze; byv však poražen, vrátil se ku konci téhož měsíce na Telč do Moravy.

Deset let po sjezdu krále Jiřího a Matiaše, dne 18. července 1479, slavil se zase na polích mezi Olomoucí a Unčovem sjezd krále Vladislava s Matiašem, po němž dne 22. t. m. mezi plnomocníky obou králů v Olomouci onen nešťastný mír ujednán, jímž král Vladislav Matiašovi Moravy a Slézska na čas života postoupil.

Roku 1480 předsedal nový markrabě Matiaš o soudu zemském v Olomouci, v němž k návrhu vlasteneckých úředníků zemských Ctibora z Cimburka, hejtmana zemského, Václava z Boskovic, komorníka Olomouckého a Viléma z Pernšteina, komorníka Brněnského, ono památné usnešení učiněno, aby v deskách zemských na místě posavadního jazyka latinského uveden byl jazyk český.

Léta 1497, v měsíci srpnu, přijel král Vladislav II., jemuž po smrti krále Matiaše r. 1490 opět markrabství Moravské připadlo, do Olomouce a pobyl tu 14 dní u velkých slavnostech.

Nedlouho potom přibyl do Olomouce první knihtiskař, Kunrat Baumgarten, z Němec, kterýž tu několik knih latinských vytiskl, zejména spis polemický kanovníka Augustina Kaesebrodta »*Tractatus de secta Valdensium*« proti Janu Černému, lékaři Litomyšlskému, v Olomouci r. 1501, a *Institoria Henrici clipeus adversus Valdensium haeresim*, tamtéž r. 1502, načež řečený tiskař za svým uměním z Olomouce jinam odešel.

V březnu r. 1510 předsedal tu král Vladislav v soudu zemském, a listem, daným zde na družebnou neděli, povolil, že statky pánů a rytířů, když zemrou bez dětí, nemají spadat na krále, ale na nejbližší příbuzné zemřelého.

V únoru r. 1516 byl tu opět se synem Ludvikem při soudu zemském, načež odjev odtud, dne 13. března t. r. zemřel.

Za krále Ludvíka (od r. 1516—1526) počaly v Olomouci nové rozmišky náboženské, způsobené učením Lutеровým, k němuž se nemalá část německého obyvatelstva přidala. Z jara r. 1523, když král Ludvík a královna Marie, v průvodu Jiřího, markraběte Braniborského, Kazimíra, knížete Těšínského a jiných knížat a pánů v Olomouci se zdržovali, spáleny jsou některé spisy Luterovy veřejně na Horním rínku, a německý kazatel luteránský, Pavel Sperat, kterýž byl z Jihlavy do Olomouce přišel a tu kázal, na smrt odsouzen jest, kterýžto výrok ale na něm nebyl vykonán, nébrž k přimluvě Jana z Kunstatu a jiných pánů, že byl muž příkladného života, trest vypovězení ze země na jeho místě vyměřen. Za tohoto pobytí svého v Olomouci potvrdil král Ludvík ve čtvrtek po veliké noci (9. dubna) stavům zemským veškerá práva a výsady, a dne na to příštího vydal některé listy panu Vojtěchovi z Pernšteina.

Roku 1528 odpraveni jsou v Olomouci někteří novokřtěnci a jiní rozkolníci v náboženství.

Dva roky potom v měsíci únoru přijel do Olomouce král Ferdinand I., v jehož přítomnosti tu o sněmu zemském v sobotu po sv. Valentíně od panstva a rytířstva shromážděného mír zemský učiněn. Po druhé, pokud vědomo, předsedal tu týž král o sněmu a soudu zemském r. 1546 a potvrdil městu v pátek po neděli kýchavné veškeré výsady a svobody.

Okolo r. 1538 zřízena jest v Olomouci stálá knihtiskárna Janem Olivetským, po němž ji r. 1547 ujal Normberčan Günther a po Güntherovi ok. r. 1572 Jan Milichthaler, u kteréhož některé nákladné knihy tištěny jsou, jmenovitě Jordana z Klaußenburka: „Kniha o vodách hojitelných neb teplicích moravských“ a Paprockého „Zrcadlo markrabství Moravského,“ ozdobené erby pánů a rytířů a obrazy měst moravských ve dřevě řezanými. Téhož času založena jest v Olomouci také papírna, v níž dělán papír, na kterémž byl erb městský (orlice) s nápisem „Olo-munz“ a rok (na př. 1564 a 1580).

Za pozdějších let panování císaře Ferdinanda I. obnovily se rozmlísky náboženské mezi katolíky a luterány z příčiny kazatelů luteránských u kostela sv. Blažeje. Když r. 1556 jeden kazatel takový kázání tu měl, shlukli se naň někteří obyvatelé katoličtí a svedena krvavá bitka. Totéž stalo se r. 1558, když žádost některých měšťanů evangelických, aby německý kazatel Martin Adler a kazatel český Petr u kostela sv. Blažeje byli zůstaveni, od císaře Ferdinanda byla oslyšena; i nastalo veliké pobouření lidu, v němž tři luteráni byli zabiti a 7 jich poraněno, načež z nařízení císařova dne 3. června t. r. původce té vzpoury stat a oba jmenovaní kazatelé s některými přívrženci svými z města vypovězeni jsou. Však třenice ani potom nepřestaly, a biskup Marek ustavičně stížnost vedl na přechovávání predikantů a na ochablost rady městské v náboženství; rada pak městská navzájem zase stěžovala sobě u biskupa na výstupky některých duchovních, zejména cizozemce kanovníka Almeria Piccolominiho (r. 1559) a kaplanů u sv. Mauriciho. Taktéž za biskupa Viléma Prusinovského, nástupce Markova, kterýž povolav ješuity do Olomouce, s jich pomocí zvláště proti luteránství se zasazoval a r. 1561 zakázal, aby žádný luterán na hřbitově katolickém nebyl pochováván a aby se při pohřbu žádnému luteránu v kostelích katolických nevyzvánělo; z čehož v měšťanstvu nemalé rozjitzění vzešlo, až se luteránům zvláštní hřbitov zřídil a dovolilo se jim zase vyzváněti.

R. 1567 byl císař Maximilián II. v Olomouci a jel odtud do Opavy. Léta pak 1569 konal z jeho nařízení biskup Vilém

Prusinovský v průvodu mnohých pánů a jiného komonstva cestu co vyslanec ke králi Polskému do Lublína, kde téměř 6 měsíců meškal.

V tuto dobu připadá založení vysokých škol Olomouckých. Učený biskup Vilém, na universitě Pádevské v klasicích latinských a řeckých vzdělaný, znarvenaje nedostatky posavadní školy při hlavním chrámu Olomouckém, umínil sobě vyšší školu z ní učiniti, a nadav ji příjmy náležitými. svěřil ji jesuitům, kteří přenesše ji do své koleje ihned dvě fakulty, filosofickou a theologickou, při ní založili, tak že v krátké době nové vysoké školy Olomoucké chvalného jména nabyly, zdaleka navštěvovány jsouce, zvláště od kandidátů stavu duchovního.

Po smrti císaře Maximiliána, dne 26. června r. 1577, dal sobě císař Rudolf II., přijeda u slavném průvodu do Olomouce, od shromážděných pánů zemských slib poddanosti učiniti. Tu také, jak píše spisovatel toho času, „divná věc se stala při biskupovi Janovi z Telče, že nechtěl jednomyslností v některých artikulích obzvláštních (snášelivosti u víře se týkajících) držeti se pánů markrabství Moravského, aby se císaři zachoval; takž i od nich zavržen byl, že s ním nic činiti nechtěli a do rady své jeho nepouštěli.“

Dne 27. září r. 1587 prohlásili tu vyslaní polští bratra císaře Rudolfa II., arciknížete Maximiliána, v hlavním chrámě sv. Václava za krále Polského, načež dne 29. t. m. týž arcikníže v průvodu moravských vyslaných, Jana Smila Osovského z Doubravice, Bernarta Pražmy z Bilkova a jiných osob vzácných do Krakova se odebral, by tam koruny Polské došel.

Za slovutného biskupa Stanislava Pavlovského slavena jest v Olomouci hluchá synoda duchovenstva diecézánského čili sjezd prelátský, v němž vyhlášena jsou usnešení sněmu Tridentského, pokud se Moravy týkala. Počala se dne 12. listopadu t. r. v chrámě sv. Václava důkladnou řečí biskupa Stanislava a po trojím sedění skončena jest. Bylot v ní pospolu 15 kanovníků, 4 opati, 4 probošti řádů rozličných, 5 provinciálů, převorů a kvardiánů, 4 jesuité, 2 kanovníci z Brna a 7 děkanů venkovských.

Okolo 10. máje r. 1592 přijela do Olomouce arcikněžna Anna z Vidně, jedouc k zasnoubení svému s králem Polským do Krakova, kamž ji biskup Stanislav Pavlovský dne 13. t. m. doprovázel.

Léta 1594, dne 7. července, uveden jest hejtmanem zemským Fridrichem z Žerotína do soudu zemského slavný Karel z Žerotína, jenž byl prvé v táboře u Ostřihomy u výpravě proti Turkům se zdržoval. Kterýžto příběh Karel z Žerotína v pamětech svých zevrubně vylíčil.

O soudu zemském Olomouckém dne 26. a 27. července r. 1600 vzešel mezi pány tuhý spor o to, máli kardinál František z Dietrichšteina, nový biskup Olomoucký, nejša zběhlý v jazyku českém, do sněmu přijat byti čili nic; při kterémž rokování někteří pánové zemští, jsouce jiného mínění nežli Karel z Žerotína, jenž kardinála do sněmu připustiti chtěl, velice se rozhorlili, pravíce, že raději vlast opustí, nežli by svolili, aby se v potazu mluvilo jinším jazykem než českým.

Počátkem století XVII. zmáhaly se opět třenice náboženské, kteréž za opatrného biskupa Stanislava Pavlovského poněkud byly se utišily. K návrhu kardinála z Dietrichšteina vydal císař Rudolf II. r. 1602 nařízení, aby všichni luteráni ve 4 nedělích pořád zběhlých Olomouce prázdní byli, vyjímajíc dvě vdovy a jednu dcerku měšťanskou. Úsilně zasazoval se tyž kardinál r. 1610 proti tomu, že v Teuffenbašském domě v Moravské ulici modlitebna evangelická se stavěla a hleděl to u císaře zameziti, však bez účinku.

Léta 1613 uvedl kardinál z Dietrichšteina kapucíny do Olomouce, jimž r. 1615 Jan Kavka z Říčan, pán na Brumově, klášter při zdi městské za Prostřední (Teresskou) branou vystavěl, kterýž ale r. 1620 od nejvyššího nad vojskem, Hartmana z Buchheimu a opět r. 1642 od Švédů rozbořen jest.

V bouři r. 1618 v Praze z příčiny náboženství vypuklou také evangeličtí obyvatelé Olomoucti stržení jsou, a v Olomouci zběhly se v tříletém onom odboji (do r. 1620) mnohé události, ježto potomně městu i veškeré vlasti zkázu přinesly. Dne 11. května r. 1619 přijeli Albrecht Sedlnický a Václav Bitovský z

Bitova, pán na Bystřici pod Hostýnem, jakožto vyslaní' ze sněmu Brněnského do Olomouce, a když se měšťanstvo k učiněnému vyzvání na radnici sešlo, měl tu k nim Albrecht Sedlnický řeč českou, v kteréž je vyzýval, aby se ke stavům přidali a dle usnešení stavovského ihned jesuity z města vypudili, kostel sv. Mauriciho evangelikům ke službám Božím vydali a radu městskou s polovice z katolíků a s polovice z evangeliků složili; což ihned pomocí Václava Bitovského a velitele Buchheima ve skutek uvedeno.

Dne 15. srpna t. r., týden potom, když kardinál z Dietrichšteina na sněmu Brněnském byl ze země vypovězen a statků svých zbaven, kázal komandant Buchheim kapitulního děkana Breinera ze Stubinku, probošta Václava Pilára a několik kanovníků zatknouti, že mu nechtěli klíčů od hlavního chrámu vydati a ke straně odbojné se připojiti; načež je až do 19. ledna 1620 v domě Teuffenbašském v Moravské ulici u vězení držel.

Dne 15. února 1620 přijel nově zvolený král Český, Bedřich Falcký, z Brna do Olomouce v průvodu knížete Anhaltského, a ubytovav se v domě Valdšteinském, dal sobě dne na to příštího v kostele jesuitském kalvinské služby Boží držeti, načež mu na náměstí od lidu shromážděného slib poslušnosti učině. Po kteréžto slavnosti odejel do Vratislavi, bera se na Bruntál.

V tom čase vtrhli do Moravy Kozáci od Krakova na pomoc králi Ferdinandovi II., a ježto padlo podezření na Jana Sarkandra, faráře Holešovského, kterýž byl se štalmistrem Ladislava z Lobkovic, pána na Holešově a hlavy strany katolické, v Krakově a v Častochově, že se to stalo přičiněním jeho, tedy k návrhu Václava Bitovského v Olomouci u vyšetřování vzat a mučen, a když toho nebylo lze dokázati, dne 19. února propuštěn jest, načež dne 17. března t. r. zemřel.

V červnu r. 1620 byl za hejtmana zemského, Ladislava Veleně z Žerotína, hluchý sněm v Olomouci, na němž uzavřeno, aby se panství Mikulovské, Kroměřížské a Hulínské, kteráž byla kardinálovi z Dietrichšteina odňata, králi Fridrichovi za dar korunovací deskami zemskými zapsala a panství Chropynské královně Alžbětě; též učiněno usnešení, aby desky manské z Kro-

měříce do Olomouce byly přeneseny, ježto biskupský soud manský již o sněmu předešlém zrušen jest.

Bitvou Bělohorskou (8. listop. r. 1620) nešťastná vzpoura tříletá jest skončena a Olomouc i veškerá země v moc cis. Ferdinanda II. uvedena. Dne 21. ledna r. 1621 přirazil Buquoi, vůdce císařský, z Brna do Olomouce, a obyvatelstvo bez odporu se mu poddalo. Na účastníky odboje přísné vyšetřování zavedeno; někteří z nich žalářem, jiní na statech ztrestáni jsou, jesuité vrátili se z vyhnanství do své koleje a kardinál z Dietrichšteina, gubernátor císařský, počal novým způsobem zemi spravovati.

Bitvou Bělohorskou končí se zároveň slovanskoněmecká doba a politická znamenitost města Olomouce. Byloť sice od časů krále Otakara II. až do r. 1620, co měšťanstva se týče, více Němců než Moravců v Olomouci, ale u veřejném životě měl jazyk český převahu nad německým. Biskupové Olomoučtí byli od časů biskupa Bruny vůbec Moravané, Čechové neb Slezáci, jazyka českého znali a milovní, zejména Tas z Boskovic, Jan Doubravský, Vilém Prusinovský z Víckova, Stanislav Pavlovský a j.; kapitula biskupská, ač již z rozdílných údů složená, dopisovala si s radou Olomouckou a s jinými městy moravskými větším dílem česky, a taktéž konventové klášterů Hradištského, Augustiniánského na Předhradí a jiných; rada městská vydávala stranám českým rozsudky české, vkládala jim do knih městských zápisy po česku a dopisovala sobě jak s úřady zemskými, na př. s hejtmánem zemským, nejvyšším komorníkem a podkomořím veskrz česky a taktéž s radou všech těch měst v Moravě a v Čechách, kde se česky mluvilo; ¹⁾ o sněmích a soudech zemských v Olomouci držných rokováno jediné česky; v ohrámě sv. Václava, v kostele Matky Boží a u sv. Michala, též v kapli sv. Cyrilla a Methuda kázáno česky, a v obcování byl jazyk český obecným v domech šlechtických, v klášterích, kdež řeholníci a řeholnice z větší části byli moravského jazyka, a též v mnohých domech měšťanských, čímž se vysvětluje, kterak Albrecht Sedlnický r. 1619 k měšťanstvu na rádnicí shromážděnému s prospěchem po česku řečnil. To vše změ-

¹⁾ Viz toho příklady v Přídavech ku konci.

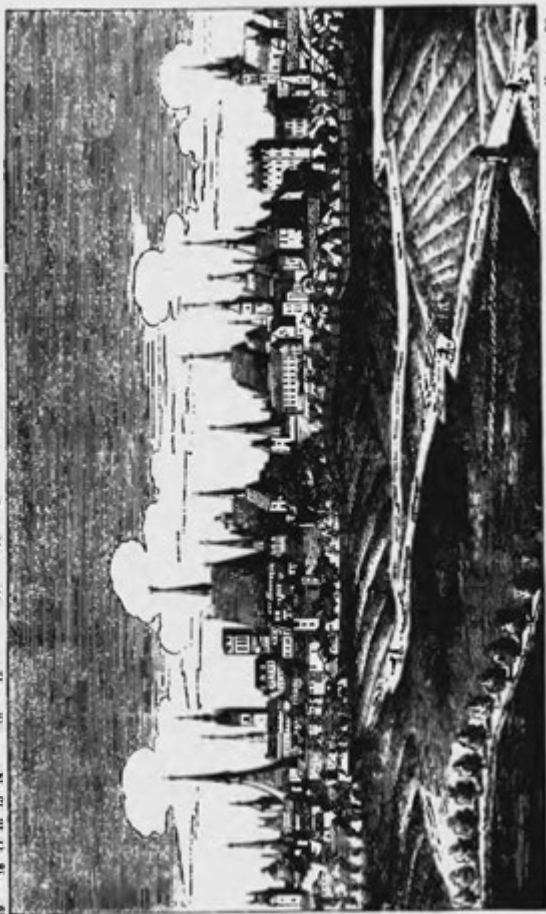
nilo se však rokem 1620, a co biskupa a kapituly se týče, vlastně již r. 1600, kdež kardinál z Dietrichšteina, jazyka českého neznalý, dosedl na stolicí biskupskou.

Ale i co do důležitosti politické, rozšířenosti města a záměstnosti obyvatelů Olomouckých, jest rok 1620. rozhraním dvojí doby. Pro lepší toho vyjasnění v příčině velikosti a výstavnosti města a porovnání s městem nynějším popíšeme tu krátce Olomouc, jak byla do r. 1620 a vysvětlíme zároveň vyobrazení z r. 1593 napřed položené.

Přední ozdobou města byli tehda, jakož json posud, kostelové, z nichž nad jiné vynikal hlavní chrám sv. Václava na Hradě (na vyobrazení č. 1), vystavený kromě průčelí vesměs v způsobu gotickém. Blíže něho stála kaple sv. Máří Magdaleny a kapitulní děkanství (č. 2). Na Předhradí povznášel se nedaleko domu biskupského (č. 3) farní kostel sv. Petra s věží kuželovitou (č. 4), u něhož byl hřbitov; vedlé něho stál nad samými hradbami kostel sv. Jakuba při klášteře minoritském, dále k městu farní kostel Matky Boží (č. 5), též se hřbitovem, a kostel P. Marie u kláštera jesuitského s vysokým krytem (č. 6); pak menší kostely sv. Ducha u špitálu téhož jména, sv. Kláry u kláštera Klarisského a Všech svatých u kláštera Augustiniánského. V městě, do něhož se z Předhradí přicházelo Novou branou (č. 7), ježto stála k severu od bránky Židovské (č. 8), byli přední kostelové: kostel sv. Michala (č. 9) na vrchu Svatomichalském při dominikánském klášteře, před kostelem p. Marie na Bělidlech (č. 10) farní kostel sv. Mauriciho s dvojí bachratou věží a krytem neobyčejné výšky (č. 11); při něm byla kaple sv. Cyrilla a Methuda (č. 12); dále na jih od radnice (č. 13), ozdobené štíhlou věží dvoulucernovou, posud zachovanou a vížkou nad kaplí sv. Jeronyma, farní kostel sv. Blažeje s věží kuželovitou (č. 14), kostelík sv. Markety na Dolním rinku (č. 15) a kostel sv. Kateřiny (č. 17) při panenském klášteře sv. Dominika.

Na předměstích počítalo se pět kostelů: kostel sv. Trojice při špitále za branou Litovelskon, kostel sv. Kříže v Poli a Kostel sv. Ducha při špitále na též straně; na východ pak

10 18 17 16 15 14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Ke str. 30

Město Olomouc r. 1593.

od města byli kostelové: sv. Markety na Ostrově a sv. Ondřeje na cestě k V. Bystřici, oba při špitálech.

Klásterů bylo v Olomouci devatero; na Předhradí minoritský u sv. Jakuba; Augustiniánský u Věch Svatých; vedle něho kartusiánský; dále panenský sv. Kláry a jezuitský; v městě: dominikánský u sv. Michala, kapucínský za Prostřední branou (od r. 1615) a panenský dominikánský u sv. Kateřiny, k nimž náleží i premonstrátský klášter na Hradištku s kostelem sv. Štěpána.

Nemalou ozdobou starožitné Olomouce byly také brány a bašty z hradeb vynikající, totiž: brána Předhradská, brána Nová, výše již jmenovaná, s věží špičatou; brána Židovská, též již připomenutá a Svatoblažeská; brána Dolní (č. 19), brána Prostřední čili Prostějovská (č. 18), brána Litovelská (č. 16) a Rohelská.

3) Paměti Olomouce německoslovanské.

Po bitvě Bělohorské město Olomouc neustále nehodami stíháno a k úpadu přivedeno jest. Měšťané, kteří odboje účastnými se učinili, po vítězství císaře Ferdinanda II. u Prahy, jakož dotčeno, přísně jsou pokutováni a všichni ti, kteří víry katolické vyznávají nechtěli, z města i ze země vypovězeni. Pozůstalé pak obyvatelstvo katolické zehudlo velice za příčinou velkých daní a jiných nesnesitelných břemen jemu ukládaných, jakož obec sama placením znamenitých sum na chování vojska, již r. 1619 a r. 1620 a potom po celou válku švédskou v jmění svém téměř na mizinu jest přivedena.

Sněmové a soudové zemští, ježto se prvé pravidelně každého roku v Olomouci konali, po bitvě Bělohorské po kolik let jsou zastaveni, ti pak, kteří se tu po r. 1628 drželi, byli nedůležití a nevalně navštěvováni.

Největší škodu přinesl Olomouci rok 1642. Tehda tribunál zemský r. 1636 pro veškerou Moravu zřízený i s deskami zemskými z Olomouce do Brna jest přenesen, čímž Olomouc přednosti hlavního města pozbyla. Hned potom (dne 15. června) Švédové pod vůdcem Torstensohnem k Olomouci přirazivše uvázali

se prostředkem kapitulace s vůdcem císařským, Antonínem Miniatim učiněné v držení města a byli v něm až do 8. července r. 1650. V tom čase netoliko na měšťanech velikých platů vymohli, ale aby jim bylo lze lépe císařskému vojsku se brániti, předměstí větším dílem vypálili, jmenovitě i klášter Hradištský a kapucinský a ulici Koželužskou pod klášterem sv. Jakuba. Při jednom útoku vojska císařského na město dne 20. září r. 1644 vyhořelo také kapitulní děkanství. Vůbec zpustla té doby Olomouc tak, že po odtažení Švédů r. 1650 toliko ve 145 domech měšťanských (ze 613) a ve 23 domech šlechtických (ze 77) lidé bydleli a 236 domů bylo zcela opuštěných.

Od té zkázy nezotavila se Olomouc již nikdy, a tím také bylo, že potom v patentech císařských (po nejprvé r. 1679) za Brnem kladena, a že Brno, jsouc sídlem zemské správy politické a soudní a od r. 1692 také finanční (co sídlo vrchního úřadu kolkovacího), za přední město zemské pokládáno jest, ač se Olomouc r. 1679 a opět r. 1700 u dvorské kanceláře české ve Vídni, co mohla, tomu bránila.

Další příběhové města Olomouce v století XVII. jsou nepatrní. R. 1670 zřídili stavové na vysokých školách profesora práva obecného a církevního, jenž byl prvním údem potomní fakulty právnické a akademie stavovské. Léta 1679, dne 3. prosince, když v Brně mor zuřil, přeložen na ten čas tribunál zemský i s deskami zemskými z Brna do Olomouce a byl tu až do 24. října r. 1680, kdež mor v Brně pominul.

Století XVIII. počalo v Olomouci dvojí zlou příhodou, ohněm a morem. Roku 1709 vyhořelo 349 domů měšťanských a čtyři kostelové: sv. Mauriciho, sv. Michala, sv. Blažeje a sv. Kateřiny; roku pak 1714 a 1715 lidé velice umírali na nemoc nakažlivou, po jejímž pominutí obec z vděčnosti dala sochu sv. Trojice na Horním rynku vystavěti.

R. 1715 založena jest nákladem stavů zemských šlechtická akademie na Předhradí, tu kde nyní jest c. k. zbrojnice, na níž kromě práva obecného a církevního, právu veřejnému, obecné historii, inženýrství a jazyku francouzskému vyučováno. Též se tu mladí šlechticové cvičili v ježdění, v šermování a tanci.

Válka o posloupanost trůnu za císařovny Marie Theresie uvalila na Olomouc nové neštěstí. Král Pruský, Bedřich II., použiv nesnáze císařovny, vtrhl s velkým vojskem do Slézska, a zmocniv se ho, poslal generála Schwerina do Moravy, ježmuž, když přitrhl k Olomouci, dne 17. prosince r. 1741 město se vzdalo. V měsíci lednu roku příštího přijel král Bedřich do Olomouce a bydlel tu asi 10 dní. Po 4 měsících pak odtáhli Prušané z Olomouce, načež 11. června t. r. pokoj uzavřen, v kterémž králi Pruskému Slézsko s Kladskem postoupeno.

Když r. 1744 nastala druhá válka s Pruskem, Olomouc, ležíc již jen den cesty od hranic pruských, ihned všemi potřebami zásobena jest, kdyby k obležení přišlo, čehož ale se nestalo. Když pak válka mírem Drážďanským v prosinci r. 1745 se skončila, nařídila císařovna Marie Theresie, aby z Olomouce učiněna byla řádná i nedobytná pevnost proti Prušanům, načež ihned stavěti se počalo. Předměstí, ježto šla okolo samého města: Nová a Plačlivá ulice, Lazce, Nový Svět, Novosádky a Povel, jsou rozbořena a čtvrt hodiny od města přeložena; předměstí Ostrovy pod Hradem, pokud ho ještě stávalo, zcela pominulo, špitály předměstské sv. Ducha, sv. Ondřeje a sv. Lazara do města jsou přeneseny, město pak obehnané novými hradbami a na řece Moravě, na Moravici a Povelce naděláno stavidel na vydýmání vody a zaplavování krajiny okolní, kdyby někdy zase nepřítel Olomouce chtěl dobývat.

V tom čase, když se město takto nákladně upevňovalo, přijela císařovna Marie Theresie s manželem svým, císařem Františkem Lotarinským, dne 17. června r. 1748 do Olomouce, ohledat nových staveb a prací pevnostenských. Olomoučané přivítali císařovnu s velkou slavností a nazvali bránu i ulici Prostřední, kudy do města přijela, na památku branou a ulicí Teresskou.

Sotva však byla Olomouc upevněna, počala se třetí válka s Prušany, řečená sedmiletá. V květnu r. 1758 přirazilo vojsko pruské pod generálem Keithem opět k Olomouci. Dne 9. června přibyl také král Bedřich II. od Velkých Slatenic, kdež měl hlavní tábor, do hlavního bytu v Slavoníně a nařizoval, jak by se

města mělo dobývati; však posádka a měšťanstvo udatné pod generálem Arnoštem Marschalem z Biberšteina všem útokům šťastně odolalo, načež Prušané po 36 denním namáhání od dalšího obležení upustivše dne 2. července od Olomouce odtáhli.

Za odměnu statečného hájení a setrvalosti při obležení tomto na jevo dané povýšila císařovna Marie Theresie všekrou radu městskou na šlechtictví, a měšťanům poukázala na budoucí časy 800 zlatých z kasy císařské, aby každého roku slavili onen den, kteréhož Prušané s nepořízenou od Olomouce odešli.

Po skončené válce sedmileté (r. 1763), když nepřátelství mezi Rakouskem a Pruskem pominulo, přibyl císař Josef II., jednaje na návštěvu do Slézska ke králi Pruskému Fridrichovi, dne 20. srpna r. 1769 do Olomouce, právě den potom, když byl u Slavíkovíc blíž Rousínova na poli Ant. Trnky památný rozvor učinil. Roku příštího na začátku září opět zavítal do Olomouce, jsa na cestě do tábora Uncovského, kdež se po druhé sešel s králem Pruským.

R. 1773 zrušena jest v Olomouci kolej jesuitská a učiněna z ní kasárna pro pěchotu, z konviktu pak jesuitského zřízen nejprvé špitál vojenský a potom kasárna dělostřelecká.

L. 1777 povýšeno biskupství Olomoucké na arcibiskupství a hrabě Antonín Theodor Colloredo, za biskupa nově zvolený, stal se prvním arcibiskupem.

Ve válce, ježto r. 1778 mezi Rakouskem a Pruskem vzešla o posloupnost v Bavořích, přijel císař Josef II. po dvakráte do Olomouce, ponejprv dne 12. dubna t. r. v 11 hodin v noci, kdež ohledav do 2 hodin s půlnoci stráže rozestavené, ráno do Slézska k vojsku se ubíral, a dne 20. listopadu t. r. na cestě zpáteční, kdež pobyv přes noc v residenci arcijahena hraběte Věttra, příštího dne k Brnu odjel.

Tato válka, v níž se bylo obávati, že Prušané zase přijdou Olomouce dobývat, byla příčinou, že vysoké školy i s bibliotekou a akademií stavovskou v měsíci září r. 1778 do Brna jsou přeneseny; však po 4 létech přeloženy jsou pod jménem lyceum zase do Olomouce.

Velké změny staly se v Olomouci za panování císaře Jo-

sefa II. Ježto mnišstvo od doby Bělohorské znamenitě se bylo zmohlo (r. 1744 bylo v Olomouci v 7 klášteřích 300 mnichů, mezi nimiž 140 jesuitů a ve 3 klášteřích panenských 92 jeptíšek) a kázeň v klášteřích se uvolnila, nařídil císař Josef, aby všichni klášterové, kteří se nezanášejí vyučováním mládeže a ošetřováním nemocných, byli zrušeni. Vyzdvižení jsou tedy v Olomouci r. 1782 klášterové kartouský, augustiniánský a Klarisský na Předhradí a potom premonstrátský na Hradištku a františkánský na Bělidlech, do něhož přeloženi jsou dominikáni od sv. Michala, a klášter panen dominikánek u sv. Kateřiny, kterýž odevzdán Uršulinkám. Zaroven jsou vyzdvižení farní kostelové sv. Petra a Matky Boží na Předhradí, též kostel sv. Blažeje a kaple sv. Cyrilla a Methuda u sv. Mauriciho; zřízeny jsou ale nové fary u hlavního chrámu sv. Václava a u sv. Michala.

R. 1785 přeložen krajský úřad z Olomouce do Unčova a Přerovský krajský úřad, jenž byl též v Olomouci, přenesen do Hranic.

Rada městská, kterouž od časů krále Přemysla Otakara II. volovalo měšťanstvo, rozpuštěna jest a zřízen na jejím místě magistrát, jenž se skládal z osob v právech zběhlých a od zemských úřadů jmenovaných.

Jakož pak císař Josef veškeré zřízení stavovské zrušil, tak zastavil i učení na stavovské akademii.

Po jeho smrti některé tyto novoty zase v předešlý způsob jsou uvedeny. Krajský úřad Olomoucký r. 1793 z Unčova nazpět jest přeložen, akademie stavovská r. 1791 v Olomouci obnovena, duchovní generální seminář, jež byl císař Josef do kláštera Hradištského vložil, zrušen a z kláštera tohoto učiněna nemocnice vojenská.

Za císaře Františka I., pokud vedeny jsou války francouzské, byla Olomouc pevnost velmi důležitá, ac k tomu nedošlo, aby byla obležena.

R. 1797 seděl tu u vazbě v pevnosti zajatý francouzský generál M. J. Lafayette.

Dne 17. listopadu r. 1805 sjeli se v Olomouci císařové František a Alexander Ruský a přehlíželi u Olšan vojsko ruské

i rakouské, načež dne 28. listopadu společně s velkoknížetem Konstantinem za armádou k Slavkovu se odebrali.

Po všecken tento a potomní čas, pokud válka trvala, hleděno jediné k upevňování a bezpečnosti města. aniž bylo lze, ku zvelebení jeho zřetel obracet. Když však mír stálý se vrátil, povznášelo se znenáhla zase. Nejprvé místa bahnatá v hradbách a jinde blíž města přičiněním velitelství pevnosti jsou vysušena, čímž pominuly zimnice a některé jiné nemoce, ježto tu z příčiny vlhkosti bývaly obyčejné; potom vysázeno od brány Kaťerinské až k bránce Litovelské stromořadí topolové i lípové, od kteréž doby jsou tu milé procházky; konečně náměstí a ulice pěkně jsou vydlážděny. Roku 1830 vystaveno nové divadlo, r. 1841 arcibiskupský seminář a škola u sv. Mauriciho, r. 1844 škola u sv. Michala, r. 1845 na místě někdejšího městského špitálu u sv. Ducha soud vyšetřovací s příslušnými žaláři a téhož roku velká kasárna špitálská, roku pak 1854 nedaleko ní pěkný dům městský, v němž do r. 1860 byl úřad krajský.

Neméně zvelebily se tu v tom čase školy. Zřízena jest škola setniny kadetní na Předhradí; na stavovské akademii založeny jsou stolice jazyka vlašského (r. 1815) a českého (r. 1831), a r. 1827 povýšeno lyceum na universitu.

Obchod a průmysl, kterýž v minulém století za příčinou obmezení města ustoupil z části do Šternberka a do Prostějova, zachoval se od té doby téměř u stejné váze, aniž v tom patrné změny učinila železnice severní, r. 1841 z Vídně do Olomouce dostavená, ani železnice státní, prodloužená odtud r. 1845 do Prahy.

Příběhové velepamátní, veškeré říše Rakouské se týkající, zběhli se v Olomouci r. 1848 a 1849, kdež J. V. císař Ferdinand Dobrotivý, přebývaje tu od října r. 1848, vlády se vzdal a Jeho Veličenství císař František Josef I., dne 2. prosince t. r. na trůn nastoupiv, až do měsíce března r. 1849 tu bydlel.

Léta 1850 na podzim měl tu ministr rakouský, kníže Schwarzenberk, úmluvu s pruským ministrem Manteufflem v příčině Šlesvicka a Holšteinska a r. 1851 a 1853 Jeho Veličenství František Josef I. po dvakrát slavný sjezd s carem Ruským Mikulášem I.

V létech potom zběhlých vzala Olomouc znamenitou škodu zrušením fakult filosofické (r. 1851) a právnické (r. 1855) a tím university samé; prvé pak již (r. 1847) přenesením akademie stavovské do Brna.

Dne 2. července r. 1858 konalo měšťanstvo slavnou stoletou památku obležení města od Prušanů; jakož ji způsobem méně hlučným koná každého roku.

Léta 1860, když papež Pius IX. ustanovil, že bude Jan Sarkander za blahoslaveného prohlášen, odebrala se dne 17. dubna deputace města Olomouce, skládající se ze starosty městského Fr. Kreimla, kanovníka Arthura svobodného pána z Königsbrunn a z faráře od sv. Michala, Floriána Schöna, do Říma, aby tam byla při té slavnosti přítomna, po jejímžto slavném vykonání, ježto se dalo dne 6. května v kostele sv. Petra, vrátila se dne 2. června do Olomouce, uvítána jsouc slavně na nádraží a provázena u hlučném procesi od Kateřinské brány do kostela sv. Michala.

Od 22. do 25. dne měsíce září t. r. odbyvána jest táž slavnost v Olomouci, k níž se mnoho biskupů a prelátů, výše tří set jiného duchovenstva a mnoho tisíc lidu sešlo. Dne 22. září večer přeneseny jsou kosti blahosl. Sarkandra u velkém průvodu z kostela sv. Michala do hlavního chrámu sv. Václava na Hradě.

V březnu r. 1861 činily se za příčinou nového zřízení zemského, dne 26. února t. r. vydaného, volby do obecní rady i do sněmu zemského, ke dni 6. dubna rozepsaného. Dne 17. t. m. zvolen jest nový výbor a nova rada obecní, dne 22. zvoleni jsou od shromážděných voličů okresů Olomouckého, Prostějovského a Plumlovského dva poslancové obcí venkovských do sněmu a dne 26. poslanec městský.

Místopis města Olomouce.

Odkud Olomouc má jméno.

Město Olomouc slove od starodávna v obecné řeči české Holomouc, na Hané Holomóc (mužského pohlaví), v různoročí horském Volomóc, v starých spisech Olomúc, v nynějších Olomouc a Holomouc. Němci udělali z Olomouce nejprve Olmunz, potom Olmutz a konečně Olmütz; latinští spisovatelé proměnili Olomouc v *Olomucium* a někteří v století XIV. přetroutili ji v *Juliomontium*, jako by to byl býval vrch nějakého Julia, ano jak někteří skutečně za to měli, vrch císaře římského Julia Maximina.

Mimo město Olomouc nazývá se Holomouc také jistá samota (několik stavení) v lese blíž městyse Rožnova, a na statku Pozořickém nedaleko Blanska jest vesnice téhož původu, zvána Holomoučany, v krajině okolní Volomóčany. V jiných zemích slovanských podobného jména není.

Jméno Olomouc či Holomouc odvádí se vůbec od osobního jména Olomout či Holomout, z něhož se vidí utvořeno býti proměnou hlásky *t* v *c*, tak jako jméno vesnice Bolelouc nedaleko Olomouce od osobního jména Bolelout. Však ani jméno Olomout ani Bolelout v starých listech se nenalézá ¹⁾. Olomouc může se ale pokládati též za jméno apelativní, jisté místo znamenající, k čemuž ukazuje jak dotčená samota lesní, tak i jméno Holomoučany,

¹⁾ Klade se sice za svědka jistý „Olomut“ v listě, daném klášteru Hradištskému r. 1107 (Boček Cod. dipl. I. 192); ten list ale jest nepravý.

staročesky Holomoučané, t. j. obyvatelé místa »holomouce,« jako Vysočany, staroč. Vysočané, jsou obyvatelé místa vysokého, Hlubočany, stč. Hlubočané, obyvatelé hlubiny a p.

Položení a rozdělení Olomouce.

Město Olomouc leží téměř uprostřed země Moravské na pravém břehu řeky Moravy na tři prameny tu rozdělené, v rovině na západ poněkud vyvýšené, ježto činí část úrodné Hané. Skládá se, jak již v Pamětech města řečeno, ze tří částí: z Hradu, z Předhradí a z Města a má 694 domů, z nichž jest 596 v městě, 71 na Hradě a na Předhradí a 27 pevnostenských.

Hradem rozumí se skalnatý roh k severovýchodu, na němž jest hlavní chrám sv. Václava, kapitulní děkanství a jiný dům kanovnický, dva domy vikářské, tak řečená školasterie a dům zvonický. Připomíná se v listech ponejprv r. 1223 pod latinským jménem »*castrum*;« po česku (Hrad) jmenuje se ještě r. 1564 v knihách městských a r. 1589 v listu biskupa Stanislava Pavlovského; nyní však to jméno již z paměti vyšlo. Za starodávna šly na Hrad dvě brány, jedna od severu blíž děkanství a druhá od Předhradí, na kteréžto straně byla ještě r. 1281 vysoká zed, která Hrad od Předhradí oddělovala. V století XI a XII. bydleli na něm knížata Olomoučtí, v XIII. století ale sešel, tak že král Václav III., jedn r. 1306 z Prahy veskrz do Krakova a nemaje tu sídla svého, bydlel v kapitulním děkanství.

K Předhradí náleží východní část Olomouce na skalnatém návrší od brány Předhradské až ke kostelu p. Marie Sněžné a k soudnici trestní. R. 1131 a potomně několikrát přivádí se v listech pod jménem *civitas*, r. 1275 *suburbium*, r. 1287 *ante castrum*, r. 1299 *preurbium*, r. 1440 Vorberk, r. 1451 Vorburgk, r. 1553 fforbrig, r. 1554 Vorwerrig, r. 1558 Vorbrigg, r. 1581 im Vorbrigen; česky r. 1555 a jindy »na Předhradí.«

Městem slove hlavní část Olomouce na západ, počínajíc od ulice Božího těla k sv. Michalu a od trestní soudnice dolů skrze Ostružnou ulici k oběma velkým náměstím. Až do roku 1850 náleželo k městu také čtvero předměstí, čtvrt hodiny od města

vzdálených: Nová ulice (Neugasse), Plačlivá ulice (Greinergasse), Novosádky (Neustift) a Nový svět čili Dědinka (Salzergut); kterážto někdejší předměstí nyní jsou obce o sobě. ¹⁾

V Olomouci scházejí se čtyři hlavní silnice: polská od Krakova a Těšína, Vídenská od Brna, česká, jdoucí od Prahy na Čáslav a na Hradec a sléžská, jdoucí od Vratislavi na Prudník a na Opavu. Na východ jde okolo města železnice z Vídně a z Krakova na Prahu a to tak, že se v nádraží spojuje severní železnice císaře Ferdinanda, dostavená do Olomouce r. 1841, s c. k. státní železnicí severní, dostavenou r. 1845.

Hradby.

Stará Olomouc, totiž Hrad a Předhradí, na straně východní a polední, ležíc na tvrdé, příkré skále nad řekou Moravou, jest sama sebou přirozená pevnost; přes to ale ohražena jest hradbami, ježto se na některých místech, zejména u hlavního chrámu sv. Václava a kapitulního děkanství a pod kostelem sv. Michala posud v původním starém způsobu zachovaly. Jinak obehnáno jest celé město zdmi novějšími, za císař. Marie Theresie vystavenými, mezi nimiž teče dvoje Moravice, opatřená stavidly na vydýmání vody v čas obležení. Konečně vystaveno od 25 let okolo města 9 tvrzí podzemních, na jihozápad k Nové ulici, na severozápad k Litovli, na sever k Chomoutovu, na východ ke Chval-

¹⁾ Prvá než z Olomouce učiněna jest pevnost novověká (r. 1745—1755), rozkládala se kolem města mimo předměstí výše jmenovaná několik jiných, ježto slula: Ostrovy (něm. r. 1551 Oster) za Hradskou branou mezi vodou Moravici a řekou Moravou; Předmostí (r. 1249), na též straně na levém břehu Moravy řeky; Závodí (r. 1579), tamtéž dále k Pavlovičkám; Blejch (r. 1554), na vodě Bystřici se mlýnem Součkovským, tu kde nyní jest vesnička téhož jména; Koželužská ulice (r. 1558 na Koželužské ulici, r. 1548 Lederergassen), pod bránkou Židovskou až k Svatojakubskému mlýnu; předměstí Svatoblažské, za Sv. Blažskou branou k německé Pověli; předměstí Prostějovské za Zelenou či Prostřední branou; předměstí Litovelské (r. 1550) za branou Litovelskou a Lazce, ostrov za branou Rohelskou, nyní ves čtvrt hodiny severně od města. V těchto předměstích byly pěkné zahrady a dvorce.

kovicům a na jih k Slavonínu, pro kteréžto hradby a tvrze lze Olomouc za jednu z hlavních pevností mocnářství Rakouského pokládati.

Brány.

Olomouc má čtyři brány pěkně vystavené a zdvihacími mosty opatřené, ježto jsou: Hradská čili Předhradská, nyní též Svatokopecká nazvaná (Burgthor), ¹⁾ k severovýchodu; Kateřinská (Kathareinthor), r. 1744 vystavená a dle blízkého kostela sv. Kateřiny pojmenovaná, k jihu; Teresská, (Theresienthor), též r. 1744 vystavená a r. 1748 dle císařovny Marie Theresie nazvaná, k jihozápadu ²⁾ a Františková (Franzenthor), r. 1833 nově vystavená a dle císaře Františka I. pojmenovaná, k severu. Tato brána slula prvé Rohelská ³⁾ (Reindlerthor) a obdržela to jméno od starší brány, zachované podnes uvnitř města vedlé městské vodárny, kdež byla i ulice, dle ní Rohelská (r. 1579 Reindlergassen) jmenovaná. ⁴⁾

Krom těchto bran jdou do města tři bránky čili průchody pro pěši: bránka Litovelská, západně mezi Teresskou a Františkovou branou, kudy šla až do r. 1753 Litovelská brána (r. 1446 Luttertor); bránka Hradištská mezi Františkovou (Rohelskou) a Hradskou branou r. 1845 udělaná a fortna Svatomichalská, za starodávna Židovská ⁵⁾, později i Švédská zvaná, v starých hradbách mezi Hradskou a Kateřinskou bra-

¹⁾ V khíze Václava z Jihlavy slove brána Hradská k r. 1416 Porta castrensis, r. 1430 Purktor; v knihách městských r. 1570 brána Předhradská. ²⁾ Brána Teresská slula do r. 1748 branou Prostřední, r. 1321 a r. 1417 porta media, Mitterthor, též brána Zelená (r. 1568). ³⁾ R. 1558 „za Rohelskú branú;“ (srovnej jméno vesnice Rohle u Zábřehu a lesu Rohliny v Čechách); r. 1463 porta Rewlensis, r. 1456 bey Rewlerthore, r. 1446 Raindlerthor, z čehož v novější době Moravci, zapomenuvše starého jména, udělali bránu „Rendlikovou.“ ⁴⁾ Brána tato starožitná obrácena jest průjezdem na obě strany přímo proti domům před ní napříč postaveným, z čehož viděti, že za starodávna jinak a pohodlněji se skrze ni k Lazcům vyjíždělo nežli nyní. ⁵⁾ Tak se nazývá v knihách městských r. 1546; r. 1444 sluje Judentar, r. 1555 Judenthurl,

nou, východně od kostela sv. Michala. Tyto brány i průchodové na noc se zavírají.

Prvé šlo ještě několik jiných bran do Olomouce. Léta 1296 připomíná se pod kapitulním děkanstvím brána, ježto se r. 1432 nazývá »Stará brána Hradská;« r. 1340 jmenuje se na Předhradí brána u Všech Svatých (*porta Omnium Sanctorum*), a u špitálu sv. Ducha, též na Předhradí, na začátku Nožířské ulice byla Brána nová vysokou věží ozdobená, vystavená nepochybně za časů krále Otakara II, když se stavělo město a rozbořená roku 1786. Jiná brána, řečená Dolní (r. 1416 *porta inferior*, r. 1430 Nidertar, r. 1437 Nidertur), byla mezi branou Prostřední a branou Kateřinskou, a jest posud průchodem z Dolní ulice přes Moravici k zevnitřní Tereské braně. V století XVI. jmenuje se mimo to v knihách městských Chlebná brána na konci Chlebné ulice, o kteréž ale nelze určit, kde stála. Konečně byla blíž nynější brány Kateřinské do r. 1744 brána Svato-blažská čili Blažejská (r. 1453 sant Blasitor), od blízkého kostela sv. Blažeje zvaná, kteráž dotčeného roku zazděna jest.

Náměstí.

Pověstná výstavnost a zevnitřní úhlednost města Olomouce znamenitě se zvyšuje náměstími prostrannými, pravidelně založenými a pěkně dlážděnými, jimiž Olomouc nad veškerá města moravská vyniká, nejen nad Znojmo, půvabným položením na slovo vzata nad Opavu a Jihlavu, ale i nad samé Brno. Náměstí tato jsou:

a) Na Hradě a na Předhradí.

1. Hradský plac, * ¹⁾ vůbec »na dómě« zvaný (Burg-Platz aneb Dom-Platz), na němž jest hlavní chrám sv. Václava, děkanství kapitulní a několik jiných domů

2. Biskupský plac, lépe Arcibiskupský (Bischofs-Platz), nazvaný od residence biskupské, kteráž jej na východní straně obkličuje, a

¹⁾ Jména, při nichž jest hvězdička, jsou nového původu.

3. Předhradský plac * čili náměstí Matky Boží * (Vorburg-Platz neb Liebfrauen-Platz), velké, úhledné prostranství, na němž jest kostel p. Marie Sněžné, kasárna jesuitská, c. k. soud vyšetřovací s věznicí, c. k. biblioteka, špitálská kasárna, nový dům městský (bývalý krajský úřad) a dvě residence kanovnické. Zřízen jest r. 1839 po zboření kostela Matky Boží, který stál na něm v prostředku.

b) V městě.

1. Horní rink (r. 1554 Velký rink, r. 1586 Vrečni rink, něm. Ober-Ring, r. 1455 obrister ring), čtverhran nerovný, na němž jest kolem 31 domů (čísla 12—14, 202—206, 285, 322 a 323, 364—371, 407—410, 423—425, 432—435) a v prostředku velkolepá radnice (č. 583) nyní soud krajský. Na západní straně vznáší se socha sv. Trojice, postavená nákladem obce Olomoucké od sochařů Ondřeje Zohnera a Fr. Scherzaufa na památku, že mor r. 1715 šťastně pominul. Pokládá se vůbec za nejpečnější sochu v Moravě, majíc podobu šestihranu znenáhla v sloup přecházejícího 114 stop zvýší, na němž na vrchu se třpytí pozlacené sochy tři osob Božských, jež zdaleka nad domy městskými viděti. Na podkladku jsou pozlacené obrazy svatých a jiné ozdoby sochařské a dokola v trojím skupení nad sebou osmnáct soch osob svatých mistrně vyvedených. Při zemi nalézá se kaple, v kteréž v oktávě sv. Trojice a v některé jiné výroční dni mše svatá se sloužívá. — Ozdobou tohoto náměstí jsou též dvě kašny, na začátku XVIII. století vystavené, z nichž na jedné jest socha Julia Caesara na koni a na druhé socha Herkulova. Kromě toho jest tu třetí menší kašna, vystavena r. 1845. ježto podává vodu pramenitou, v Olomouci velmi vzácnou.

2. Dolní rink (něm. Nieder-Ring, r. 1416 *forum inferius*, ¹⁾), veliké podlouhlé náměstí, na jižním konci rozšířené, ježto

¹⁾ Pokud byla na horním konci Dolního rinku kaple sv. Markety, dělil se tento rink na dvě části, na ulici Kramářskou a na Malý rink čili rineček, jakž slove r. 1554.

s Horním rínkem na půlnoční straně jest spojeno. Jest na něm 53 domů (čísla 15—27, 51—59, 109—115, 165—174, 188—201). socha p. Marie a dvě kašny, ozdobené sochami Neptuna a Jupitera. Na straně východní jde od Horního náměstí řada domů kupeckých s podsíněmi, kteréž se za starodávna (r. 1558) jmenovaly »pod bohatými krámy« (německy »Unter den reichen Krammen«). Majetníci těchto domů od založení jich v XIII. století provozovali v Olomouci sami jediná kupectví, pročež i vzdálení obyvatelé Předhradští pro zboží k nim choditi musili, což dílem posavade trvá. Tato část Dolního náměstí slula ondy »Kramářskou ulicí,« (r. 1447 *platea institorum*), na jejímž dolním konci, tu kde nyní jest kašna Neptunova, byla až do minulého století kaple sv. Markety, od kupců čili kramářů v XIII. století založená. Blíž krámů bohatých (jimž nyní mnozí chybně říkají po německu: »Reichs-Kramen,« jakoby pocházely od říšských kupců,) stály kolem rádnice »chudé krámce« ¹⁾ vetešníků a jiných kotcovníků.

3. Michalský plac * na Sv. Michalském vrchu, na němž jest farní kostel sv. Michala a 9 domů (č. 221—224, 247—250 a 588). Němci jmenují jej i vrch okolní »Juliusberg«, svedení jsouce středověkými spisovateli latinskými, kteří nevědouce, co by slovanské jméno Olomouc znamenalo, tehdejší německé jméno Olomunc dle zvuku latinského za »*Julii mons*« vykládali. Ponejprv nalézá se tento výklad v právech Magdeburských z r. 1352, chovaných v archivě městském, z čehož potom kronikáři XVII. věku udělali bájku, že tu císař Římský, Julius Maximinus, hrad míval. V knihách městských však tento vrch nikdy jinak se nejmenuje, nežli »vrch sv. Michala«, po německu »*Sant Michelsperk*«, aneb »*Sant Michael auf dem Berk*« (r. 1554), aniž jest na něm té nejmenší známky, že by tu byl kdy jaký hrad býval.

4. Maximiliánský plac * (Max-Josefs-Platz), část předsíňového, obsahující jedenáct domů (č. 211—220 a 589). Nazván jest tak r. 1841 ke cti arcibiskupa Maximiliána barona Someraua Beeckha, když byl na něm t. r. nádherný seminář dostavěl.

¹⁾ R. 1555 »mezi chudými krámy.«

5. Svatoblažský či Blažejský plácek, * níže Dolního náměstí v levo před Kateřinskou branou, s 18 nepatrnými domky (č. 89—106). Na tomto plácku býval do r. 1840 kostel sv. Blažeje, r. 1784 zrušený, dle něhož po zboření tohoto kostela na památku jméno obdržel.

6. Uhelní plácek * (něm. Romhof, r. 1546 Raumhoff), za jatkami mezi Dolní a Teresskou ulicí, s 9 domy (č. 32—40).

7. Maurický či Mořický plácek * (Mauritz-Platz) u kostela sv. Mořice. Na tomto místě býval až do času cis. Josefa II. hřbitov a na něm na jihozápad od kostela kaple sv. Cyrilla a Methuda, později zbořená.

Za starodávna byly v městě ještě dva plácky: Židovský trh (r. 1441 Judenmark), nedaleko kostela sv. Kateřiny a Ptačí trh (r. 1437 Voglmark).

Ulice.

Ulice v Olomouci jsou vůbec pravidelné, prostranné a vůbec dobře dlážděné.

a) Na Předhradí jsou tyto ulice:

Coudní ulice * čili na Coudě, * (Landrichterei-Gasse, r. 1451 off dem Landgerichte, r. 1554 auf Landrychterej), od bývalé coudy (Landrichterei) nazvaná, hlavní ulice od Hradské brány do města, v níž se počítá 32 domů (č. 17—24, 31—54); Školastická ulice (Scholasterie-Gasse), v níž jest dům kapitulní, v němž prvé bývala škola a školasterie či byt školastikův (č. 54); ulice Matky Boží, též Mariánská řečená (Liebfrauen- neb Franen-Gasse), z níž se přicházelo k někdejšímu kostelu Matky Boží, se 14 domy (č. 58—71); Kanovnícká ulice (Domherren-Gasse, r. 1554 Thumherrn-Gassen), v níž jest 5 residenčí kanovníckých, c. k. nemocnice a kasárna četnická (č. 4—10); Arcibiskupská ulice *, vůbec biskupská (Bischofs-Gasse) jmenovaná, jdoucí od arcibiskupského paláce k Coudní ulici, se 6 domy (č. 11, 13—16 a 56); a Hradská * čili Domská ulice (Dom-Gasse), jdoucí od Coudní ulice k hlavnímu chrámu.

b) V městě jdou ulice takto po sobě, počínajíc od Teres-

ské brány: Teresská ulice (Theresien-Gasse), až do r. 1748 Prostřední ulice (tak slove r. 1558, něm. Mitter-Gasse), ježto má 21 domů, v pravo od čísla 1—11 a v levo od č. 436—445; Dolní ulice (Nieder-Gasse, tak slove již r. 1436), se 14 domy (č. 28—31 a 41—50), ježto vedla k bývalé Dolní bráně; Kateřinská ulice (Katharein-Gasse), jdoucí z Dolního náměstí ku bráně Kateřinské, s 10 domy (č. 59—62 a 83—88); Hřebenářská ulice, Kämmer-Gasse (r. 1440 Cammergassen), se 14 domy (č. 63—76); omylem nazývá se nyní Kramářskou ulicí (Krämer-Gasse), kteráž byla částí Dolního rinku; Bachratá ulice (Wampen-Gasse) se 6 domy (č. 77—82); Kapucínská ulice (Kapuciner-Gasse), zvána až do r. 1837 Dobytčí (r. 1547 Viegassen), se 12 domy (č. 116—122 a 160—164); Záhrobí (Zarten-Gasse), ¹⁾ klikatá ulice pod seminářem arcibiskupským blíž hradeb; dělí se na Horní, Prostřední a Dolní Záhrobí a má 36 domků (č. 123—134, 135—146 a 147—159); Hrnčířská ulice (Töpfer-Gasse, r. 1558 na Hrnčířské ulici, něm. r. 1546 Teppergassen), část Záhrobí ke kapucínskému klášteru; Panská ulice, (Landherren-Gasse, r. 1586 v Panské ulici, něm. r. 1565 Herrngassl), s 8 domy (č. 175—177 a 183—187), kteroužto ulicí „páni“ a rytíři do sněmovny k sv. Michalu jezdívali; Kužilková ulice (Baretten-Gasse, r. 1749 Parthengassel), s 5 domy (č. 178—182); Michalská ulice ²⁾, zvaná prvé Dominikánská, se 7 domy (č. 207—210 a 251—252); ulice Božího těla, (Frohnleichnams-Gasse), jdoucí z Předhradí k bývalé universitě, v níž jest kasárna konviktní, stavení universitní a 13 jiných domů (č. 225—

¹⁾ Kromě Bělidel (Piltzen) a brány Rohelské (Reindler-Thor) nebylo jména českého v Olomouci, ježto by bylo v ústech německých tak překrouceno bývalo, jako jméno Záhrobí. V latinských zápisech z r. 1417 slove Zahrobis, r. 1419 Zarobia, v německých zápisech r. 1448 in der Czoratz, r. 1456 in der Czoraden, r. 1554 in den Zohretten, r. 1564 in den Zohereten a Zoheretten, r. 1584 in Czareth, r. 1749 Zarthen a nyní Zarten. Neteční pak a svých památek nevšímaví obyvatelé moravští pustili starodávné, významné jméno Záhrobí (v knihách městských r. 1551 též „w Zaruby“ a r. 1568 „w Zahruby“), pocházející z doby předetakárské, z paměti, a jmenují nyní onu ulici po Němcích „Carty“ (v Cartách).

236 a 244—246). Až do r. 1454 byla ulicí Židovskou (r. 1416 *platea Judeorum*) a slula tak i po vypovězení Židů z Olomouce až do XVII. století; Sarkandrová ulice (Sarkander-Gasse) s 8 domy (č. 237—243 a 590), řečená od věznice, v níž Jan Sarkander r. 1620 mučen jest; Ztracená ulice (Verlorne - Gasse, r. 1438 *platea perditā*, r. 1553 Na ztracené ulici), se 27 domy (č. 253—273 a 316—321); Nožířská ulice (Messerer-Gasse, česky tak zvána r. 1566, něm. r. 1555 Messer-G.), obsahující 34 domů (č. 274—303, 286—295 a 304—315); Kačení ulice (Enten-Gasse, r. 1547 Andten-Gassl), v níž jest 8 domů (č. 296—303); Ostružnická ulice (Sporgasse, r. 1554 Ostružná ulice, něm. r. 1419 Sporergasse, lat. r. 1437 *platea calcariatorum*), ježto má 39 domů (č. 324—363), z nichž památný jest starožitný dům č. 332, na němž se čte tento nápis v kameně vytesaný: *Anno Domini MCCCCLXVIII magister Kunradus Braunstain me fecit* (t. j. Léta Páně 1468 mistr Kunrat Braunstein mě vystavěl); Litovelská ulice (Littauer-Gasse), od Horního rinku k Litovelské bránce se 31 domy (č. 372—397 a 402—406¹⁾); Barvířská ulice (Färbergasse), vycházející z ulice Litovelské, ježto má 6 domů (č. 398—401 a č. 592); Šperková ulice * (Putzen-Gasse, r. 1561 Butzengassl, r. 1571 Puetzen-gassen), v kteréž jest 12 domů (č. 411—421); Divadelní ulice * (Theater-Gasse), od r. 1830 tak zvaná, jdoucí z Horního rinku ke hradbám, s 6 domy (č. 426—431); Vodní ulice * (Wasser-Gasse), v níž jest Dolní kasárna; Česká ulice, v knihách městských v století XVI, jmenovitě r. 1553 a 1563 též Moravská zvaná²⁾, Böhmen-Gasse, lat. r. 1414 *platea Boemicalis*), od Litovelské bránky k Mořické ulici, jedna z nejúhlednějších ulic v Olomouci, se 22 domy (č. 547—556 a 513—524); Ferdinandská ulice * (Ferdinand d'Este-Strasse), r. 1847

¹⁾ Litovelská ulice nazývá se r. 1403 *platea Lutoviensis*, r. 1413 *platea Lutoliensis*, r. 1445 *Luttergassen*, r. 1557 *Littergassen*, r. 1571 Litovelská ulice. ²⁾ Ulice Česká čili Moravská jest také v Brně, v Hustopcích, ve Znojmě a v Jihlavě, v městech, vesměs v XIII. století poněmčených.

tak jmenována, první (již r. 1554) Široká ulice (Weite-Gasse), s 15 domy (č. 457—471); Pekařská ulice (Bäcker-Gasse) (r. 1426 *platea pistorum*), se 26 domy, a to Dolní (s čísly 472 a 473, 491—506) a Horní (s č. 478—480 a 484—496). Zde býval v domě číslo 485 až do r. 1855 krajský úřad; Maurická čili Morická ulice * (Mauritz-Gasse), u kostela sv. Mořice, k níž náleží 3 domy a probošství (č. 474—477); Vodární ulice * (Kunst-Gasse) se 3 domy (č. 481—483); Bernardinská ulice (Bernardiner-Gasse), ježto vede ze Široké ulice ku klásteru dominikánskému ondy Bernardinskému, se 6 domy (č. 507—512); Bělidla ') (Pilten), dlouhá ulice, ježto jde od vodárny městské okolo hradeb až téměř k Litovelskému průchodu, rozdělena jsouc na tři části: Horní, Prostřední a Dolní Bělidla. Jest na ní 51 domů, totiž na Horních Bělidlech č. 525—538, 579—582 a 584—587; na Prostředních č. 539—552 a na Dolních, kde jest klášter dominikánský, č. 564—578. Některé z domů těchto vystaveny jsou r. 1567. Koželužská ulice (Lederer-Gasse, česky tak slove r. 1558, něm. r. 1568 Ledergassen), u staré Rohelské brány, se 14 domy (č. 553—563 a 591 i. 593). Krom těchto ulic bývala ondy vedlé ulice Božího těla (ulice Židovské) ulička Panenská, kteráž se připomíná r. 1432 pod jménem „Nunnen-gassel“, a ulice Jirchářská, někde u vody, ježto se přivádí r. 1587 pod jménem „auf der Weissgerbergassen.“

Veškeré tyto ulice mají slušné nápisy na tabulkách v jazyku českém i německém, r. 1841 obnovené ²⁾.

¹⁾ České jméno „Bělidla“ od Němců během století k nepoznání změněno jest. Ještě r. 1271 slove voda okolo tekoucí správně „Byelidlo“ a r. 1304 taktéž mlýn na ní. Václav z Jihlavy však píše k r. 1437 již „auf der Bilidl“ a k r. 1450 „of der Bielidl“; v knihách městských pak čte se k r. 1546 „auf der Belliten a Billiten“, k r. 1555 „auf der Pieliten a Piletenn“, k r. 1564 „auf der Piliten“, r. 1601 „auf der Biletten“ a nyní „auf der Piltten.“ Jakž na jiném místě připomenuto, měli všickni posavadní spisovatelé Olomouce za to, že na Bělidlech bydleli do r. 1457 Židé. ²⁾ Chybě jsou tyto nápisy: Na Hradě (něm. Julius-Platz) místo Michalský plac, „v Cartách“ (Zarten-G.), místo Záhrobi, Kramářská ulice (Krämer-Gasse) místo Hřebenářská ulice a Mariánská ulice místo „ulice Matky Boží.“ Na Maximiliánském place (Max-

Znameníta stavení.

Jakož Olomouc vyniká pěknými náměstími a širokými a pravidelnými ulicemi, má přednost před mnohými jinými městy také co se týče stavení starožitných a úhledných, jmenovitě chrámů, domů obecních a jiných stavení veřejných. Domy měšťanské mají větším dílem dle starodávného způsobu střechu napřed štítem zakrytou, nabývajíce tím výšky i úhlednosti, a mnohé z nich, zvláště na Dolním rynku, tu kde jsou podsíně, mají krámy při zemi gotickým způsobem klenuté a u dveří taktéž kamenné pažby gotické, což ukazuje, že pocházejí ze XIII a XIV. století ¹⁾.

Znameníta stavení veřejná jsou:

I. Kostely.

a) na Hradě:

1. Hlavní chrám sv. Václava, na příkré skále do rohu vybihající, na vrchu hradbami starožitnými obehnané. Skládá se ze tří rozdílných částí, z průčelí románského, z lodě gotické a z novověkého presbyterium. Nad průčelím zdvihá se neúhledná věž mědi krytá s hodinami, pode níž jdou jediné dosti úzké dvěře do kostela, nad nimiž se čte tento nápis z času biskupa Stanislava Pavlovského:

Reddat aberrantes, ut Christo ecclesia natos,

Pandit conversis mater amanda sinum. MDXCV.

Josephs-Platz) a ve Ferdinandské ulici (Ferdinand d'Este-Strasse) není nápisů českých.

¹⁾ Mnoho nynějších domů měšťanských bylo za starodávna v držení šlechticů, kteří za příčinou soudů a sněmů zemských po delší čas do roka v Olomouci bydleli. Podlé register rychtářských (knih městských) měli v druhé polovici XVI a na začátku XVII. století v Olomouci domy: pánové z Pernšteina, z Boskovic, z Vrbna, z Ludánic, z Žerotína, z Lomnice, z Kunovic, z Fulšteina, z Říčan, Trčkové z Lípy, Berkové z Dubé, hrabata Salmové, Karel z Lichtenšteina, rytíři Podstatští z Prusinovic, Skrbenští ze Hříště, Petřvaldští z Petřvald, Bukůvkové z Bukůvky, Žalkovští z Žalkovic, Dubští z Třebomyšlic, Širakovští z Pěrkova, Pražmové z Bílkova a j.

A. Šembery Paměti Olomoucké.

Lod trojnásobná. postavená na dvou řadech štíhlých pilířů s lomenými oblouky, výtečná jest pěkným klenutím a zdařilými ozdobami kamenickými na pilířích i na oknech. Méně zadost činí a od lodě nemile odráží presbyterium, do něhož se po 6 stupních vzhůru vchází a kteréž, jsouc vystaveno ve způsobu vlašském a jsouc širší i vyšší nežli loď, souměrnost chrámu ruší, ač široké a ploské klenutí mistrné jest vyvedeno.

Oltářů počítá se v chrámě sv. Václava deset: hlavní v presbyterium, druhý téhož svatého napřed při zdi v lodi, pak osmero oltářů při pilířích. Hlavní oltář sv. Václava nemá žádné umělecké znamenitosti do sebe, jako vůbec presbyterium; ostatní oltáře ale ozdobeny jsou obrazy, malovanými dílem od proslulých umělců, totiž oltář sv. Václava v lodi okrášlen jest obrazem od J. Kupeckého, oltář sv. Trojice a sv. Petra a Pavla obrazy od A. Lublinského (ok. r. 1670), oltář nalezení sv. Kříže, p. Marie, sv. Kateřiny a sv. Tří Králů obrazy od Jana K. Hanke a oltář Matky Boží spomocnice a sv. Jana Nep. od nejmenovaných malířů.

Zvláštnost tohoto chrámu jsou tři kůrové na provozování hudby, hlavní v průčelí a dva menší na bachtatých pilířích u presbyterium. Na hlavním kůru, na němž se nyní hudba neprovozuje, jsou velké varhany, jež dal vystavěti r. 1588 biskup Stanislav Pavlovský, a bicí hodiny; menší kůry napřed též jsou opatřeny dvojími varhanami, kteréž zřídil biskup Karel z Lichtenšteina r. 1690.

Na jižní straně přistaveny jsou ke kostelu dvě kaple ke cti sv. Stanislava a p. Marie, obě pěkně na obmítce malované. Kaple sv. Stanislava nachází se výše v lodi v pravo od menšího kůru a vystavena jest r. 1580 od biskupa Stanislava Pavlovského, kterýž pod ní jest pochován. Ohražena jest ozdobnou mříží bronzovou, pocházející z doby založení kaple, a má na vrchu tento nápis: *D. Stanislao Eipisc. et Martyri sacrum* (t. j. Sv. Stanislavovi, biskupovi a mučedníku posvěcena). V ní chová se velebná svátost. Kaple p. Marie, níže pod onou, jest mnohem starší, snad zároveň s lodí v XIV. století vystavena a ukrývá na oltáři ostatky sv. Pavliny, patronky města Olomouce, ježto zde r. 1690 uloženy jsou.

Mezi těmito kaplemi spatřuje se ve zdi mramorový památník zakladatelů chrámu tohoto, knížat Olomouckých Oty II. a synovce jeho Václava. Vypodobnění jsou u větší než skutečné velikosti v díle polovypuklém, majíce na sobě brnění rytířské, na hlavě knížecí čepici a ve štítu orlici Olomouckou. Tento památník náleží ke kryptě nedaleko odtud u presbyterium zřízené, kdež oba zakladatelé chrámu pochováni jsou. ¹⁾

V levo od kaple sv. Stanislava nalézá se jiný památník též díla polovypuklého, zřízený slovutnému biskupovi Markovi a ozdobený jeho vyobrazením z kovu. Má tento nápis: *Anno Domini MDLXV. decima mensis Februarii obiit Reverendissimus in Christo princeps ac Dominus D. Marcus Episcopus Olomucensis, hoc tumulo sepultus* (t. j. Léta Páně 1565, desátého dne měsíce února, zemřel vysoce důstojný v Christu kníže a pán, p. Marek, biskup Olomoucký, a v tomto sklípku jest pochován).

Na straně půlnoční jsou zákristie, jedna kanovnická a druhá vikářská, obě světlé a prostranné. Onano vystavena jest od kardinála z Dietrichšteina a má za ozdobu pěkné starožitné obrazy ze století XVI a XVII.; tato, mnohem starší. pochází nepochybně z XIII. století z časů biskupa Bruny a má pěkné go-

¹⁾ Na této kryptě knížeci položen jest kámen s nápisem: *D. O. M. Wenceslao Marchioni Moraviae, qui obiit anno MCXXX. Cal. Maji, et Bretislao, ejus filio, qui obiit anno MCXXXVIII. Quarto Idus Januarii, piis hujus templi Fundatoribus Franciscus Cardinalis a Dietrichstein posuit anno MDCIII., Episcopatus sui anno III. D. M. Terraeque Parenti* (t. j. Tento kámen položiti dal nábožným zakladatelům chrámu tohoto, Václavovi, markraběti Moravskému, jenž zemřel léta 1130, 1. máje, a Břetislavovi, synu jeho, jenž zemřel léta 1148, dne 10. ledna — František kardinál z Dietrichšteina léta 1603, biskupství svého v roku třetím atd.) — Netřeba připominati, jaké hrubé chyby historické a chronologické tento nápis v sobě obsahuje. Zakladatel chrámu „Václav“ nebyl „markrabětem Moravským,“ ale „knížetem Olomouckým“ a zemřel dne 1. března a nikoliv 1. máje r. 1130; Břetislav pak nebyl naprosto zakladatelem chrámu, aniž vůbec toho času, zejména od r. 1126 – 1148 jakého knížete Břetislava bylo. Příhodno bylo by tedy, aby tento mylný nápis se odstranil a dal se na jeho místo jiný asi tohoto znění: *D. O. M. Ottoni II., duci Olomucensi, qui obiit anno MCXXVI. XII. Kalendas Martii, et Vaceslao, fratris filio, qui obiit anno MCXXX. Calendas Martii, piis hujus templi fundatoribus etc.*

tické klenutí. Ze zákristie kanovnické jde se po schodech vzhůru do archivu kapitulního, jenž uložen jest v místě prostranném pod silným gotickým sklepením a počítá výše 1800 listin, z nichž nejstarší a nej památnější jest z r. 1131 o přenešení stolice biskupské od sv. Petra k sv. Václavu. Tutěž nachází se v druhé kamenici biblioteka kapitulní, založena biskupem Zdíkem (r. 1126—1151), ježto obsahuje výše 600 rukopisů, z nichž některé, darované jí od samého zakladatele, pocházejí z XI a z XII. století, totiž bible latinská, spis *Sermones de tempore*, sv. Augustina *Liber confessionum* a j. Vzácný jest mezi rukopisy zvláště menolog kapitulní čili kniha zemřelých, založena děkanem Bartolomějem r. 1263, v níž zaznamenána jest písmem souvěkým vražda, úkladně spáchaná v domě děkanském na králi Václavovi r. 1306. Toto místo od ohně bezpečné jest i tím památné, že tu za starodávna bývaly uloženy zemské desky Olomoucké, odkudž, když soud se na Tři Krále a na sv. Jana Křtitele sešel, s velkou slavností se přenášely do soudnice k sv. Michalu, jakž to zevrubně vypisuje Ctibor z Cimburka v knize Tovačovské z r. 1480. Vedlé archivu nalézá se nové oratorium, r. 1832 od arcibiskupa Ferd. hraběte Chotka vystavené.

Znamení té jsou v chrámu sv. Václava také krypty pod presbyterium, z nichž horní, vystavena jsouc na 8 pilířích zároveň s presbyterium, jest jako kostel o sobě, má pěkný oltář a bývá v pašiový týden ozdobným Božím hrobem. Ve výklenku v ní uloženo jest srdce kardinála Rudolfa, zemř. r. 1831. Pod presbyterium horní krypty jsou dvě krypty menší, arcibiskupská a kanovnická, ježto vystaveny jsou z původní staré krypty kostelní r. 1661 z odkazu, od kardinála z Dietrichšteina k tomu určeného.

Neméně znamenité jsou i zvony chrámu sv. Václava jak pro velikost tak i pro libozvuk. Ježto někdejší zvony, z nichž několik od kostela sv. Petra k tomuto chrámu přenešeno, ohněm r. 1803 se rozlily, dal kardinál Rudolf r. 1827 u Vídenského zvonaře, Friedricha Seltenhofra, nové uliti, a to tak, že činí plný akord F. Největší z nich, „sv. Václav,“ má 136 centnérův ztiží a jest spolu největší zvon v Moravě; druhý „sv. Josef,“ má 75 centnérů; třetí, „sv. Petr,“ 32 cent. a čtvrtý, posvě-

cený „patronům kostela sv. Václava,“ 17 centnérův. Žel toliko, že pěkný hlas velkého zvonu nepříhodně zavěšeného ke straně městské nemálo se zatemňuje. Poledne zvoní se tu ode dávna o 11 hodinách.

Konečně má chrám sv. Václava nákladné nářadí kostelní, drahé ornáty, monstrance, kalichy a jiné věci, což zvláště přičiňuje k tomu, že se v něm služby Boží s neobyčejnou skvělostí konají, jmenovitě o velkých výročních slavnostech, kdežto veškeré kanovníctvo a jiné duchovenstvo, též domovní služebnictvo knížete arcibiskupa přítomno bývá. Nejpěknější ornáty kostelu darovali biskup Jakub hrabě z Lichtenšteina (r. 1745), kardinál Ferd. hrabě Troyer († r. 1758) a děkan baron Podstatský. Velkou cenu má jedna monstrance drahými kameny vykládaná. Však mnohem větší poklad vzácných věcí míval tento chrám za starodávna a poněkud až do r. 1810, kdež mnoho klenotů na potřeby státní odvedeno jest. Dle inventářů z r. 1413 a 1436, kteréhož času v kostele a v kaplich bylo výše 30 oltářů, chovalo se při kostele 26 pozlacených kalichů stříbrných a 1 z ryziho zlata, 2 zlaté kříže, z nichž jeden, drahými kameny vykládaný, byl kostelu daroval markrabě Vladislav († r. 1222), 4 ornáty zlatem krumplované, perlami posázené a obrazy svatých ozdobené, kteréž dal kostelu markrabě Jošt r. 1408; též se tu nacházelo mnoho jiných věcí od zlata a stříbra, z nichž některé, zejména drahá infule, darovány jsou kostelu od biskupa Roberta († r. 1240), a několikero ostatků svatých, jmenovitě kousek dřeva z kříže Krista Pána, ježž biskup Zdik r. 1123 z Jerusáléma donesl a kostelu zůstavil.

Chrám sv. Václava založen jest od knížat Olomouckých Otíka Černého ¹⁾ († r. 1126) a synovce jeho Václava Pobo-

¹⁾ Dle Bočka (Codex diplom. Mor. I. XIV. a 192) byl by chrám sv. Václava založen r. 1107 knížetem Svatoplukem, otcem knížete Václava a pověstným vyhubitelem Vršovců; a však list, na němž Boček mínění své zakládá (Cod. I. 191), jest podvržen. Že pak zakladatelem toho chrámu byl kníže Otík, vychází z listu biskupa Zdíka, daného r. 1131 (Boček Cod. I. 204), v němž se píše: „*dux Uaceslaus — b. Vaceslai martiris ecclesiam, quam pat^r ejus fundaverat, sed morte prepeditus imperfectam reliquerat — ut per-*

žného (r. 1130) za biskupa Jana II. († r. 1126) a Jindřicha Zdíka († r. 1151). Když mladistvý kníže Václav zemřel, zůstaviv dílo nedokonané, dostavěl jej biskup Jindřich z odkazu od tohoto knížete k tomu ustanoveného a dílem ze svého jmění, a všemi potřebami jej opatřil i ozdobil, načež dne 30. června r. 1131 u přítomnosti knížete Českého Soběslava I. a jeho manželky Adlety, též mnoha pánů českých i moravských ke cti sv. Václava slavně posvěcen a stolice biskupská od sv. Petra k němu přeložena jest. Z kteréžto prvotní stavby podnes zachovalo se průčelí ač nově omítnuté, zděná část věži a točené schody v nich. Po ohni dne 10. května r. 1204 dal jej biskup Robert obnoviti a pěknými obrazy okrášlit. Po druhém ohni dne 18. dubna r. 1265, kdež zcela vyhořel, péčí biskupa Bruny, kterýž k tomu konci v Moravě, v Čechách a v sousedních zemích příspěvky sbíral, nákladně přestaven jest. Však již po sto létech opět vzal škodu takovou, že za biskupa Jana Štědovského (mezi r. 1365—1380) loď znova vystavena, a to v tom pěkném způsobu gotickém, v kterém se spatřuje podnes. Nedlouho potom ale, dne 8. dubna r. 1380, shořela na něm střecha nepozorností služebnictva markraběte Jošta, a byvši vystavena, dne 14. srpna r. 1434 prudkým víchrem zase svržena jest. L. 1594 vystavěl slavný biskup Stanislav Pavlovský novou věž

*sciendam in curam nostram susciperemus — postulavit,** kterážto slova patrně se vztahují k předchůdci knížete Václava, Otíkovi, jenž co kníže Olomoucký v bitvě u Chlumce dne 18. února r. 1126 padl, a nástupci svému, knížeti Václavovi, zůstavil, aby chrám započatý dostavěl; nevztahují pak se ta slova k Svatoplukovi, kterýž co kníže Český již r. 1109 se světem se byl rozžehnal, a jsa vůbec bojů milovný na stavění chrámů málo myslel, toliko dvůr v Náměšti r. 1107 kostelu biskupskému daroval. Mimo to nelze zkráceného slova *pat^r* v listu jmenovaném vykládati za pater, jak Bošek učinil, alebrž za *patruus*, ježto by pisar' toho listu slova *pater* nebyl zkracoval, jakož také v řádku před tím jdoucím nezkrátil slova *mater*, které má též koncovku *er*. Konečně i z toho, že pobožný kníže Václav dle listu z r. 1160 (Boč. Cod. I. 271) za duši strýce svého Otíka, kterýž se tu určitě *patruus* jmenuje, klásteru Hradištskému Kyjova propůjčil (*Wacelaw dux Moravie pro redemptio anime patru sui Ottonis dedit uillam Kyjow*), za pravé mti náleží, že i v listu z r. 1131 slovem *pat^r* *patruus*, tedy kníže Otík rozuměti se má.

skrze stavitele Bernarta Macha z Mor. Ostravy, a roku příštího dal portál v nynější způsob předělati. Té doby měl chrám sv. Václava vždy ještě poněkud původní podobu, tři baňaté věže napřed a malé nízké presbyterium, jakž viděti na vyobrazení tuto položeném, vzatém z Paprockého Zrcadla markrabství Moravského, vydaného r. 1593.

Hlavní chrám sv. Václava r. 1593.

Mezi r. 1616—1619 dal však kardinál z Dietrichšteina presbyterium, ježto se mu při slavných službách Božích příliš těsné býti vidělo, rozbořiti a nynější nepříhodné vystavěti, porušiv tím navždy někdejší souměrnost pěkného chrámu.

Posléz změnila se zevnitřní podoba kostela sv. Václava r. 1803, když hrom do prostřední věže v průčelí udeřiv všechny tři věže spálil, načež r. 1827 věž prostřední v nynější nehezské způsobě vystavena jest.

Vně kostela sv. Václava k severu jest čtverhranná chodba křížová s pěkným klenutím a ozdobnými okny gotickými, nepochybně z doby biskupa Bruny. Prvé byla na obmítce malována,

asi před 25 léty ale tato starožitná malba zabílena jest. Uprostřed dvora při té síni vytesána jest hluboká studně ve skále, ježto obyvatelům Předhradským výbornou vodu poskytuje.

Vedle křížové chodby u samých hradeb nachází se gotická kaple sv. Jana Křtitele, vystavena r. 1261 od Martinka z Příkaz a od děkana Bartoloměje, a posvěcena od biskupa Bruny dne 9. července r. 1262. Jsou v ní dva památníkové náhrobní ve zdi, na levé straně památník Arnošta Kužele z Žeravic, jež mu postavil biskup Stanislav Turzo r. 1524, jak svědčí nápis: »*Anno MDXXIV. Stanislaus Episcopus Olomucensis Arnesto, Kuzel cognomine, Dignitate equitis aurati, Titulo de Zeravicz, extremo officio, nempe hoc lapide, memoriam prorogavit;*« a na pravé straně jest kámen náhrobní kanovníka Václava z Moštěnic, jenž zemřel ok. r. 1520, na němž se čte nápis: »*Venerabilis Domini Wenceslai de Mossценicz Canonici hujus Ecclesiae ossa hic lapis tegit. Mortem obiit.*«

Mezi hlavním chrámem svatého Václava a děkanstvím kapitulním nalézá se kaple svaté Anny, od níž jeden z kanovníků má jméno »infulovaný rektor.« Připomíná se nejprv pod jménem kaple svaté Máří Magdaleny v listu krále Přemysla Otakara II. z roku 1267, jímž dovolil děkanovi Bartoloměji stavěti nové děkanství mezi kaplí touto a mezi domem Benedy z Dubičska. Po druhé přivádí se pod týmž jménem r. 1296. Léta však 1349 nazývá se v deskách zemských »kaplí sv. Anny«, a taktéž r. 1366 v listu, kterýmž probošt Herbort z Fulšteina k ní daroval ves Rusín v Opavsku a půl vsi Vrbátek. Potomně jmenuje se opět »kaplí sv. M. Magdaleny« r. 1444, kdežto se o ní praví, že v ní žáci ze školy hlavního chrámu při mši zpívali; pak se uvádí r. 1473 a 1508 a konečně v Paprockého Zrcadle markrabství Moravského, kdež se nazývá kostelem (sv. Máří Magdaleny). Roku 1614, když byla sešla, dal ji probošt M. z Greifenšteina přestavěti, načež ji kardinál z Dietrichšteina roku 1617 pod jménem »kaple sv. Anny« znovu vysvětil. ¹⁾ V ní volí se arcibiskupové.

¹⁾ Týmž způsobem, jako kaple s. Anny, měla také dvoje jméno kaple na radnici Olomoucké, ježto slula nejprve kaple sv. Jeronyma a potomně sv. Vavřince.

b) Na Předhradí:

2. Kostel Panny Marie Sněžné mezi bývalou kolejí a bývalým konviktem jezuitským. Má vysoký portál, množstvím soch a hojnou štukaturou ozdobený a v průčelí dvě štíhlé věže o dvou lucernách, na nichž jest čtvero libozvučných zvonů. Uvnitř jest pěkně na obmítce malován; na stropě, kdež vyobrazeno obcování svatých a příběhové p. Marie Sněžné, od Fr. Harringra (r. 1717) a na stěnách od J. K. Hanke. Po obou stranách kostela na vrchu jsou galerie a pod nimi na každé straně čtvero kaplí krom dvou v presbyterium. Na pravé straně v presbyterium jest kaple sv. Ignáce, v níž viděti pomník biskupa Viléma Prusinovského z Vickova († r. 1572), zakladatele koleje jezuitské, a na straně levé (epistolní) kaple sv. Františka, v níž jest památník děkana kapitulního, hraběte Breunera († r. 1637). Na tomto místě býval původní kostel minoritský „sv. Františka.“ V lodi jsou na pravé straně kaple p. Marie, sv. Josefa, sv. Michala archangela a sv. Angela Strážce, a na levé straně kaple sv. Pavliny, sv. Aloisa, sv. Karla B. a sv. Barbory. Obrazy na 14 oltářích, z nichž dva, hlavní p. Marie Sněžné a oltář sv. Kříže, jsou v presbyterium, malovány jsou od výše řečených malířů, též od Jana Schmita (hlavní oltář r. 1721) a od Wickarta.

Kostel p. Marie Sněžné vystaven jest prvotně dle pověsti ¹⁾ od Zdeslava ze Šternberka na památku vítězství, roku 1241 nad Tatary dobytého, zároveň s klášterem minoritským, a byla v něm krypta moravského rodu Šternberského až do jeho vymření v XVI. století. V listech jmenuje se teprv r. 1267, kdež biskup Bruna v poslední své vůli ke špitálu sv. Duha blíže něho (*hospitale apud ecclesias fratrum minorum*) 60 penězů odkázal. Léta 1496 vyhořel. Když potom minorité r. 1567 ke sv. Jakubu přeloženi jsou, dán jest jesuitům tehda do Olomouce uvedeným, po jichž vypovězení r. 1618 na čas zavřen jest. Léta 1620 v měsíci

¹⁾ Boček uvádí sice ve spise „Vpád Mongolů do Moravy“ (vyd. r. 1841, str. 55) písemné svědectví z XIII. století, vložené prý do kroniky Olomoucké (z r. 1424), že kostel minoritský od Zdeslava ze Šternberka založen jest; ale toho listu nikde se nenalézá.

únoru, když přijel král Fridrich do Olomouce, konány jsou v něm kalvinské služby Boží. Když pak po bitvě Bělohorské i s kolejí zase jesuitům navrácen jest, vystavěli jej jesuité mezi r. 1712—1720 v nynějším způsobu. Po zrušení řádu jejich r. 1773 učiněn nejprve kostelem universitním a r. 1779 kostelem vojenským, jímž jest posud.

c) Kostelové v městě.

3. Farní a proboštský kostel sv. Mauriciho, ¹⁾ největší a uvnitř nejpěknější kostel Olomoucký, s vysokou příkrou střechou, dílem taškami dílem břidlicí krytou, se dvěma kusými věžemi nestejně výšky v průčelí a dlouhou lodí, lomeným obloukem ozdobně klenutou, již drží dvoji řada štíhlých pilířů.

Kostel sv. Mauriciho.

¹⁾ Tak se tento kostel nazývá v starých zápisech městských XV a XVI. století i v Paprockého Zrcadle markrabství Moravského (srovnej: Jiljí, Briekci a Jiří). Lid moravský jej jmenuje vůbec kostelem „sv. Mořice.“

Má pěkný hlavní oltář, r. 1854 dle návrhu Vídenského profesora Rösnera v gotickém způsobu vystavený, s velkým obrazem Spasitelovým výtečně řezaným a velmi ozdobnou kazatelnou, od slovutného řezbáře Helbiga ve Würzburgu r. 1859 nákladem nynějšího probošta rytíře Unkhrechtsberka též v gotickém způsobu dělanou, na níž se spatřuje narození Páně v řezbě středověké. Pohled na dlouhou řadu pilířů těch vysokých, na velký oltář a tuto kazatelnici od zadní strany kostela jest zajisté velkolepý. Kromě hlavního oltáře počítá se šestero jiných oltářů, jenž posvěceny jsou sv. Pavlině, p. Marii bolestné, sv. Janu Nep., sv. Mauriciimu, sv. Janu Křt., sv. Trojici a pod věží Matce Boží. Znamenitostí tohoto chrámu jsou též varhany, za probošta hraběte Gianiniho r. 1745 od Vratislavského varhanáře M. Englera vystavené. Jsouť největší v Moravě a mají 60 rejstříků, 43 znějících hlasů a 2500 píšťal. Též pověstní jsou při tomto chrámě čtyři libozvuční zvonové, zavěšené na pravé věži, na níž se jde po schodech točených velmi pěkně dělaných. První, nazvaný »p. Maria« a r. 1722 nákladem vdovy Cecilie Riedlovy od Jiřího Reimera litý, má 133 $\frac{1}{2}$ centnéřů a jest po zvonu sv. Václava na hlavním chrámě nejzvučnější v Olomouci a největší v Moravě. Druhý, »sv. Mořic«, od téhož zvonáře r. 1724 litý, jest 24 centnéřů těžký; jím zvoní se za šťastnou hodinku umírajícím v Olomouci, a to tak, že se naň temně 12 krát po sobě uderí. Třetí zvon, »sv. Havel«, lit jest též r. 1724 a má 18 centnéřů; čtvrtý pak »sv. Václav«, litý r. 1770, má 12 centnéřů.

Při kostele sv. Mauriciho jest arcipřystaví a děkanství Olomoucké. Proboštem a zároveň arcipřystem i děkanem bývá vždy jeden z kanovníků hlavního chrámu sv. Václava, jenž požívá příjmů ze statku Vojnického.

Kostel sv. Mauriciho připomíná se ponejprv r. 1257, kdež při něm byl duchovním správcem vikář Fridrich. ¹⁾ Roku 1310

¹⁾ Posavadní historikové, jenž o Olomouci psali, měli téměř všichni za to, že kostel sv. Mauriciho založen jest v století IX. neb X. a že náležel ke klášteřu Hradištskému, jehož opat Bohumil ho prý r. 1136 neb 1140 biskupovi Zdikovi za kostel sv. Michala a jakousi zahradu klášteřa Hradištského postoupil. A však tyto zprávy zakládají se na kronice nekritického Chr. Hirschmentzla († r. 1703) a na jakési starší kronice, od Paprockého sice při

jmenuje se při něm stálý vikář Jakub (*Jacobus vicarius perpetuus*) a r. 1331 kaple sv. Mikuláše na hřbitově. Léta 1388, dne 5. července, s velkou částí města lehl popelem, což nepochybně bylo příčinou, že počátkem století XV. znovu vystaven jest, a to v tom způsobu, jako se nyní shledává. Roku 1412 založena při něm pravá věž, jakž svědčí nápis na ní: „*Anno Dom. MCCCCXII. inchoatum est hoc opus*“ (Léta Páně 1412. počato jest dílo toto); pro rozbroje však domácí potom vzešlé stavení se zastavilo a protáhlo pak s přetržkami až do r. 1458, jakž zaznamenáno v souvěké knize Václava z Jihlavy, v níž veškerá jména přispívatelů a dobrodinců toho kostela jsou zapsána. Léta 1437 dostaveny jsou pilíře a klenutí, a okolo r. 1450 dokončen celý chrám; však roku příštího (1451) opět vyhořel zároveň s Horním rímkem a muselo se stavěti znovu. R. 1455 dokonán hlavní kůr a tehda nepochybně také přistavena ke kostelu zákristie gotická. Poslední změna v podobě zevnitřní tohoto chrámu stala se po velkém ohni r. 1709, kdež pozbyl štítu vysokého mezi oběma věžemi v průčelí. Za naší doby znamenitě zveleben jest uvnitř přičiněním výše jmenovaného probošta rytíře Unkhrechtsberka, za něhož jsou r. 1844 oltářové, kteří byli při pilířích u prostřed kostela, ke zdem po stranách přeneseni, varhany barvou natřeny a pozlaceny, jak již připomenuto, nový velký oltář vystaven a ozdobná kazatelna zřízena.

Na někdejšíh hřbitově u kostela sv. Mauriciho bývala na severní straně kaple sv. Cyrilla a Methuda, vůbec moravská (*Sacellum Bohemorum*)* zvaná, vystavena od r. 1452 do r. 1458, při níž byl kazatel český, nadaný od dobrodinců Jana Hedbávného (r. 1520), Matěje Mikšmeloera (r. 1539) a Michala

váděné, nyní však toliko v nesprávném opise, učiněném v polovici XVIII. století, známé (B. Dudík *Mährens Geschichtsquellen*, Brünn 1850, S. 86 a 250); též na jakýchkoli letopisech Hradišských (Boček *Cod. dipl.* I. 166, 191, 212 a 292), jichž nikde nestává, pročez jim víry přiložiti nelze. Též jméno kostela „sv. Mauriciho“, v starší době v Moravě neobvyklé, ukazuje, jakož již výše podotknuto, že pochází z doby biskupa Bruny, kterýž r. 1262 také v Kroměříži kostel „sv. Mauriciho“ vystavěl.

Ritmana (r. 1602). Za císaře Josefa II. však zamčena a r. 1812 rozbořena jest.

4. Farní kostel sv. Michala, na vrchu Svatomichalském, úhledný chrám novověký se třemi plochými báními, krytými bílým plechem, kteréž pěknou formou a souměrností městu zvláštní ozdoby dodávají. Uvnitř jest pěkně na obmítce malován a prací štukaturskou okrášlen. Oltářů jest v něm 10, z nichž hlavní ozdoben obrazem početí p. Marie. Od r. 1784 jsou tu uloženy kosti blahoslaveného kněze Jana Sarkandra.

V tomto kostele mívali stavové zemští po všechen čas, co se v Olomouci sněmové drželi (do r. 1641), před početím sněmu služby Boží, a pokud byly v Olomouci vysoké školy, slavily se tu výroční služby Boží akademické. Nyní tu mají mši žáci gymnasiální.

Kostel sv. Michala jmenuje se ponejprv v listu z r. 1255, v němž se praví, že jej král Václav I., otec Přemysla Otakara II., i se statkem k němu náležitým dominikánům daroval. ¹⁾ Byl tedy nepochybně od krále Václava I. (r. 1230—1253) založen. L. 1271 připomíná se po druhé. Roku 1483 vystavena jest při něm v průčelí zvonice (dle nápisu latinského posud zachovaného), na kteréž jsou tři zvonové, nejstarší z r. 1469. L. 1568 dána jest naň orloj staročeská o 24 hodinách. Když pak věkem sešel, jali se jej dominikáni ok. r. 1673 přestavovati, ještě ale nebyl dokonán, vyhořel opět o velkém ohni r. 1709, načež v nynějším způsobu vystaven jest. Za císaře Josefa II. (r. 1784) učiněn z něho kostel farní na místo zrušeného kostela Matky Boží, a dominikáni přeloženi jsou do kláštera Bernardinského na Bělidla. Tehda přenesena jest k němu od kostela Matky Boží také biblioteka, kteráž obsahuje asi 500 spisů tištěných, z nichž jsou některé prvotisky. R. 1860 došel za příčinou beatifikace Jana Sarkandra vnitř i zevnitř náležitého obnovení.

Vedle kostela sv. Michala v pravo od hlavního oltáře v bývalé křížové chodbě kláštera dominikánského jest kaple sv.

¹⁾ V Bočkově diplomatári (Cod. I. 212) přivádí se sice tento kostel již také k r. 1136, však v jakýchsi letopisech Hradišských, jichž nikde není.

Alexy, první vůbec „moravská“ jmenována, ježto se v ní do zrušení kláštera dominikánského české služby Boží konaly. Nad mohutným gotickým portálem, jenž má na sobě zřejmé známky stavby XIII. století, čte se tento nápis český, v kostelích Olomouckých jediný: „DVM pobožnosti ke Cti boží a svatého rVženCe nlnl znoWa obnoWenl“ (r. 1746).

V století XVII. měli v této kapli páni Podstatští kryptu rodiny své. V září pak r. 1845, když se znovu pokrývala střecha, rozbořilo se neopatrností dělníkův pěkné klenutí křížové, a strhlo s sebou i starodávný kůr kolem na trámech vystavený, načež r. 1852 nákladem fondu náboženského nové klenutí v nynějším nepřihodném způsobu vystaveno jest. Nyní v ní mívají žáci nižšího gymnásium v neděli exhorty.

V levo od kaple sv. Alexy v též křížové chodbě ve zdi obrací na sebe zřetel okoloidoucích mohutná mramorová podoba rytířská, ježto vyobrazuje podkomořího zemského, Karla z Vlašimi, jenž zemřel r. 1475 a tuto byl pochován. Vedle též kaple jest jiná novější kaple, v níž alumnové ze semináře služby Boží mívají.

Níže od kostela sv. Michala přijde se v Sarkandrově ulici do podzemní kaple Všechnu mučedníků, založené r. 1614 z bývalé mučírny a přestavené r. 1672 na památku blahoslaveného Jana Sarkandra, faráře Holešovského, kterýž tu r. 1620 vyšetřován a mučen jest. Ukazují se tu posud nástroje mučící z oné doby neblahé paměti. Roku 1860 slušně jest obnovena.

5. Kostel Početí p. Marie při klášteře dominikánském na Bělidlech; skrovné stavení způsobu gotického, znamenité neobyčejným sedmírohým kuželovitým krytem, první kůrkovým, od r. 1858 břidlicovým, na mohutné vazbě založeným. Vystaven jest za krále Jiřího nákladem některých dobrodinců mnichů Bernardinů tehda do Olomouce uvedeným, a vysvěcen roku 1468 od papežského legáta Vavřince, biskupa Ferarského. V kterémžto původním způsobu bez proměny až podnes se zachoval, a zejména kryt na něm, pokud nám vědomo, jest kromě krytu na rádnici Znojenské nejstarší na Moravě. Počítá se v něm 10 oltářů s několika pěknými obrazy, jakož jsou: obraz Početí p. Marie a sv. Bonaventury od J. Sattlera a obraz sv. Voršily od J. K. Hanke.

6. Kostel sv. Kateřiny při klášteře Voršilinském na konci Kateřinské ulice, nepatrné stavení šindelem kryté se starobylym portálem gotickým a starodávným obrazem sv. Kateřiny na hlavním oltáři. Vystaven jest v poslední čtvrti XIII. století k panenskému klášteru sv. Dominika, a jmenuje se ponejprv v listě z r. 1287, kterýmž paní Vojslava z Deblína dala k němu právo podací kostela Vážanského. Po zrušení kláštera dominikánského r. 1782 dostal se i s klášteřem Voršilinkám. Vybořel o velkých ohních r. 1453, 1709 a posléz r. 1800.

7. Kostel Zvěstování p. Marie při klášteře kapucinském na Dolním rinku. Má obyčejnou podobu kostelů kapucinských a vystaven jest s klášteřem vedlejším r. 1658 na místě 21 domků měšťanských k tomu konci odkoupených.

Kromě těchto kostelů bylo v Olomouci až do novějších časů ještě několik jiných, a to:

1. Kostel sv. Petra a Pavla na Předhradí, v nynějším dvoře o. k. nemocnice blíž dveří, jimiž se tam z ulice Kanovnické přichází; měl presbyterium k straně východní, průčelí s hlavními vraty k západu k residenci probostské a od ulice Kanovnické šly dveře poboční; ¹⁾ dokola pak byl hřbitov. Byltě nejstarší kostel v Olomouci, jak již založení jeho ke cti sv. Petra ukazuje ²⁾, byv vystaven bez pochyby v první době křesťanské na Moravě, ačkoli se v listech teprv r. 1131 ponejprv jmenuje. ³⁾

¹⁾ Tak mi popsal položení tohoto velepamátného kostela r. 1847 státní správce fary hlavního chrámu sv. Václava, Fr. Loserth, kterýž, byv r. 1787 na kněžství vysvěcen, jako alumnus do něho chodíval, jsa posledním snad pamětníkem konečné zkázy jeho ²⁾ Kostelové „založení sv. Petra“ jsou v Rakousích, v Korutanech a v Krajině, v kterýchžto zemích křesťanství mnohem dříve uvedeno bylo nežli v Moravě, jedni z nejstarších a takéž v Moravě nalézají se kostelové téhož založení téměř vesměs v osadách prastarých, zejména v Brně, v Újezdě u Brna, v Reznovicích, v Podivíně, v Polešovicích, Litendicích, Ratajích, Zdounkách a j. ³⁾ A. Boček přivádí ve svém diplomataři (*Codex diplom. I. 52 a 49*) dva listy, tak řečené Monsejské, dle kterýchž prý sv. Cyrill r. 863 kostel sv. Petra v Olomouci vysvětil, a kníže Svatopluk ok. r. 885 jistými příjmy jej nadal. Tato zpráva však, vzata z listů podvržených, nemá podstaty, rovněž jako zprávy, položené v témž diplomataři k r. 1026, 1029, 1030, 1031, 1034, 1049, 1053, 1054, 1055, 1059, dle nichž prý kostel sv. Petra hojnými statky nadán byl.

Roku 1063 stal se kostelem biskupským a tudíž matkou kostelů moravských, kterouž byl až do r. 1131, kdež sídlo biskupské k nově vystavenému chrámu sv. Václava přeloženo jest. Od té doby byl kostelem farním, zůstali ale při něm i dále čtyři kanovníci. Po ohni r. 1455 znovu jest přestaven, má vysokou střechu kuželovitou, ježto nad všechna okolní stavení vynikajíc až do konce XVIII. století se zachovala. Nešetrnost však k památkám starožitným, kteráž jest nemilou známkou posledních desítiletí předešlého století, dotkla se i této stavby a takorba kolébky křesťanství na Moravě, ježto z vyššího nařízení nejprve r. 1787 zavřen a z malicherné příčiny, aby se mohlo přímou cestou k nové nemocnici choditi, r. 1792 rozbořen jest, tak že nyní ani památky po něm není. ¹⁾

2. Kostel Matky Boží, ondy Žlutý zvaný, na nynějším place Předhradském. Jmenuje se v listech nejprve r. 1253 a

¹⁾ O zkažení kostela sv. Petra kanovník Olomoucký, baron Boul. r. 1803 toto zaznamenal: (*Pomes*) *ecclesiam s. Petri anno 1787 mandante eaq*

potom r. 1258 (*ecclesia S. Mariae ante castrum Olomau*), a býval až do časů císa. Josefa II. farním kostelem »moravský m.« Staven byl v způsobu gotickém, máje v průčelí věži nevysokou, r. 1483 vystavenou a r. 1802 zbořenou, a byl ok. r. 1740 od slovuťného malíře J. K. Hanke pěkně na obmítce vymalován. Též měl některé zdařilé obrazy na oltářích od téhož malíře a od malířů Sattlera a Lublinského. Léta však 1787 z vyššího nařízení zavřen a sklad vojenský z něho učiněn, načež r. 1839 rozbořen jest.

3. Kostel sv. Blažeje na Blažejském plácku blíž kostela sv. Kateřiny. Připomíná se v listech ponejprv r. 1299, byl ale dle způsobu stavení mnohem starší. Měl podobu nepravidelného sedruhnanu, zdi dole z neotesaných hrubých balvanů vystavené, klenutí na šesti neforemných pilířích gotických a vysokou zvonici se třemi zvony. Hlavní oltář byl obrácen k oknu průčelnímu v presbyterium, tak že lid kněze mši sloužícího neviděl.

sare Josepho II. (diruto prius et abolito ad s. Jacobum Minoritarum monasterio) excitatum est nosocomium; ipsa vero ecclesia s. Petri, quae prius ante illud

Z duchovních při něm zřízených jmenuje se r. 1490 Václav, kanovník Olomoucký; r. 1558 Martin Adler, kazatel německý a Petr, kazatel český, oba luteráné; r. 1616 Ondřej Rauscher, farář katolický a j. Po r. 1620 stal se kostelem filiálním farního chrámu sv. Mauriciho, načež za císaře Josefa II. zrušen a sklad na krámce tržové z něho udělán, roku pak 1840, ač ještě v dobrém způsobu se nalézal, z usnešení magistrátu pro rozšíření místa rozbořen jest.

II. Jiná znamenitá stavení

v Olomouci jsou:

a) Na Hradě a na Předhradí:

1. Palác arcibiskupský, na place dle něho zvaném, prostranné, uvnitř skvostně zřízené stavení o dvojím poschodí, jehož východní část se zahradou postavena jest na příkré skále, kteráž se tudy táhne od hlavního chrámu sv. Václava až k Záhrobí. V nynějším způsobu vystaven jest r. 1667—1670 za biskupa Karla hraběte z Lichtenšteina od vláského stavitele Fontany na tom místě, kde prvé bývaly dům biskupský, od biskupů Stanislava Thurzy a Jana Doubravského přestavený, někdejší děkanství u sv. Petra a několik domů měšťanských. Jsouť v něm dvě kaple, jedna v poschodí druhém, vystavena zároveň s palácem, a druhá v poschodí prvním, vystavena r. 1852. V nejnovější době nabyl veliké slovučnosti příběhy v dějinách císařství Rakouského předuležitými, ježto dílem již výše v Pamětech podotknuty jsou. V něm totiž J. V. císař Ferdinand Dobrotivý, byv tu dvorem v bouřlivé době r. 1848 od měsíce října, dne 2. prosince t. r. koruny císařské se vzdal, a Jeho Veličenství, nyní panující císař František Josef I. na trůn nastoupil; z něho vyšla dne 4. března r. 1849 ústava císařská novému Rakousku; v něm r. 1850 v měsíci listopadu měl ministr rakouský, kníže z Schwarzenberka, konference s ministrem pruským Manteufflem s strany uspořádání Německa, a konečně v měsíci květnu r. 1851 a v měsíci září r. 1853 slaveny v něm hluché sjezdy J. V. císaře Františka Josefa s carem Ruským Mikulášem.

monasterium sila erat, per decretum Leopoldo II. regnante, die 3. Januarii 1792, dirui debuit, et locus, in quo steterat, in aulam conversus est.

2. Děkanství kapitulní, na západ od hlavního chrámu sv. Václava, dum o jednom poschodí, se strany od kostela úhledný, maje tu novověkou pavlač na sloupech, však ke straně severní zasmušilý a starožitný; stojí na strmé skále, pode níž teče řeka Moravice. Založeno jest r. 1267 skrze děkana Bartoloměje s přivolením krále Přemysla Otakara II. mezi kaplí sv. Máří Magdaleny a domem Benedy z Dubičska blíž staré brány Hradské. R. 1296—1299 pronajato bylo k obývání Vojtěchovi (Albertovi) ze Šternberka, komorníku Olomouckému. Léta 1306 na začátku srpna uhostil se v něm král Václav III., poslední Přemyslovec, táhna válečně do Polska, a dne 4. t. m., procházejce se odpoledne po šíré, posud neporušené pavlači kamenné ke straně severní, jakž ji tuto na vyobrazení viděti, od Kunrata z Mühlhofu úkladně zavražděn jest. ¹⁾

Kapitulní děkanství.

¹⁾ Od časů Bart. Paprockého mělo se za to, že král Václav III. zavražděn jest v někdejším děkanství u sv. Petra, tu kde jest nyní residence arcibiskupská, a spisovatelé novější přidávali tomu víry již proto, že nynější

Roku 1451 za děkana Bohuše ze Zvole bydlel tu od 18. srpna do 6. září Jan Kapistránský, konaje v Olomouci úřad misionářský. Dne 4. července r. 1619 v čas zpourey proti králi Ferdinandovi II. přišli na toto děkanství komisaři stavů evangelických a hrozili děkanovi a 7 jiným kanovníkům, že je svrhnou s oken do příkopu, nevydajíli jim klíčů od hlavního chrámu a nepřidajíli se k usnešením od stavů učiněným; čehož památka zaznamenána v obšírném nápisě latinském na kameně do zdi tu zasazeném. Přední strana děkanství k hlavnímu chrámu několikráte přestavena jest, nejprvé r. 1432 za děkana Petra z Račic, po druhé nepochybně po vyhoření r. 1644 a zase na začátku XVIII. století. Kdy založena jest kaple sv. Barbory, jejíž báně plechová na straně severní nad děkanství vyniká, není vědomo; spodní část její však má do sebe patrné známky vysokého stáří a pochází snad z XII. století, rovněž jako pozůstatky vedlejších starobyklých hradeb, z drobného tesaného kamene velmi pěkně vystavených.

3. Stará radnice Předhradská na rohu arcibiskupské

děkanství má zředu podobu domu novověkého. A však z listu krále Otakara II., r. 1267 děkanovi Bartoloměji daného (tištěného r. 1841 v II. dílu Bočkova diplomatáře), vychází, že toto děkanství r. 1306 již tu bylo; místnosti pak na straně severní se nacházející, jimiž qd r. 1267 nehnuto, zcela se srovnávají s tím, jak je vypisuje Petr, opat Zbrúslavský, dávaje zprávu o usmrčení krále Václava III. (*Chronicon Aulae regiae. Dobner Monum. V. 171*). Také poznamenáno v menologu kapitulním k r. 1349 o tomto domě výslovně, že tu král Václav zavražděn (*una marca debet solvi de domo, quam decanus ruccessoribus suis reliquit, ubi rex est interfectus*). Jiný omyl byl posud v jméne vrahů krále Václava, jenž vůbec nazýván jest Kunratem z Potásteina. ježto dle téhož menologu Olomouckého slul „Kunrat z Mühlhofu“ a byl rodem Durinek, jakož tam od souvěkého zapisovatele ke dni 4. srpna zaznamenáno: „*Venceslaus rex Bohemiae VIII., dum deambulare in palacio ad auram post meridiem, per Conradum Duringum crudelem et inhumanum perdictum de Muhlhow, est occisus, Anno MCCCVI*“. Nynější kapitulní děkan a světitel biskup, Rudolf svobodný pán Thysebaert, dal r. 1847 na této chodbě na památku toho příběhu kámen do zdi vložiti, na němž jest tento nápis: *Die IV. Augusti. A. MCCCVI. Wenceslaus III. Bohemiae. et Poloniae rex, Stirpis Přemysleae ultima proles, Exercitum Poloniam Versus Olomouci contrahens a Conrado de Muelhoue hoc in deambulacro occisus est.*

ulice, nyní dům vikářský, č. 16. Připomíná se nejednou co radnice v knihách městských mezi r. 1522—1678.

4. C. kr. zbrojnice, naproti paláci arcibiskupskému, s pěknou štukaturou na štítu. Vystavena jest r. 1771 tu, kde prvé bývala akademie stavovská.

5. C. kr. opatrovna a obecná nemocnice, s porodincem a opatrovnou nalezenců. Založena jest r. 1785 ze zrušeného kláštera a kostela sv. Jakuba a nadána jméním čtyř bývalých špitálů městanských, sv. Ducha, sv. Joba a Lazara, sv. Markety a sv. Ondřeje. ¹⁾ Vrchní část kostela sv. Jakuba na zadní straně posud se spatřuje, a též zachována z toho kostela kaple p. Marie, v níž vikáři sloužili chrámu sv. Václava služby Boží konají. Část domu, kteráž jde k hradbám městským, r. 1844 o druhé poschodí zvýšena jest. Ve dvoře před nemocnicí býval, jak výše dotčeno, až do r. 1792 kostel sv. Petra.

6. Residence proboštská, vedlé c. kr. nemocnice, stavení prostranné se dvojím dvorem. Založena jest nepochybně zároveň s důstojenstvím proboštským.

7. Residence jiných 11 kanovníků, z nichž 6 jest v ulici Kanovnické, 2 v Arcibiskupské a 3 na Hradě v ulici Školastické.

8. Dům arcibiskupské konsistoře na arcibiskupském place, upraven r. 1828 z bývalé sýpky.

9. C. k. vojenská vychovatelná v Coudní ulici, dům pěkně uspořádaný s plavárnou v Moravici okolo tekoucí a všelikými potřebami ku cvičení gymnastickému. Až do roku 1853 bývala tu škola setniny kadetní, kteráž toho roku přeložena jest do Heimburku.

¹⁾ Špitál sv. Joba a Lazara s kaplí těchto svatých býval na předměstí za branou Litovelskou; však r. 1745, když toto předměstí zbořeno, přenesen jest do domu č. 224 pod kostelem sv. Michala. Špitál sv. Ondřeje s kaplí téhož svatého byl na předměstí Blejchu, a minorité od sv. Jakuba konali tam od počátku XVIII. století služby Boží. — V jednom listu v Bočkově diplomatári (I. 132) připomíná se mimo to již k r. 1055 jakýsi starý špitál, nadaný prý od Vratislava, knížete Olomouckého; však list ten (jeden z tak zvaných Monsejských) není věry hoden.

10. Kasárna špitálská na Předhradském place, od r. 1840 dor. 1846 v podlouhlém čtverhranu důkladně vystavena. ¹⁾ Má čtvero poschodí vesměs klenutých a ve dvoře kapli sv. Jana Křtitele s pěkným obrazem tohoto svatého a s věžkou úhlednou, zinkem krytou. Nad průčelím vznášejí se tři pozlacení orlové císařští na štítech kovových s nápisem u prostřed: *Ferdinandus I. Imperator Austriae. MDCCCXLVI.* Kasárna tato má býti, kdyby někdy přišlo k obležení města, nemocnicí vojenskou, pročež i špitálskou slove.

Na místě, kde jest tato kasárna, býval ondy klášter řeholních kanovníků sv. Augustina, vystavený r. 1501 proboštem Janem Štávkou z Hodonic, s kostelem Všech Svatých, vystaveným téhož času na místě bývalé kaple Všech Svatých, r. 1377 v listech jmenované. Též tu býval klášter Kartouský s kostelem Nanebevzetí p. Marie, vystavený r. 1442 po zkažení kláštera téhož řádu v Dolanech. Onen klášter i kostel zrušen r. 1784 a rozbořen r. 1814, tento zrušen r. 1782 a rozbořen r. 1809.

11. Dům městský proti špitálské kasárně r. 1854 vystavený, v němž jest okresní úřad politický. Do r. 1860 býval v něm úřad krajský.

12. Stavení c. k. biblioteky universitní, zřízené r. 1785. z bývalého kostela sv. Kláry. Na východ ke kasárně špitálské přistavena jest čtenárna a příbytek kustosův, prvě bibliotekářův. Knihovna srovnána jest u vysokých skříních, oddělených od sebe galerií na vrchu, po kteréž se chodí dokola. Knihy české a jiné k Moravě a k Čechám se vztahující uloženy jsou pod jménem „národní biblioteky“ ve zvláštní místnosti severně ke Klarisské kasárně.

13. Klarisská kasárna za c. k. bibliotekou, velké stavení nové břídlíci pokryté, ježto má k půlnoční straně 3 poschodí a táhne se až ku starým hradbám městským. Na tom místě býval do r. 1782 panenský klášter sv. Kláry, o němž se po-

¹⁾ Na vystavení této kasárny spotřebováno 4 tisíce sáh kamene a 14 milionů cihel.

nejprv zmínka činí r. 1298 v listu krále Václava II., kterýmž k němu daroval ostrov Lazce u Olomouce s mlýnem a 8 zahradníky. R. 1773 vystavěly jej jeptišky i s kostelem znovu, však již 9 roku potom jest zrušen a učiněna z něho kasárna.

14. C. k. věznice k soudu trestnímu náležitá, mezi r. 1843—1845 od obce Olomoucké vystavená, s kaplí, v kteréž se v neděli a ve svátek vyšetřovancům a jiným vězňům služby Boží konají. Na tomto místě byl prvé špitál městský s kostelem sv. Ducha, založený ok. r. 1246 M. Pokorou, kterýž pro povolení šel až k papeži Innocencovi IV. do Říma. K stavbě přispěli také Oneš, purkrabí Přerovský a Milíč, purkrabí Veveršský. Roku 1253, kdež byl prokurátorem špitálu jistý Jan, dal k němu markrabě Přemysl Otakar podací právo farního kostela Matky Boží a biskup Bruna stálý plat dle „purkrechtu“ z dvoru Drozdovického; roku pak 1267 obmyslil jej též biskup odkazem v poslední své vůli. Když věkem sešel, vystaven jest znovu r. 1461 s povolením papežovým zároveň s kostelem a byl potom v dobrém spůsobu až do časů císaře Josefa II., kdežto r. 1784 s jinými špitály městskými zrušen jest. Od té doby byla v něm po nějaký čas škola a do r. 1841 seminář arcibiskupský, až pak r. 1843 i s kostelem gotickým stržen a soud vyšetřovací tu vystaven jest.

15. Kasárna jezuitská vedlé kostela panny Marie Sněžné. s jedné strany o trojím, s druhé ku hradbám městským o čtveru poschodí. Jest s vedlejší kasárnou školní a konviktskou, s kterými jest nazad v jedno spojena, největší stavení v Olomouci. Od polovice XIII. století až do r. 1567 býval tu klášter minoritský, a potom kolej jezuitská, kterouž jesuité, přikoupivše k ní několik měšťanských domů, mezi r. 1718—1722 v nynější velikánský spůsob přestavěli. V čas zrušení řádu jezuitského r. 1773 bydlelo v ní 130 údů řádu tohoto.

b) Znameníta stavení v městě.

1. Rádnice na Horním rinku, velkolepé stavení o dvojím poschodí v podobě podlouhlého čtverhranu, s pěkným portálem na sloupech postaveným a s vysokou štíhlou věží o dvou lucer-

nách, na niž jest galerie do kola, ¹⁾ v každém rohu vížka a níže hodiny. Dole po obou stranách k východu a západu jdou do prvního poschodí široké kamenné schody, ozdobené erby zemí ke koruně České náležitých a jiných.

Při zemi uvnitř ve dvoře jsou starodávné sklepy (kvelby), zvenku pak krámy kupecké a kramářské k rádnici přistavené. V prvním i druhém poschodí nacházejí se od r. 1850 kanceláře soudu krajského, státního zastupitelství a bernického úřadu, z nichž některé v prvním poschodí mají posud starohylé klenutí gotické. V témž poschodí jest kaple sv. Vavřince, ondy sv.

¹⁾ S této galerie dával až do r. 1856 povězný díle starodávného obyčeje každou čtvrt hodiny znamení své ostražitosti, jda do kola a zatronbiv na všechny čtyři strany. Nyni toliko nočního času pistalkou znamení dává.

Jeronyma, s výtečnou klenbou křížovou a ozdobným arkéřem. Při zemi ve věži bývaly pověstné hodiny staročeské, ok. r. 1490 od Ondřeje Pohla udělané, jichž stroj asi před 30 léty lehkomyšlně rozebrán a roznešen jest. Nalézá se tu z nich posud v malovaném výklenku planetář s ciferníkem staročeským o 24 hodinách, r. 1572 Hanušem Pohlem a Pavlem Laubenským z Vídne zhotovený, na němž vypočten jest běh slunce, měsíce a planet, kalendář stoletý od r. 1746, čtyři menší ciferníky a nad nimi rozličné figurky, angeličkové s cimbálky a kladivky, p. Maria s Ježíškem. sv. Tři králové a j., kteréžto figurky ondy všechny se pohybovaly a některé z nich na cimbálky písně hraly. ¹⁾

Na tom místě, kde nyní jest rádnice, byl prvotně dům kupecký (něm. Kaufhaus, lat. *theatrum*), za krále Otakara II. r. 1261 založený, v němž kupci a řemeslníci zboží vykládali a clo z něho platili, jako v Praze ve dvoře Týnském. Z tohoto původního stavení zachovaly se posud ve dvoře krámy goticky klenuté s dveřmi hmotným kamením obroubenými. S povolením markraběte Jošta, daným dne 9. listopadu r. 1378, vystavena jest vedle domu kupeckého rádnice, a oba domy spojeny jsou v jeden, ²⁾ kterýž měl dle vyobrazení z pozdější doby zachovaných střechu příkrou, z části cimbuřím zakrytou a zpředu v pravém rohu velkou věž s hodinami, v levém pak rohu kapli sv. Jeronyma, na níž byla též vížka. V tomto způsobu zachovala se rádnice až do r. 1564, kdež nynější předeek a portál nad průjezdem přistaven jest, načež věž i kaple z průčelí ucouvly. Během času na ní vnitř i zevnitř ještě všelico změněno; ubořeny jsou štíty s cimbuřím balkon ku straně polední, přistavena jest k západu hlavní stráž vojenská a zrušena (r. 1836) starožitná radní síň, ježto byla oz-

¹⁾ Když r. 1572 Hanuš Pohl tyto hodiny obnovil, hrály mimo jiné také píseň *Regina coeli* a píseň luteránskou; souvěký pak letopisec Olomoucký zaznamenal o nich, když se o procesi na Boží tělo r. 1579 nesla okolo rádnice velebná svátost, že prostopášný natahovač hodin, luterán, pro obecné pohoršení spustil píseň luteránskou, načež k stížnosti biskupa Stanislava Pavlovského ovšem potrestán a jemu nařízeno jest, aby budoucně natahoval stroj k písni *Regina coeli*. ²⁾ Stará rádnice prodána jest r. 1411 jistému Martinovi z Boskovic za 32 hřiven grošů. Není však zaznamenáno, kde byla.

dobena pěkným dílem řezbářským; r. 1841 konečně celý dům i se starověou věží ka arkéřovou kaplí S. Jeronyma jest obilén a r. 1860 báníka na špici věže, vzavši porušení, sejmuta a znovu zasazena. ¹⁾

2. Dům obecní na severní straně Horního rinku, č. 367. Zde jest od r. 1850, kdežto obec rádnici eráru pronajala, úřad městské rady, městský úřad hospodářský a stavitelský. Též tu uložen archiv městský, v němž se chová mimo jiné nejstarší původní list krále Otakara II. z r. 1261, týkající se kupeckého domu Olomouckého, kniha práv Magdeburských z r. 1353, pamětní kniha města Olomouce, založena Václavem z Jihlavy ok r. 1430 a j. — Od r. 1830—1850 bydleli tu velitelové pevnosti.

3. Dům policejního komisařství, též na Horním rinku, vedlé předešlého. Od r. 1850—1853 byl v něm úřad podkrajský.

4. Nárožní dům mezi Litovelskou a Ferdinandskou ulicí na Horním rinku, největší dům měšťanský v Olomouci, jenž náležel r. 1556 Václavovi z Ludánic, hejtmanu zemskému a později hrabatům Salmům.

5. Divadlo městské s redutním sálem, na západní straně Horního rinku. Dům úhledný, vystavený r. 1830 z bývalého domu obecního, v němž bydlel komandant pevnosti. Do r. 1830 bylo divadlo na Dolním rinku v horním poschodí toho domu, kde jsou jatky.

6. Dům č. 433 vedlé divadla, v němž jest přední kavárna Olomoucká. V průčelí viděti malované erby Český, Moravský a Uherský, na místě bývalých v kameně vytesaných, kteréž prý tu vloženy jsou na památku, že v tom domě r. 1476 sešli se králové Vladislav Český a Matiš Uherský a měli tu úmluvu, dle kteréž Morava od koruny České odtržena a Matiši postoupena jest.

7. Dům měšťanský č. 14 na Horním rinku, jenž činí roh k rinku Dolnímu. Památný jest tím, že v něm byla až do r. 1856 jedna z nejstarších lékáren, zřízena 1476, jakž patrné z latinského nápisu nade dveřmi. ²⁾

¹⁾ V báníce sejmuté nalezeny jsou staré spisy, ježto vysvědčují, že nynější věž ok. r. 1570 vystavena jest. ²⁾ Nápis dotčený zní takto: Na prvním

8. Dům kapitulní v Moravské ulici, č. 514, jenž dal r. 1610 příčinu k památnému dopisu Karla z Žerotína k radě města Olomouce, kterýmž jí ve zlé vykládal, že mu psala německy. Toho léta totiž náležel Bedřichovi z Tiefenbachu, kterýž koupiv jej od Viktorina z Žerotína, vystavěl v něm modlitebnici evangelickou, proti čemuž když kardinál z Dietrichšteina u Karla z Žerotína odpor činil, tento na radě městské zprávy žádal, kterouž ona mu podala proti obyčeji zemskému v jazyku německém. R. 1619 chováno v tom domě osm kanovníků po 6 měsíců od strany odbojné u vězení, že se k ní nechtěli přidati, pro kteréž příkoří potom císař Ferdinand II., zvítěziv na Bílé hoře, tento dům kapitule daroval.

9. Městská farní škola u sv. Mauriciho, vystavena r. 1841.

10. Bývalá kasárna městská na Mořickém place, na-proti škole.

11. C. k. hlavní škola na Bělidlech vedlé dominikánského kláštera.

12. Dům fortifikační s prostrannou vojenskou jezdárnou (č. 576 a 577) na Bělidlech, v kterémž domě bývala do r. 1847 akademie stavů moravských.

13. C. k. pošta v Pekařské ulici (č. 483); vedlé v čísle 484 jest c. k. cimentovna, tu kde prvé býval krajský úřad, a v č. 485 v „domě, u města Rece“ nazvaném, c. k. telegrafický úřad.

14. Školní kasárna, nárožní dům od kostela p. Marie Sněžné do ulice Božího těla. Slove tak, že tu byly do r. 1772 vysoké školy jesuitské.

15. Konviktská kasárna (č. 225) v ulici Božího těla, s kasárnou školní spojená; velké stavení, jdoucí po hradbách městských až téměř pod kostel s. Michala. Má jméno od bývalého konviktu šlechtického, kterýž tu jesuité, obdrževše od cis. Ferdinanda II. statky městu Novému Jičínu odňaté, r. 1624 zřídili a

kameně: *Ecclesiast. cap. 38. v. 4. Altissimus creavit de terra medicamenta et vir prudens non abhorrebit illa. A. 1476.* Na druhém kameně: *Ecclesiast. cap. eod. v. 7. Unguentarius faciet pigmenta suavitatis et unctiones conficiet sanitatis et non consumabuntur opera eius. A. 1486.*

r. 1667, jak nad hlavními vraty poznamenáno, z přikoupených 12 domů vedlejších v nynější způsob rozšířili. V ní jest někdejší kaple Božího těla, malovaná na obmítce, kdež se vypodobňují některé příběhy z obležení Olomouce od Tatarů r. 1241, jmenovitě, jak vůdce lidu moravského jde před bitvou k přijímání, ¹⁾ jak podniká boj s vůdcem Tatarským a j. V kteréž kapli nyní mají evangelíci Olomoučtí a okolní několikrát do roka služby Boží. Za dávné doby bývala na tomto místě ulice Židovská se synagogou a školou. Když pak židé r. 1454 byli z Olomouce vypovězeni, vystavena jest na místě synagogy, jak již výše dotčeno, kaple Božího Těla, kterou jesuité r. 1667 zároveň s konviktem v nynější způsob přestavěli a vymalovati dali. Po zrušení řádu jesuitského spojen šlechtický konvikt Olomoucký s Teresiánskou akademií Vídenskou, a do stavení konviktského vložena nejprve vojenská nemocnice a r. 1791 po přenesení nemocnice na Hradištko udělána z něho kasárna dělostřelecká, při níž jest od několika let škola.

16. Stavení universitní naproti konviktské kasárně, nejvyšší dům v Olomouci, z jehož horních poschodí jest pěkná výhledka k půlnoci a východu po okolní rovině až na hory Jesenické a krajinu Unčovskou a Šternberskou. V přízemí nalézá se velký sál, ozdobený obrazy starších a novějších panovníků rakouských, v němž, pokud tu byly vysoké školy, promoce doktorské se konaly; mimo to jsou tu místnosti chirurgicko-lékařského studium. V prvním poschodí nachází se studium theologické a některé třídy gymnasiální, v druhém poschodí ostatní třídy gymnasiální, biblioteka výše 2000 svazků knih obsahující a v třetím poschodí kabinet naturální a fysikální. Stavení toto vystavěli jesuité mezi r. 1717—1720. Roku 1783 vloženy jsou do něho vysoké školy, z Brna tehda do Olomouce navracené, jakž svědčí nápis nad vraty: *Optimarum artium ludis Josephus II. Aug. MDCCXXXIII.*

¹⁾ Tento obraz vymalován dle jesuity J. Tannera, kterýž vypravuje (r. 1670), že vůdce lidu moravského, dříve než vytrhl na Tatary, šel s vojskem k přijímání v kostele Božího těla. A však kostela Božího těla r. 1241 ještě v Olomouci nebylo.

17. Obecní dům č. 594 u sv. Michala, nyní rozbořený. Na tom místě bývalo od časů krále Otakara II. dědičné fojstství a rychtářství, jehož známí držitelé byli: Fridrich r. 1262, Štěpán r. 1267, Vigand, Fridrich (spolu minemistr), r. 1296 Henrich a r. 1350 Štěpán, načež přišlo v držení markraběte Jošta, kterýž je r. 1389 i s mlýnem na slad, s valchou soukenickou a zahradou prodal Václavovi Grelicerovi. L. 1465 byl fojtem dědičným Lukáš Salzer (Solař) a po něm Šebestián Salzer, který r. 1498 fojstství postoupil radě městské, při níž pak zůstalo. Po dobytí města skrze Švédy učiněna z něho zbrojnice švédská a od r. 1683—1771 zbrojnice císařská. Na blízku býval někdy dům markraběcí (snad č. 211) naproti s. Michalu, jež r. 1385 markrabě Jošt daroval číšníkovu svému, Heníkovi z Valdšteina.

18. Knížecí arcibiskupský seminář, jihozápadně od kostela sv. Michala, stavení velkolepé, nákladem arcibiskupa Maximiliána barona Someraua Beeckha r. 1839—1841 z bývalého kláštera dominikánského zřízené, s pěkným sloupořadím v průčelí. Na straně jižní jest malá hvězdárna. Z tohoto domu i z nevelké zahrady k němu náležité jest velmi krásná, výhledka na rovinu k Přerovu, na Hostýn v pozadí a na výštelky Tater po hranicích uherských. Tu kde nyní jest seminář arcibiskupský, bývala ondy také soudní světnice či sněmovna zemská, ¹⁾ ozdobená erby nejvyšších úředníkův zemských, z níž r. 1767 učiněno večeradlo kláštera dominikánského, při kteréž změně řečení erbové zmaření jsou.

19. Městská farní škola u s. Michala, vedlé semináře arcibiskupského, vystavena r. 1844.

20. C. k. vyšší škola reální na Záhrobí naproti škole Svatomichalské. Tento dům, před několika léty k nynější potřebě přestavený a rozšířený, slul ondy purkrabský, ježto v něm, pokud se v Olomouci drživali sněmové, bydlíval purkrabí sta-

¹⁾ O této soudnici zemské zaznamenáno v registrách rychtářských, že r. 1609 Vojtěch Jura, hospodář té soudnice, dovolil převorovi kláštera sv. Michala komedii v ní držeti, začať od p. Jana Žalkovského z Zalkovic, mistodržícího nejvyššího písařství, dán jest do vězení, v kterémž seděl 9 neděl

voský, opatrovatel blízké soudnice a sněmovny zemské. Po zrušení purkrabství učiněna z něho kasárna „purkrabská,* a v novějším čase dána do něho část c. k. gymnásium a nedělní škola řemeslnická, posléz pak vyšší reálka.

21. Střelnice městská za Františkovou (Rohelskou) branou v lukách u řeky Moravice; jest při ní úhledný sál zinkem krytý, sál taneční a sad pěkně zřízený. Prvé bývala střelnice v městě na Bělidlech podél nynější c. k. hlavní celnice.

22. Klášter Hradištský.

Polohou i příběhy svými nerozdílně k Olomouci přináležel bývalý klášter premonstrátský na Hradištku (vůbec na Hradisku), nyní nemocnice vojenská, jedno z nejpamátnejších. největších a ještě před několika léty nejpěknějších stavení v Moravě.

Leží na severovýchodní straně asi čtvrt hodiny od města, na malém pahrbku za řekou Moravou, a má podobu pravidelného čtverhranu o dvojím poschodí s průčelím, sochami a štukaturou ozdobeným a s vížkou v každém rohu. Prvé vynikala v prostředku vysoká věž o dvou lucernách z bývalého chrámu p. Marie, kteráž velkolepému stavení nemalé úhlednosti dodávala, r. 1856 ale pohříchu zbořena a na jejím místě nepatrná střecha špičatá postavena jest.

V průčelí, kdež ondy bývala prelatura, jsou byty majetníka statku Hradištského a ředitelstva i úřednictva špitálského, v ostatních někdejších síních a světnicích klášterských, kromě lékárny, jsou ložnice nemocných. Uměleckou úpravou výtečná jest kaple domovní, dobře akusticky stavená, v níž se spatřují krásné obrazy, slovutným malířem Vídenským, Pavlem Trogrem (r. 1754) na obmítce malované a některé pěkné sochy ve výklencích. Do r. 1784 býval tu prelátský refektář. Někdejší konventský chrám Nanebevzetí p. Marie, jenž býval hlavní okrasou kláštera, jest od r. 1802 kolnou na vozy a jiné náradí. Viděti v něm posud zde onde zbytky bývalé malby na stěnách.

Na východ od kláštera stojí bývalá prelátská kaple sv. Štěpána, od r. 1786 farní kostel osady Hradištské. Má tři pěkné mramorové oltáře r. 1718 vystavené a v zákristii výklenek, v němž v cínové rakvi uloženy jsou kosti zakladatelů kláštera Hra-

dištského: knížete Olomouckého Oty I. (zemř. r. 1086) a Eufemie čili Ofky, manželky jeho (zemř. r. 1111), knížete Oty III. (zemř. 1160) a Durancie jeho manželky, též biskupa Olomouckého Jana IV., přijmím Lysého (zemř. 1172) a opata toho kláštera Roberta (zemř. r. 1269). Tento kostel byl prvotním kostelem klášterským, pokud tu byli benediktini; po vystavení však velkého chrámu p. Marie učiněna z něho kaple, do níž se z prelatury zvláštní chodbou vcházelo.

Dále na východ od farního kostela jsou někdejší klášterská stavení hospodářská, v nichž jest i byt farářův, před nimi zahrada ondy ke klášteru náležitá, nyní zašlá, a nazad vojenský hřebčinec asi na 60 koní.

Na místě, kde jest klášter Hradištský, bývalo za pradávne pohanské doby, jak již napřed podotknuto, tak řečené „hradištko“, t. j. místo, kdež obyvatelé Olomoucti a okolní své výroční slavnosti a hry provozovali. Spisovatelé posavadní, svedeni tímto jménem, vypravují, že prý tu býval „hrad“, a někteří přímo jistí, že jej vystavěl kníže Břetislav; však toto domnění o bývalém hradě vyvracuje se tím, že klášter Hradištský leží na místě k upevnění nepřihodném, i tím, že čtvrt hodiny odtud byl od nepamětné doby pověstný hrad Olomoucký, vedlé něhož by Hradištko bylo nepatrnou i zbytečnou tvrzí bývalo.

Okolo r. 1078 založil kníže Olomoucký Ota I., přijmím Sličný, na dotčeném Hradištku klášter benediktinský, jež po 80 letech vnuk jeho, Ota III., premonstrátům Strahovským a Litomyšlským odevzdal, nepochybně k přimluvě biskupa Jindřicha Zdika, kterýž řádu tomuto nově založenému velmi oddán byl, a k přimluvě biskupa Jana III., jenž z toho řádu pocházel.

Tento klášter až do zrušení svého mnoho nehod zakusil. Stojе vně města a jsa nepatrným příkopem a náspem chráněn, trpěl při každém obležení Olomouce. Již r. 1161 po uvedení premonstrátů do něho zkažen jest od vojska Soběslava II., když tento kníže Olomouce dobýval. Léta 1241 zmocnili se ho a vypálili jej Tataři. V rozbrojích náboženských r. 1432 ztečen od Taboritů a téhož roku troskotán od německého obyvatelstva Olomouckého, pod správou Viléma Oblera, hejtmana markraběte Albrechta, načež

řeholníci až do r. 1461 bydleli v Olomouci, kteréhož léta sobě pomoci krále Jiřího klášter zase vystavěli. Sotva však byl dostaven, rozbořili jej měšťané Olomoučtí z nařízení papežova r. 1471 opět a to za pokutu, že premonstráti za opata svého Jiříka u válce krále Jiřího s Matiašem Uherským r. 1470 stáli věrně při králi svém v kletbu daném.

V století XVI. vzal klášter Hradištský nemalou škodu špatným hospodařením některých opatů a v čas zbouření r. 1619 vojskem Hartmana z Buchheimu, kterýž opata a převora do Olomouce odvéztí dal a mnoho peněz na nich vynutil. Roku 1642 vypálili jej Švédové, zmařili vzácnou biblioteku a rozmetli hrobku zakladatelů kláštera v kostele p. Marie, po kterémž zpusťování řeholníci po 11 let v Olomouci, v Brně a jinde rozptýleni bydleli. Léta 1659 vystavěl opat Tomáš Olšanský kostel vyhořelý znovu, a r. 1686 položil opat Norbert Želecký z Počenic základ k stavění konventnímu, jehož však nedokončil, zemřev r. 1709. Když pak r. 1715 prelatura i se znamenitou obrazovnou, ¹⁾ kteráž obsahovala asi 300 obrazů, popelem lehla, vystavěli opatové Robert Saneius (zemř. r. 1732) a Norbert Umlauf (zemř. r. 1741) nynější nádhernou prelaturu. Všechna tato skvostnost a ozdoba umělecká trvala však jen na krátko, ježto r. 1784 došel rozkaz císařský, že klášter Hradištský, jenž byl pamětníkem plných sedm století, jest zrušen. Duchovní, jichž tehda bylo v klášteře a na farách asi 90, přestěhovali se dílem na sv. Kopeček, dílem dáni jsou na nové fary; statky vzaty jsou od zvláštní komise k ruce eráru, a z kláštera učiněn moravský generální seminář pro vzdělávání duchovních, ²⁾ jehož představeným jmenován slavný Josef Dobrovský. Po smrti však císaře Josefa II. r. 1791 seminář vyzdvižen a r. 1802 vložena do kláštera vojenská nemoc-

¹⁾ Tyto obrazy, mezi nimiž bylo několik výtečných od Ant. van Dyka, Rubensa, Poussina, Lublinského, Petra Veronského a j., odkázal klášteru Hradištskému krom veškerého jmění svého r. 1700 Ferdinand svob. pán ze Schröfelheimu, děkan kapitulní a sufragán Olomoucký. ²⁾ Posud připomíná tuto proměnu kláštera nápis na průčelí: *Instructioni cleri, religionis firmamento vocat Josephus II. Augustus, Anno MDCCLXXXV.*

nice, kteráž v něm jest posud. Statek Hradištský konečně r. 1826 od komise státní prodán za 410,000 zl. Filipovi L. hraběti Saint-Genois, jehož dědicové jsou nyní v jeho držení.

S klásterem Hradištským v úzkém svazku jest Svatý Kopeček (*Mons sacer*). rozhlášené místo poutnické, asi 1¼ hodiny na východ od Olomouce. Okolo r. 1630 vystavěl na tomto vrchu měšťan Olomoucký, Jan Andrisek, kapli p. Marie, náčež opat Hradištský, Bedřich III., r. 1670 nynější kostel stavěti se jal, ježž pak opat Norbert Želecký z Počenic r. 1670 dostavěl. Tento nákladný kostel má ozdobný portál, v průčelí dvě vysoké mědí kryté věže se 4 libozvučnými zvony a pěknou kopuli na 4 sloupech. Uvnitř okrášlen jest malbou na stropě, výtečným obrazem Navštívení p. Marie na hlavním oltáři a některými jinými zdařilými obrazy od Baltazara Fontany (r. 1722).

Vedlé kostela jest bývalý dům prelátský, nyní proboštský, v němž r. 1784 poslední prelát Hradištský, stařícký Pavel F. Václavík, nemocen ležel, když mu komisař donesl zprávu, že klášter jeho i s převorstvím na sv. Kopečku jest zrušen. V témž domě tento prelát také 3 měsíce potom smrtí sešel. Od té doby byla tu fara světská až do r. 1846, kdežto na Sv. Kopeček opět uvedeni jsou premonstráti z kláštera Strahovského v Praze. Shledalo se totiž, že r. 1705 svobodný pán Celler z Rosenthálu statek svůj Hrochův Týnec v Čechách na chování „kostela na sv. Kopečku a na výživu duchovních (tehda premonstrátských) při něm“ odkázal, kterýžto statek však jako jiné statky kláštera Hradištskému náležité, nehledíc k úmyslu odkazatelovu, od komise státní prodán jest. Pro napravení toho vrácena jest tedy suma trhová 80,000 zl. na vykonání úmyslu dotčeného dobrodince a zřízeno z ní na Sv. Kopečku proboštství, jehož představený se 6 jinými duchovními řádu premonstrátského nyní tam vede správu duchovní.

Statistické popsání Olomouce.

Počet a rozdělení obyvatelstva.

Podlé konskripce, vykonané r. 1857, jest v Olomouci 13,977 obyvatelů, 8349 domácích a 5628 cizích, t. j. takových, kteří se tu na čas zdržují, jakož jsou studující, tovaryši a čeládka. Z domácího obyvatelstva jest asi $\frac{1}{2}$ Němců a asi $\frac{1}{2}$ Slovanů, mezi nimiž, soudíc dle jmen, počítá se 188 držitelů domů a 192 obchodníků, řemeslníků a jiných živnostníků.

Slovanští obyvatelé Olomoučtí mluví větším dílem dialektem hanáckým, v okolní krajině obecným, kladouce rádi *e* za *i*: selné člověk (silný čl.); *é* za *i* a *y*: létost (lítost), dobréch (dobrých); *ó* za *ou*: hlópé (hloupý), móka (mouka) a *o* za *u*: vizo (vizu, vidím), hážo (házím); *o* v násloví vyslovují bez přídechu (*v*): oheň, olše; souhlásku *t* v neurčitém způsobu časoslov změkčují: psat (psáti), orať (orati) a j. Za zvláštnost slyšeti v Olomouci slova: žito místo pšenice, rež m. žito, střechelky m. rampouchy neb cukrkandl, tín m. stín, slešet m. cítiti a p. Němečtí obyvatelé Olomoučtí mluví vesměs dosti správně, správněji dle písma nežli Brňané, a z větší části umějí také více méně moravsky za příčinou obchodu s obyvateli okolními.

Co náboženství se dotýče, jsou domácí obyvatelé Olomoučtí vesměs katolíci; evangelíků jest tu jenom 30, z nichž 27 jest vyznání augšpurského a 3 vyznání helvetského. Židů počítá se 6, z nichž jeden má od r. 1860 dům na Předhradí.

Jinak obsahuje obyvatelstvo 103 duchovní, 331 úředníků, 135 osob vojenských, ježto skutečné služby nekonají, 52 literátů a umělců, 21 zastupitelů právních a notářů, 72 lékařů,

hojičů a pomocnic ku porodu a 22½ osob, ježto jsou živý z příjmů z domů a jiných důhodů.

Hlavní obživy obyvatelstva.

Obyvatelé Olomoueti provozují obyčejné živnosti a obchody městské, větším dílem jen pro potřebu místa a krajiny okolní. Fabrika jest tu jediná na rosolku; polnosti a zahrad k městu málo náleží. Co do obchodu, jest tu jedno velkokupectví (Száblovo), 2 knihkupectví (Hözlzlovo a Grossovo), 13 kupectví kořených, 7 železnických, 6 v loketním zboží, 5 ve zboží Normberském, 3 v suknech, 3 v kožích, 4 v plátnech a 5 v papíru a potřebách psacích, 1 v rosolce a kořalce; též jsou tu 4 sklady klobouků, 4 sklady náradí, 2 sklady hodinářské, 3 soláři, 2 vlašští ovocníci, 1 obchodník ve víně, vůbec 69 obchodníků.

Co řemesel a vůbec živností městských se dotýče, jsou v Olomouci: 2 knihtiskárny (Slavíkova a Halouzškova), 2 litografie (Domkova a Slavíkova), 9 knihařů, 9 lazebníků, 9 lazenských, 1 optik, 1 rytec, 1 varhanář, 2 zvonáři (Straub a Stanke), 1 mašinista, 6 nástrojníků, 5 zlatníků, 8 hodinářů, 2 stavitelové, 3 zedníci, 3 kameníci, 2 pokrývači, 1 dlažebník, 7 kavárníků, 5 vináriků, 5 hostinských, 1 sládek, 2 vinopalníci, 3 cukráři, 5 perníkářů, 2 zvěřináři, 3 mlynáři, 14 pekařů, 36 řezníků, 15 stolářů, 6 soustružníků, 10 zámečníků, 8 sklenářů, 6 čalouníků, 6 hrnčírů, 54 krejčích, 34 ševců, 3 pilníkari, 2 mosazníci, 2 nožíři, 2 puškaři, 3 koželuzi, 2 jircháři, 4 barvíři, 3 sonkeníci a 3 postřihači, 8 kožešníků, 4 řemenáři, 4 provazníci, 3 sedláři, 3 koláři, 4 kováři, 2 kominíci, 4 kotláři, 4 evokari, 4 špendlíkáři, 2 deštníkáři, 2 prymkáři, 6 tkadlců, 6 mydlářů, 7 klempírů, 1 cinař, 9 povozníků námezdných, 9 fiakrů a t. d. Vesměs jest tu 538 samostatných řemeslníků a živnostníků. ¹⁾

¹⁾ Pro porovnání, která řemesla se v Olomouci provozovala za starodávna, klademe tu seznámenání jich z r. 1472, totiž pořádek, v němž chodili řemeslníci o procesi o Božím těle, jakž zaznamenán jest ve zprávě městské rady Olomoucké k řeč. roku v knihách Jevičských. „Najprv jdú cechnáři, potom tkadlci, potom koláři a bednáři, potom provazníci a olejuici, potom vetešníci, potom lazebníci, potom rybáři, potom hrnčírí, potom řemenáři, potom stoláři, střelci a tůlari, potom konváři a klobučníci, potom zlatníci a malíři, potom

Polních hospodářů v Olomouci téměř žádných není, a dobytek chová se nejvíce jen pro obživu městskou. Počítalo se r. 1857 196 koňů, 20 kusů dobytka hovězího, 38 ovcí, 8 koz a 123 kusů dobytka vepřového.

Obchod zvyšuje se poněkud 4 trhy výročními, z nichž každý 8 dní trvá a navštěvován bývá od obchodníků a průmyslníků Brněnských, Šternberských a j. Trhové tito drží se v pondělí po Třech Králích a po sv. Jirí; třetí pondělí po sv. Janu Křtiteli a 2. pondělí po sv. Michalu. Kromě toho jest každý týden ve středu a v sobotu trh na obilí, len, přízi a t. d., kterýž zvláště času podzimního, když zelí a jiná zelenina se klídí, bývá velmi hluchý; týden před každým trhem drží se trh konský a dobytčí a dvakrát do roka trh na vlnu.

Život společenský.

Obyvatelstvo Olomoucké hlavní zábavu má v divadle, v besedě čtenářské a v kavárnách, letního pak času na městské střelnici a v procházkách po alejích Rudolfově a Janově a po sadech Františkových r. 1858 pěkně obnovených. Hry divadelní provozují se obyčejně od měsíce září až do velkonoc, a bývají, ježto jiných kratochvíli zde pořádku, v průměru hojněji navštěvovány než jinde. Spolek čtenářský, z veškerého obyvatelstva se skládající, počítá 130 údů a jest oblíbeným střediskem vzdělců zdejších. Na městské střelnici mívá v létě sbor střelecký nedělní střelení. Zvláště hluchno bývá zde v čas slavnosti císařské, ježto se koná v neděli po 2. dni měsíce července na památku osvobození Olomouce od Prušanů r. 1758. Procházky po alejích výše jmenovaných, ježto jdou okolo města od brány Kateřinské až k Litovelské, též po aleji od Kateřinské brány pod hradbami ke bráně Hradské, jsou sice jednotvárné, neposkytující žádné výhledy a málo pohodlí, bývají ale, jmenovitě v létě, dosti hluchné. Větší vycházky činí Olomoučané času letního na Svatý Kopeček.

koželuzi, potom pasíři, potom zámečníci, potom kováři, potom krajčie, potom ševci, potom pekaři, potom masaři, potom sladovníci, potom blanáři, potom sukeníci a potom páni staršie a jejich korůhvi.*

Hovor ve společnostech bývá nejvíce německý; v novější době však mladší pokolení moravské jazyku národnímu v besedách, v kavárnách a na jiných místech dosti valný průchod zjednálo.

Úřadové Olomoucti.

a) Politici.

Věci obecní a politické vůbec spravuje v Olomouci rada městská, zřízená dle řádu obecního, vydaného dne 22. září 1850. Skládá se ze starosty městského (purkmistra), z místostarosty, ze 6 starších obecních od obce zvolených, ze 2 radních městských, z tajemníka a adjunkta tajemníkovy; též z úřednictva pomocného, kasovního, bernického, hospodářského, stavitelského a ubytovacího.

O důležitějších věcech, jmenovitě o větším vydání, rozhodovati náleží výboru, který složen jest z 30 údů a rovněž jako starší obecní a starostové z obce se volí. Výbor vládne zvláště jméním obecním, kteréž dochází z úroků z kapitálů za vyvazené statky městské, ¹⁾ z obecních polí a luk, z lesů a revírů u Grigova, u Horky a u Březového, též z manství Husovského a Motkovského, z nájmu z bývalé radnice z velké části krajskému soudu pronajaté, z domu městského na Předhradí, z domů městských v Ostružnické ulici č. 347, v Pekařské ulici č. 485 a u bránky Michalské č. 223; z pivováru Skrbenského, z cihelny Kyselovské a z vápených pecí Grigovských.

O veřejnou bezpečnost má péči c. k. policejní komisařství, r. 1853 zřízené.

Záležitosti politické okresu Olomouckého, jenž má 8¹/₂ míle a počítá ve 103 osadách 45,000 obyvatelů, spravuje c. k. úřad okresní, v jehož čele jest okresní s adjunktem.

Do r. 1850 spravoval věci politické města Olomouce magistrát, hospodářské pak magistrát společně s výborem měšťanským. Skládal se dle zřízení za císaře Josefa II. zavedeného ze starosty, v soudnictví i ve správě politické zkoušeného, z 8 radních taktéž zkoušených, ze 3 sekretářů, 2 aktuárů kriminálních, 12

¹⁾ Viz tyto někdejší statky města Olomouce v Přídavku.

auskultantů, z protokolisty, expeditora, registrátora, listovního a t. d. Kromě záležitostí politických měl magistrát také správu soudní, civilní a kriminální, tuto v celém tehdejší kraji Olomouckém.

b) Úřadové soudní.

Věci soudní v městě Olomouci i v okrese Olomouckém řídí od roku 1855 městský delegovaný soud okresní, jenž jest částí Olomouckého soudu krajského a má v čele jednoho z radních téhož soudu. Jiné oddělení soudu krajského jest soudem vyšetřovacím v městě Olomouci a v okresech Olomouckém, Přerovském a Kojetinském.

Moc soudní v příčině zločinů a přečinů, důležitějších věcí civilních, věcí obchodních a horních má krajský soud Olomoucký (prvé, t. od r. 1850—1855 »krajinský« zvaný), kterýž moc tuto u věcech trestních a civilních vykonává v celém Olomoucku, ¹⁾ u věcech obchodních ve východní Moravě a u věcech horních v celé Moravě a ve Slézsku. Skládá pak se z předsedícího, z 9 radních, 1 sekretáře a 6 adjunktů; ze státního zástupce a dvou náměstků; z ředitele úřadů pomocných a úřednictva pod ním postaveného a z listovního.

Záležitosti, důchodků se týkající, rozsuzuje c. kr. důchodkový soud okresní.

Pro zastupování stran u soudů zřízení jsou v Olomouci 4 advokáti a pro správu věcí mimosoudních a vzdělávání spisů podobných 2 notáři. V Olomouci jest též notářská komora pro okršlek krajského soudu Olomouckého.

c) Úřadové finanční.

Od r. 1856 zřízeno jest v Olomouci c. k. okresní finanční ředitelství, jehož moc se kromě města Olomouce vztahuje k Olomoucku a k části N. Jičínska, totiž k okresům Bystřickému, Lipenskému

¹⁾ K Olomoucku čili k okršlku krajského soudu Olomouckého, jenž má 434, 818 obyvatelů, náleží okresové Olomoucký, Přerovský, Kojetinský, Prostějovský, Plumlovský, Litovelský, Konický, Uničovský, Mohelnický, Zábřežský, Šumberský, Šilperský, Staroměstský, Wiesenberský, Šternberský, Rymařovský a Dvorecký.

(Lipnickému), Libovskému a Hranickému. V čele toho ředitelství jest ředitel okresní, a jemu po boku jsou 3 komisaři, 4 koncipisté a úřednictvo pomocné. Též se nachází v Olomouci c. k. hlavní celnice I. třídy a při ní kasa sběrací, inspektorství berničné, berničný úřad okresu Olomouckého, sekce c. k. stráže finanční a ředitelstvo oddělení c. k. četnictva.

d) Úřadové obchodní, průmyslní a stavěcí.

O zvelebení obchodu a průmyslu v Olomouci péči má Olomoucká komora obchodnická a průmyslnická, r. 1851 zřízená, k níž krom města Olomouce náleží východní polovice země Moravské. Složena jest z presidenta, z místopresidenta, ze sekretáře a z 15 členův řádných a 20 dopisujících. Obchodu napomáhá též eskomptní filiálka c. k. priv. národního banku, touž dobou z Vídně do Olomouce položená.

Věci stavitelské opatřuje okresní stavěcí úřad, k němuž přísluší okresy Olomoucký, Prostějovský a Plumlovský v Olomoucku a Lipenský, Libovský a Hranický v N. Jičínsku.

Tuto přivéstí náleží také c. k. úřad poštovský, při němž jsou kromě správce 4 oficiálové a 6 asistentů, a c. k. úřad telegrafický.

e) Úřad horní.

Olomouc jest také sídlem hejtmánství horního, kteréž řídí věci horní v Moravě a v Slézsku.

f) Úřadové vojenští.

Správu vojenskou mají velitel pevnosti, jímž bývá obyčejně polní podmaršálek, divisionář, dva brigádníci, podplukovník a dva setníci místní, tři auditorové posádkoví a velitel transportovny.

Stavby pevnostenské má pod sebou ředitelství inženýrské, v jehož čele jest podplukovník. Též jest tu velitelství zbroje dělostřelecké pro Moravu a Slézsko s oddělením v Brně a Opavě, okresní vojenská správa a část oddělení remontního z Brna.

g) Úřadové církevní.

Pro správu duchovní jsou v Olomouci tři fary. a to první při hlavním chrámě sv. Václava na Hradě, kdež ji vede první čestný vikář pomoci 11 vikářů hlavního chrámu. K této fari, kteráž byla do r. 1785 u sv. Petra, náleží Předhradí s 1050 obyvateli.

Druhá fara jest při kostele sv. Mauriciho v městě, ku kteréž přísluší část města s 5060 obyvateli.

Třetí fara nachází se u kostela sv. Michala, jejíž okrskem jest ostatní část města se 4800 obyvateli. Jest tu od r. 1784, přenesena byvši tehda k tomuto kostelu od kostela Matky Boží na Předhradí.

U vykonávání správy duchovní jsou duchovenstvu církevnímu pomocni kněži řádu dominikánského na Bělidlech v osadě fary sv. Mauriciho (převor a tři řeholníci) a kněži řádu kapucínského na Dolním rínku v osadě fary sv. Michala (kvardián a 11 duchovních).

Služby Boží v kostelích farních konají se od nového zřízení far za císaře Josefa II. vůbec německy. Moravsky káže se v nich jen lidu služebnému v neděli v 6 hodin ráno; kromě toho bývá od několika let v kostele sv. Mauriciho v neděli odpoledne postní kázání moravské a v květnu pobožnost májová. V kostele dominikánském pak zavedena jest od r. 1845 v neděli ráno krom kázání moravského mše sv. s písní moravskou a odpoledne moravské požebrání.¹⁾

Vyšší správu duchovní a dozorství k farám má děkan okrsku Olomouckého, jenž jest spolu arcipřystem Olomouckým.

¹⁾ Do časů císaře Josefa II. bývalo, co jazyka se týče, ve službách Božích jiné zařízení. Obyvatelé jazyka českého měli svou faru u p. Marie na Předhradí a kromě toho služby Boží v městě v kapli sv. Alexy v bývalém klášteře dominikánském a v kapli sv. Cyrilla a Methuda u sv. Mauriciho. Obyvatelé jazyka německého konali svou pobožnost ve farním kostele sv. Mauriciho a u sv. Blažeje. Ve farním kostele sv. Petra kázalo se česky a německy, a taktéž byl v hlavním chrámě sv. Václava do XVII. století jeden kanovník stálý kazatel český (*concionator Bohemorum*) a jeden stálý kazatel německý (*concionator Alemannorum*).

K děkanství tomuto, kteréž vždy jest při kostele sv. Mauriciho, náleží kromě tří far městských fary venkovské: Hněvotínská, Horecká, Hradištská, Křelovská, Novosádká. Novoulická. Olšanská a Slavonínská, v nichž dohromady se počítá 25,000 duší. Arcipřyství Olomoucké zavírá v sobě děkanství Olomoucké. Cholynské, Kralické, Prostějovské, Šternberské a Uničovské.

Nejvyšší správu církevní vykonává kníže arcibiskup s kapitulou hlavního chrámu a s konsistoří. Duchovní moc arcibiskupa Olomouckého vztahuje se k východní polovici Moravy, t. k Olomoucku a části Brněnska, k Hradištsku a Novojičínsku (bývalému Přerovsku), též k Opavsku rakouskému a pruskému, co bývalé části Moravy. Nemovité jmění arcibiskupství Olomouckého skládá se z ročních důhodů, jdoucích z vyvazovacího kapitálu za někdejší statky stolní a komorní a z alokálního statku Kyselovického, ze statku Tlustomastského v pruském Opavsku, asi ze 12 dvorů a velkých lesů na statech řečených, z huti železných ve Fridlantě, ze dvou třetin tržové ceny 68 mužských podmanství, když některé odumře a t. d. Důhody roční z kapitálů vyvazovacích činí na stolních statech Hukvaldech 15,074 zl. stříbr., na Kelci 7240 zl., na Kroměříži a Chropyni 16,851 zl., na Mírově 5391 zl., na Osoblaze 598 zl., ve Svítavách 2183 zl. a na Viškově 7238 zl.; na statech komorních: Budišově 357 zl., na Chvalkovicích, Slavoníně a t. d. u Olomouce 1631 zl., na Libově 304 zl. a v Kyselovicích 801 zl. Arcibiskup Olomoucký má příjmů ročních v průměru na 250,000 zl., tak že jest po arcibiskupovi Ostrihomském nejbohatší v císařství. Od časů biskupa Stanislava Pavlovského požívá titulu vojvodského a důstojnosti knížecí, a jemu přísluší korunovati krále Českého, když by nebylo arcibiskupa Pražského.

Kapitula hlavního chrámu počítá na ten čas 19 kanovníků, z nichž 13 sídlí v Olomouci. ¹⁾ Až do roku 1855 bylo jich 23 ²⁾,

¹⁾ Aby mohl domicelář obdržeti některé z 13 míst kanovnických v Olomouci, potřebí dle dvorského dekretu, d. 22. října r. 1783, by prvé byl 10 let na vinici Páně. ²⁾ Dvanáct kanovnictví zřídil biskup Jindřich Zdík r. 1132, 1 biskup Robert r. 1232, 4 biskup Bruna r. 1267, 1 král Václav II. r. 1286, 1 ka-

a brání jsou od časů kardinála z Dietrichšteina († r. 1636) veskrz z rodů šlechtických, alespoň rytířských, ¹⁾ čímž se stalo, ježto nebylo vždy šlechticů domácích, moravských neb českých, že byli kanovníci Olomoučtí větším dílem šlechtici z jiných zemí, dílem i cizozemci, jazyka v diecési obvyklého neznalí. ²⁾ Kterážto výsada, dotčeným kardinálem zavedená, jsouc na ujmu zasloužilým duchovním diecéšánským i správě duchovní, článkem XVII. konkordátu, vydaného r. 1855, zrušena a zároveň počet kanovníků zmenšen jest.

Představený kapituly jest mimo obyčej děkan; po něm přijde probošt, pak arcijahen a školastik. Jí přísluší ode dávna (pokud vědomo, již od XII století) voliti ze sebe arcibiskupa, též děkana, probošta kapitulního a probošta u sv. Mauriciho; kdežto arcibiskup ustanovuje arcijahena, školastika a rektora u sv. Anny a volí si sufragána.

Jmenní kapituly Olomoucké jest buď společné, buď zvláštní, každému kanovníku o sobě náležitá. Společné jmění kapitulní jsou roční důchody z vyvazovacích kapitálů ze čtyř bývalých statků, některé dvory a lesy, dům v České ulici v Olomouci a třetina tržebné ceny z 68 podmanství arcibiskupských, když některé odumře. Důchody roční z kapitálů vyvazovacích činí na statku Velko-Bystřickém 2113 zl. stří., na Tršickém 2.727 zl., na Velko-Petrvaldském 2946 zl. a na Hanějovickém 963 zl. O sobě náleží k děkanství kapitulnímu statek Hrubšice, jehož kapitál vyvazovací se klade na 26,610 zl. stří., a manství Sucholazce; k proboštví náležejí statky Nenakunice, Dluhonice a Křižanovice, vyvazené

novník Werner r. 1302, 1 Adam z Konice r. 1340, 1 Olomoucký měšťan Kunrat Wockenstætter (Bílavecký) r. 1348 a 1 markrabě Jošt r. 1402.

¹⁾ Do časů kardinála z Dietrichšteina byli v kapitule Olomoucké kanovníci šlechtici i neshlechtici. Dle pravidel r. 1501 ve shromáždění kapitulním umluvených a r. 1502 od krále Vladislava, roku pak 1505 od papeže Julia II. potvrzených, mohl býti kanovníkem Olomouckým každý diecéšán, který měl vlastnosti osoby duchovní vůbec, kněz jiné diecése ale, když byl zároveň doktorem, licenciátem neb mistrem svobodných umění. ²⁾ Léta 1847, když byla ještě všechna místa kanovnická obsazena, bylo z kanovníků Olomouckých: 9 hrabat, 9 baronů a 5 rytířů; dle jazyka pak: 9 Slovanů (4 Moravané, 4 Čechové a 1 Polák), 9 Němců, 2 Uhři a 2 Vlaši.

v 29,250 zl.; ke školasterii statek Slapanice, vyvazený v 33,970 zl.; k rektorství u sv. Anny statky Vrbátky a Rousín, vyvazené v 6,721 zl. a ke kustoství statek Břichotín, vyvazený v 18,620 zl. Mimo to jest 10 prebend obediencních a 16 prebend vlastních.

Část kapituly jest též kolegium vikářské, ježto se skládá z 12 vikářů, 2 čestných a 10 kurátních, a má rovněž jako kapitula jmění společné a zvláštní. Společně náležejí všem vikářům Nelešovice se dvorem Lutínským a roční důchod z kapitálu vyvazovacího 4840 zl. str.; čestným vikářům o sobě náleží Studenec se dvorem a ročním důchodem z kapitálu vyvazovacího 4220 zl. Mimo to jest 7 prebend a 8 vikářských obediencí vyvazených a 2 prebendy nevyvazané, v Sokolnicích a Dobromělicích. První čestný vikář má jako duchovní správce u sv. Václava dvůr Studenecký, polovici prebendy Tučepské, dvanáctou část prebendy Lutotínské, náhradu za vyvazení pozemností asi 350 zl. a některé fundace z někdejšího kostela sv. Petra.

Školy.

C. k. fakulta theologická.

V Olomouci jest studium theologické pro vzdělávání duchovních diecése Olomoucké a rakouské části diecése Vratislavské. Jest zbytkem někdejší university Olomoucké, pročež slove i fakultou theologickou. Vyučuje na něm 6 profesorů a 1 adjunkt, vše jazykem latinským a německým. Posluchačů bylo r. 1860 vůbec 82.

Toto studium vzalo počátek nepochybně hned s biskupstvím, kdež při hlavním chrámě zřízena jest škola, v které se mladíci vyučovali gramatice, dialektice, rhetorice a obřadům církevním. První školastik, jenž tuto školu spravoval, ustanoven r. 1249 od biskupa Bruny; první mistři pak (doktoři) jmenují se r. 1286 Bohumil a r. 1305 Radslav. Léta 1415 byl školastikem kanovník Ješek z Dubčan a r. 1492 kanovník Heřman, jenž byl prvním dignitářem. Učený biskup Marek vystavěl r. 1564 s velkým nákladem školu tuto znova a zřídil ji tak, že se v ní i mistři a jiní správcové a učitelové k učení dítek a jiných osob vzdělávali; nástupce pak jeho biskup Vilém Prusinovský odevzdal ji r. 1567

jesuitům, kteřížto přenesše ji do své koleje, učinili z ní vysoké školy (theologickou a filosofickou fakultu). R. 1671 a 1724 přibyla k universitě jesuitské fakulta právnická, od stavů moravských nadaná a r. 1782 studium hojičské, od kteréž doby až do r. 1827 universita prostě lyceum jest nazývána. V nejnovější pak době po zrušení fakulty filosofické r. 1851 a právnické r. 1855 opět na studium theologické stenčena jest.

Studium lékařskohojičské.

Vedle studium theologického jest v Olomouci studium lékařskohojičské, na němž kromě ředitele ustanoveno 7 profesorů a asistent. Zřízeno jest za císaře Josefa II., a bylo od té doby až do r. 1849 částí vysokých škol, kteréhožto roku stalo se učilištěm o sobě. Jest při něm botanická zahrada a chemické laboratorium. Posluchačů na něm se počítalo r. 1860 vesměs 105.

C. k. vyšší gymnásium.

Třetí učiliště v Olomouci jest vyšší gymnásium o 8 třídách, na němž učí 12 profesorů kromě ředitele a několika učitelů, vše jazykem německým; češtině vyučuje se toliko co předmětu o sobě. Chová se při něm vzácný kabinet fysikální z bývalé university a sbírka přírodovědecká. Žáků bylo na něm r. 1860 482, s polovice slovanských a s polovice německých.

C. k. vyšší reálka.

Roku 1853 založena jest v Olomouci vyšší reální škola, jejíž učitelstvo se skládá z ředitele, z 12 učitelů a asistenta. Žáků bylo na ní r. 1860 téměř 400, s dobré polovice slovanských. Vyučování děje se vesměs jazykem německým a jazyk vlastenský není posud (r. 1861) ani předmětem obligátním. V neděli uděluje se tu učení řemeslníkům, dílem v jazyku českém.

Škola obchodnická.

Roku 1860 přibyla v Olomouci k posavadním ústavům vyučovacím škola obchodnická, nákladem kupectva zřízená, do kteréž každý učen kupecký choditi povinen jest. Vyučuje se na ní

německy od ředitele a 4 učitelů ve dvou rocích náboženství, krasopisání, počtům kupeckým, slohu a korespondenci kupecké, geografii a historii obchodní, znalosti kupeckého zboží, dvojitému počtářství a některým jazykům.

Jiné školy.

Mimo školy výše jmenované nalézá se v Olomouci c. k. diecézánská vzorní hlavní škola, dvě školy farní čili obecné, u sv. Mauriciho a u sv. Michala a škola dívčí v klášteře Voršilinském. Též jest tu škola řemeslnická, spolkem tovaryšským pro vzdělávání tovaryšů založená, škola hudební. r. 1851 od spolku pro zvelebení hudby zřízená, škola c. k. setniny dělostřelecké a měšťanská turnovna i plavárna.

C. k. biblioteka.

K dobrému veškerého učitelstva Olomouckého a žakovstva na vyšších učilištích chová se v Olomouci c. k. biblioteka, ježto do r. 1855 náležela k universitě. Obsahuje 53,800 svazků knih tištěných a výše 900 rukopisů, z nichž jsou některé velmi vzácné, jmenovitě 2 ozdobně psané a pěknými drobnomalbami okrášlené bible české s počátku XV. století, Olomoucká a Boskovická. Správu vede bibliotekář, jemuž ku pomoci jsou kustos, skriptor a amanuensis.

Ústavové dobročinní.

Od časů císaře Josefa II. jest v Olomouci na Předhradí c. k. opatrovna, přímo pod politickou správou zemskou postavená a při ní nemocnice, porodnice a dům nalezenců. Správu v ní vedou tři lékaři s asistentem klinickým, a hospodářství řídí správce s kontrolorem.

Pomoc měšťanům schudlým poskytuje též opatrovna, založená r. 1846 arcibiskupem baronem Somerau-Beeckhem. Malé děti opuštěné opatrují se v ochranovně, r. 1844 týmě arcibiskupem založené.

Přídavek.

1. Posloupnost biskupů a arcibiskupů Olomouckých.

1. Jan I., mnich řádu sv. Benedikta z kláštera Břevnovského u Prahy, posvěcen za biskupa Olomouckého od Žibřida, arcibiskupa Mohučského; zemřel dne 25 listopadu r. 1085.

Od r. 1063—1085.

Od roku 1085—1088 spojena byla diecése Olomoucká za biskupa Jaromíra zase s Pražskou.

2. Vecel, kaplan krále Vratislava ¹⁾. Od r. 1088—1091.

3. Ondřej, jmenován d. 4. ledna r. 1092, posvěcen d. 12. března r. 1094; zemřel d. 22. května r. 1096. Od r. 1092—1096.

4. Jindřich I. { O těchto dvou biskupech } 1096—1098.

5. Petr I. { kromě jména žádných zpráv } 1099—1104.
se nezachovalo.

6. Jan II, přímím Brichatý. Koupil od knížete Otika Černého Kroměříž k biskupství Olomouckému. Za něho počal se stavěti hlavní chrám sv. Václava. Zemřel d. 21. února r. 1126.

Od r. 1104—1126.

7. Zdik, jinak Jindřich II, syn českého kronisty Kosmy; konal r. 1123 cestu do Jerusalema, dostavěl r. 1131 chrám sv. Václava, přeložil k němu t. r. stolicí biskupskou a zřídil při něm biblioteku a 12 kanovníků. Chtěje se r. 1145 vydati na

¹⁾ Biskup Vecel nebyl sice dle podobnosti k pravdě od papeže potvrzen, kladl se však vždy v počtu biskupů Olomouckých, jakož viděti z toho, že biskup Zdik v listech sám „sedmým“ biskupem se nazývá, Vecela ovšem za pravého předchůdce svého pokládaje.

cestu do Říma byl od protivníků svých, knížat Vratislava Brněnského a Kunrata Znojenského, v Úsobrně úkladně přepaden a v nebezpečnosti života uveden. L. 1147 podnikl s některými biskupy německými a mnohými knížaty křížové tažení na pohanské Slované na moři baltickém. Zemřel d. 25. června r. 1150. Od r. 1126—1150.

8. Jan III., první premonstrát Strahovský, za něhož do kláštera Hradištského na místě benediktinů premonstráti jsou uvedeni. Zemřel d. 19. února r. 1157. Od r. 1151—1157.

9. Jan IV., přímím Holý. Zemřel dne 1. dubna roku 1172. Od r. 1157—1172.

10. Dětleb, syn knížete Olomouckého Otíka Černého, nar. r. 1122; zemřel d. 3. listopadu r. 1181. Od r. 1172—1181.

11. Pelhřim, premonstrát Strahovský; zemřel d. 2. března r. 1184. Od r. 1182—1184.

12. Kajim, též z řádu premonstrátského na Strahově; zemřel d. 12. ledna r. 1194. Od r. 1184—1194.

13. Engelbert, rodem z Brabantu; zemřel dne 17. prosince r. 1199. Od r. 1194—1199.

14. Jan V., přímím Bavor, nepochybně z rodu pánů ze Strakonice; zemřel d. 1. října r. 1201. Od r. 1199—1201.

15. Robert, Angličan, první převor kláštera cisterciáckého na Zelené hoře u Nepomuku; zřídil proboštství Olomoucké, obnovil chrám sv. Václava r. 1203 vyhořelý a nadal jej skvostným náradím. Od r. 1201—1240.

16. Kunrat I., z Frideberka, kanovník Hildesheimský, Němec, od arcibiskupa Mohučského k vůli králi Václavovi I. ustanovený; spravoval úřad biskupský po 5 let, ač kapitula jiného biskupa Viléma zvolila, načež r. 1245 od papeže Innocencia IV. svržen jest.¹⁾ Od r. 1241—1245.

17. Bruna hrabě z Schaumburku a z Holšteina, první probošt Lubecký a kaplan papeže Innocencia IV., od něhož r. 1245

¹⁾ Rovněž jako biskup Vecel, tak i biskup Kunrat z Frideberka později vždy za biskupa pokládán byl, protože také nástupce jeho Bruna jmenuje se v listech „osmnáctým“ a Dětrich z Hradce „devatenáctým“ biskupem, počítavše i Jaromíra Pražského za svého předchůdce.

biskupem jmenován jest. Založil r. 1252 čtyři nové kanonikáty, byl původcem zřízení manského při biskupství Olomouckém, vystavěl kostel sv. Mauriciho v Kroměříži a založil při něm kapitolu kolegiální; též znovu vystavěl vyhořelý kostel sv. Václava, osadil krajinu okolo Svitav, Mohelnice a Olomouce kolonisty německými, založil město Brusperk na východní Moravě, dle něho zvané; táhl s králem Otakarem na Průšany a tamtéž položil základ města téhož jména; r. 1274 byl při koncilium v Lugduně a stal se po smrti krále Otakara II. r. 1278 místodržitelem ve východní Moravě. Sepsal k vyzvání papežovu r. 1274 spis o způsobu náboženství v Němcích, Uhřích, Litvanech a Prusích. Zemřel d. 18. února r. 1281. Od r. 1245—1281.

18. Dětrich z Jindřichova Hradce, první kanovník Olomoucký; rozmnožil statky biskupské, povýšil r. 1296 kostel sv. Petra v Brně na kolegiální a upravil s knížetem Těšínským Měčkem hranice na řece Ostravě; zemřel dne 9. října roku 1302. Od r. 1281—1302.

19. Jan VI., připojil k biskupství statek Budišov a Střelnou a přidal faru Šlapanskou ke školasterii. Za něho král Václav III. r. 1306 v Olomouci zavražděn. Zemřel dne 4. října roku 1311. Od r. 1302—1311.

20. Petr II, příjímím Bradavice, syn Petra Angela a Petruše z Prahy; první probošt Pražský a Vyšehradský a kancléř krále Českého; zemřel d. 20. června r. 1316. Od r. 1311—1316.

21. Kunrat II., nepochybně cizozemec, důvěrník krále Jana. Slavil synodu r. 1318 v Kroměříži a nabyl některých statků k biskupství. Zemřel d. 8. srpna r. 1326. Od r. 1316—1326.

22. Hynek Berka z Dubé a z Lipého čili Jindřich III.; spojil faru Viškovskou s děkanstvím kapitulním a měl vůbec pilnou péči o statky biskupské. Zemřel d. 27. prosince r. 1333 v Praze a pochován v kostele sv. Vít. Od r. 1326—1333.

23. Jan VII., příjímím Volek, syn krále Václava II., první probošt Vyšehradský a kanovník Pražský a Olomoucký, též kancléř krále Českého; založil panenský klášter v Pustoměři. Za něho odloučeno r. 1343 biskupství Olomoucké od metropole Mohučské a postaveno pod nové arcibiskupství Pražské; roku pak 1350

prohlášeno od Karla IV. za dědičné léno koruny České; též za něho dekanát Šumberský s částí dekanátu Úsovského postoupen k nově zřízenému biskupství Litomyšlskému. Zemřel d. 22. září r. 1351. Od r. 1333—1351.

24. Jan VIII., přímím Očko, z rodu pánů z Vlašimi, první probošt u Věch Svatých na hradě Pražském a kanovník Vratislavský, důvěrník a tajný rada císaře Karla IV. Muž učeností proslulý. Přispěl názvy církevními k latinskočeskému vokabuláři Klena Rozkočaného. Vyplatil k biskupství ze zástavy statek Ukvaldský. Roku 1364 jmenován arcibiskupem Pražským, a byv povýšen r. 1379 za kardinála, vzdal se co kmet 86 letý arcibiskupství. Zemřel d. 14. ledna r. 1380. Od r. 1351—1364.

25. Jan IX., rodem ze Středě německé ve Slézsku, první kancléř císaře Karla IV. a biskup Litomyšlský, muž učený a v jazycích zručný, jenž několik spisů theologických a historických v jazyku latinském a německém sepsal. Učiněn hrabětem král. kaple české a vystavěl loď chrámu sv. Václava. Zemřel d. 14. ledna r. 1380 a pochován v kostele kláštera Augustiniánského v Litomyšli. Od r. 1364—1380.

26. Petr. III., přímím Jelito, narozen v Dolním Třešňově u Landškrouna v Čechách, studoval v Bononii, Perugii a Římě, a učiněn byv r. 1364 biskupem Litomyšlským, založil v Landškrouně r. 1371 klášter Augustiniánský, kterýž později do Olomouce přeložen jest. Zemřel d. 13. února r. 1387 a v kostele Landškrounském pochován. Od r. 1380—1387.

27. Mikuláš, rodem z Breisgavy na Rýně, první probošt u sv. Petra v Brně a biskup Kostnický; jmenován od papeže Urbana VII. Měl mnohé nevole o statky biskupské s lakotivým markrabětem Prokopem a z potřeby peněz některé z nich zastavil. Zemřel pryč na Mírově r. 1397. Od r. 1388—1397.

28. Jan X., přímím Mráz, první probošt Zderazský v Praze, potom biskup Lubušský v Braniborsku; jmenován biskupem od stolice papežské. Válečil, jako předchůdce jeho, v spolku s císařem Zikmundem s markrabětem Prokopem a měl též neslušné třenice s kapitulou, pro kteréž od některých kanovníků nemálo

osočován jest. Jest první biskup Olomoucký, od něhož se zachovaly listy v jazyku českém. Také zavedl r. 1398 jazyk český do manských desk Kroměřížských a do knih pňhonních. Zemř. r. 1403 a pochován v chrámě sv. Václava. Od r. 1398—1403.

29. Lacek čili Ladislav z Kravař, syn Voka z Kravař, první kanovník Olomoucký; měl jako biskupové Mikuláš a Jan X. ustavičné nevole o statky s markrabaty Prokopem a Joštem. Zemřel roku 1408 a pohřben v kostele sv. Mauriciho v Kroměříži. Od r. 1403—1408.

30. Kunrat II., z Vechty, rodem z Westfál, první biskup Werdenský a nejvyšší mincmistr a podkomoří v Čechách; stal se r. 1412 administrátorem arcibiskupství Pražského a r. 1413 arcibiskupem Pražským, kteréhož důstojenství r. 1421 se vzdal, přidav se ke kališníkům. Zemř. po r. 1430. Od r. 1408—1412.

31. Václav z Buřenic, příjmím Králík, pro oddanost králi Václavovi IV. tak zvaný; první nejvyšší kancléř krále Václava, probošt Vyšehradský a patriarcha Antiochenský; r. 1412 stal se administrátorem biskupství Olomouckého, načež d. 1. září t. r. měl synodu ve Viškově. V červnu r. 1416 vešel ve spolek s Janem, biskupem Litomyšlským a s obojí kapitulou proti přivržencům Husovým. Zemřel brzo potom dne 12. září roku 1416. Od r. 1413—1416.

32. Jan XI., příjmím Železný, od brnění rytířského tak řečený, rodem z Prahy, předtím biskup Litomyšlský, zvolen od jedné části kapituly, kdežto druhá zvolila Alše, kanovníka Vyšehradského, jemuž přál král Václav IV. Uvázav se teprv r. 1420 v biskupství, válčil neustále s Husity a dobyl na nich r. 1423 Kroměříže. Roku 1426 učiněn kardinálem. Proslul co spisovatel dvěma latinskými spisy theologickými. Zemřel v Ostrihomě dne 9. října r. 1430. Od r. 1416—1430.

33. Kunrat III. čili Kunc, z moravského rytířského rodu ze Zvole, usedlého blíž Radešína v Jihlavsku; první probošt Olomoucký a kanovník Pražský; zvolen jest za biskupa, meškaje právě v Římě. Slavil r. 1431 synodu a zastupoval diecési svou i Pražskou na sněmu Kostnickém. Zachovaly se po něm

některé listy v jazyku českém. Zemřel v Ulmě ve Švábích r. 1434, jsa na cestě při dvoře císaře Zikmunda. Od r. 1430—1434

34. Pavel, rodem z Miličína v Tábořsku v Čechách, první kanovník Olomoucký; posvěcen v Brně u přítomnosti císaře Zikmunda od biskupa Kostnického Filiberta dne 31. července 1435; učenec zvláště v právech zběhlý. Měl mnohé nesnáze pro statky biskupské a trpěl mnohé nátisky od kališníků, na kteréž sobě Oldřichovi z Rožmberka listem českým, daným v Brně v červenci r. 1444—1448, trpce ztěžoval. Z nařízení jeho sepsán jest zevrubný inventář vzácností a pokladů chrámu sv. Václava v Olomouci podnes zachovaný. Zemřel v Brně d. 2. května r. 1450 a tamtéž v kostele sv. Petra jest pochován. Od r. 1435—1450.

35. Jan XII., příjímám Ház, rodem z Brna, první probošt Olomoucký. Měl též ustavičně co činiti o statky biskupské. Dne října r. 1453 korunoval v Praze krále Ladislava. Zemř. v Mohelnici d. 29. května r. 1454. Od r. 1450—1454.

36. Bohuslav čili Bohuš ze Zvole, synovec biskupa Kunce ze Zvole, předtím děkan kapitulní; muž učeností výtečný. Sepsal dvoje pojednání latinské, týkající se práva církevního, ježto se chová v bibliotece university Olomoucké, a zůstavil po sobě některé listy české. Zemřel ve Vídni r. 1457, otráven byv, jako se domýšleli někteří, od kacířů. Od r. 1454—1457.

37. Tas čili Protásius z Boskovic, syn Beneše z Boskovic a na Černé Hoře, první probošt u sv. Petra v Brně; muž ve Vlaších vzdělaný, přítel věd a umění. Vystavěl zámeček Viskovský. První oddán jsa králi Jiřímu, s nímž byl po matce spřízněn, a pomáhaje mu many svými proti odpůrci jeho, Hynkovi z Lichtemberka, dobývati hradu Čoršteina r. 1464, přestoupil potom k domluvě a důtkám od papeže Pavla II. mu činěným k Matiaši Uherskému, jež i ve hlavním chrámě sv. Václava r. 1469 s jinými pány odbojnými za krále Českého prohlásil. Psal některé důvěrné listy české ke králi Jiřímu a Zdeukovi ze Šternberka a znamenitý list k Ctiborovi z Cimburka, daný v Olomouci d. 9. července r. 1467, jímž chování své ke králi Jiřímu omlouvá, nevšední výmluvnost a zběhlost v jazyku na jevo v něm dáváje. Zemřel d. 24. srpna r. 1482. Od r. 1457—1482.

Po smrti biskupa Tasa spravovali biskupství po 2 léta děkan kapitulní Jan a kanovník Alexa, poněvadž král Matiš kapitule zakázal, aby biskupa nevolili. Roku pak 1484 ustanovil týž král stálým administrátorem biskupství svého tajného radu a biskupa Varadinského. Jana Vitika, rodem z Prostějova, kterýž potom biskupství spravoval až do r. 1490, kdež ve Vratislavi do řádu Bernardinského vstoupiv, životu kajícímu se oddal a v něm zemřel. ¹⁾ Po jeho odstoupení zvolila kapitola za biskupa spolukanovníka Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic, slovutného básníka latinského; však papež Innocenc VIII., nehledě k volbě této, jmenoval biskupem kardinála Ardicina de la Porta, a když tento kardinál šel do kláštera, ustanovil papež Alexander VI. synovce svého Jana Borgiu za biskupa, v jehož nepřítomnosti administrátoři biskupství spravovali a příjmy mu odváděli až do r. 1497, kdež řečený biskup za roční náhradu 500 kusů dukátů biskupství se vzdal, načež od téhož papeže biskupem jmenován meškající právě v Římě Stanislav Thurzo.

38. Stanislav I., Thurzo, kanovník Olomoucký a Krakovský, syn Jana Thurzy, šlechtice slovenského, jemuž bylo tehda teprv 26 let. Mladý tento biskup byl muž v umění literním vzdělaný a přítel slovutného učence Erasma Roterodámského, učeného kanovníka Augustina Kasebrodta a kanceláře Jana Doubravského. Za svého 43 letého úřadování vykoupil mnohé statky od předešlých biskupů zastavené, a měl ustavičně co činiti s bratry českými a od r. 1520 i s luterány, kteří se zvláště v německých městech zmáhali. Roku 1498 slavil synodu ve Viškově a korunoval r. 1516 Ludvíka, syna Vladislavova a r. 1527 Ferdinanda I. za krále České. Byl důkladně v češtině zběhlý, jak svědčí listy, jež dal bratru svému Jiřímu r. 1511, knížeti Kazimírovi Těšínskému r. 1512, Jaroslavovi, Vratislavovi a Vojtěchovi z Pernšteina r. 1536 a v. j. Zemřel v 69. roce věku svého dne 17. dubna r. 1540.

Od r. 1497—1540.

¹⁾ Tento důmyslný biskup, jež potomně jmenovali „Bosákem“, říkával o sobě, o panu Ctiborovi Tovačovském a o bratru Janovi Klenovském (jenž byl bratr moravský, sbíratel přírodních a přísloví, a zemřel v Litomyšli r. 1498). „že oni tři všemu světu dosti by rady dáti mohli.“

39. Bernart čili Beruch Zoubek ze Zdětína, Moravan, první kapitulní děkan; muž v Bononii a Perugii vzdělaný, výmluvností a zběhlostí v právu církevním proslulý. Zemřel již v 10 měsíci biskupství svého d. 11. března r. 1541. — Od r. 1540—1541.

40. Jan XIII, přímím Skála z Doubrávky a z Hradiště (obecně Doubrava, lat. Dubravius zvaný), rodem z Plzně, před tím arcijahen a kancléř biskupa Stanislava. Studoval ve Vlaších a vynikl co spisovatel několika spisů latinských, zejména Kroniky české r. 1552 vydané. Jakožto muž výmluvný poslán jest od krále Ferdinanda r. 1546 k českým pánům, aby je zdržel od spolku Šmalkaldského a několikrát k Polskému králi Zikmundovi v příčině Turků. Zemřel dne 9. září r. 1553. Od r. 1541—1553.

41. Marek, přímím Kuen, z Olomouce, dříve děkan kapitulní, muž o zvelebení biskupství a věcí církevních a školních velmi zasloužilý. Po všechnu dobu úřadování svého měl neustále třenice s radou městskou o kazatele luteránské a jiné nepořádky. Roku 1564 vystavěl s velkým nákladem u hlavního chrámu školu na vzdělávání učitelů a správců školních a odkázal 2000 zl. na obnovení proboštsství v Kroměříži. Založil kopíáře korespondencí biskupů Olomouckých v jazyku českém, kteréž jdouce až do r. 1617, zavírají v 39 svazcích mnoho důležitých zpráv, týkajících se moravské historie politické, církevní a historie umění. Zemřel dne 10. února roku 1565 a pochován v hlavním chrámě Olomouckém. Od r. 1553—1565.

42. Vilém Prusinovský z Viečkova, z rytířského rodu moravského, první kanovník Olomoucký a probošt Brněnský a Litoměřický. Studoval do r. 1554 práva v Padově a byl klasických studií zvláštní přítel a napomahatel, což projevil v několika výtečných psaních českých, daných některým pánům moravským. Povolav do Olomouce jesuity, zřídil jim kolej a odevzdal jim školu u hlavního chrámu, z níž potomně vysoké školy povstaly. Jsa katolik horlivý činil tuhý odpor evangelíkům, čímž sobě mnohou chvíli života svého ztrpčil. O statky biskupské bedlivě pečoval; založil velkou zahradu v Kroměříži, oboru v Ukvaldech a několik dvorů a rybníků. Zemřel dne 16. června r.

1572 v 38. roku věku svého a pochován v kostele jesuitském na Předhradí. Od r. 1565—1572.

43. Jan XIV. Grodecký z Brodů, z polské rodiny šlechtické, prvé kanovník v Olomouci a probošt v Brně, kdež r. 1572 s bratrem svým Václavem, kanovníkem tamtéž, kolej jesuitskou založil. Studoval v Krakově a v Římě a vynikal zběhlostí v jazyku řeckém, vlášském, německém a j. Vydal tiskem katechese arcibiskupa Cyrilla Jerusalemského z řečtiny na latinu přeložené a sepsal některá kázání. Zemřel v 2. roce biskupství svého dne 8. března r. 1574. Od r. 1572—1574.

44. Tomáš Bílek z Helfenburka, syn Václava Bílka, jinak »Albína z Helfenburka,« kancléře pana Viléma z Rožmberka. Narozen ve Strádově v Čechách, studoval v Pise a v Bonně, kdež učiněn doktorem práv. Potom stal se úředníkem při dvoře p. Viléma z Rožmberka a byl ženat, máje 4 syny a dceru; po smrti manželky své šel k stavu duchovnímu a učiněn kanovníkem Olomouckým a Pražským, též oficiálem arcibiskupa Pražského. Po smrti biskupa Jana Grodeckého stal se přičiněním Viléma z Rožmberka a přímlovou Ursina Rožmberského u papeže Řehoře III. biskupem Olomouckým, zemřel ale již ve 4 nedělích po intronisaci dne 10. března r. 1575. otráven byv, jak píše Václav Brežan, od »Filipona Biskupotravce.« ¹⁾ Od r. 1574—1575.

Po smrti biskupa Tomáše zvolení jsou pro nesvornost kanovníků dva biskupové, Daniel Ducius, kanovník Olomoucký a Adam Landek, školastik Vratislavský, kterážto volba ale od papežského nuncia ve Vídni. Jana Delfina, za neplatnou prohlášena jest.

45. Jan XV., příjmím Mezoun, z rodu měšťanského z Telče, prvé děkan kapitulní. Studoval v Krakově a v Olomouci, stal se v Bononii doktorem theologie a studoval pak ještě 4 léta

¹⁾ Rozumí se tu to beze vší pochyby Jan Filipon Dombrovský, theologie a filosofie doktor a kanovník Olomoucký, kterýž se r. 1572 násilně v děkanství kapitulní na čas uvázal, při volení biskupa po smrti Tomáše z Helfenburka a Jana Mezouna veliké pletichy dělal, a konečně r. 1585 z nařízení biskupa Stanislava Pavlovského pro hrozné zločiny (*ob enormia crimina*) na hrad Ukvaldský odveden, v tuhé vazbě tam chován a s důstojností děkanská i kanovnická svržen jest.

v generálním semináři v Římě. Zaváděje kážeň mezi kanovníky a čině odpor městské radě Olomoucké, která u sv. Mauriciho luteránského kazatele a učitele ustanovila, spůsobil sobě mnoho protivníků. O bouřlivém pohřbu cis. Maximiliána II. v Praze dne 20. března r. 1577 měl řeč pohřební a přišel v nemalé nebezpečení při zmatku na Malé straně zběhlém. Zůstavil některá psaní v jazyku českém, zejména jedno širší, dané v neděli po mladátkách r. 1576 hejtmanu zemskému Zdenkovi Lvovi z Rožmitálu, týkající se usnešení sněmovního, učiněného r. 1576 v příčině snášlivosti v náboženství. Zemřel, otráven prý, dne 6. února r. 1578. Od r. 1576—1578.

Po smrti biskupa Jana bylo dne 25 a 26. března r. 1578 opět pohoršlivé volení, kdežto strana jedna zvolila za biskupa Antonína z Mohelnice, arcibiskupa Pražského, druhá pak, v již čele byl děkan Filopon Dombrovský, mladického Bernarda Bruntálského z Vrbna, laika u věcech duchovních nezbedného, kterýž nebyl ještě ani vysvěcen. Volení toto tedy od papeže Řehoře XIII. za zmatečné prohlášeno a dne 11. června r. 1579 zvolen za biskupa .

46. Stanislav II., Pavlovský z Pavlovic, po tu dobu školastik Olomoucký a probošt u sv. Petra v Brně. Byl syn Stanislava Pavlovského a Žofie šlechticny Brandýsové z Grabošic a narozen na zámku Pavlovickém blíž Pštiny ve Slézsku. R. 1569 obdržel kanovníctví v Olomouci, studoval pak r. 1571—1574 filosofii a theologii v Římě a stal se tam doktorem církevního práva. Bylť jeden z nejvýtečnějších biskupů Olomouckých, učenec a státník znamenitý a poslední biskup Olomoucký, jenž znal a miloval jazyk své diecése. Již v prvním roce biskupství svého, když mu císař Rudolf II. za kanovníka navrhl svého zpěvce dvorského, rozeného Nizozemce, omluvil se, že ho přijmouti nemůže, ježto kanonikáty Olomoucké nejsou sinekury cizozemcům, alebrž prebendy zasloužilým duchovním jazyka českého znalým, kteříby lidu moravskému kázati uměli. R. 1586 vymohl toho sobě proti sněmu zemskému na cis. Rudolfovi II. aby duchovní pro výstupky jediné před soudem duchovním souzeni byli. Léta 1587 a 1589 konal dvoje poselství do Polska za přiči-

nou volení arciknížete Maximiliána za krále Polského a propuštění jeho ze zajetí, začež od císaře obdržel sobě a nástupcům svým titul „vojvody a knížete.“ Léta 1591 v listopadu svolal na zámek Kroměřížský slavnou synodu, v níž usnesení sněmu Tridentského s jistými výminkami v Moravě vyhlášena jsou. R. 1592 byl zase co vyslanec v Polsku z příčiny zasnoubení arcivévodkyně Anny s králem Polským a r. 1595 za příčinou uzavření spolku mezi císařem a králem Polským proti Turkům, na kteréž již r. 1593 a 1594 vojsko z Moravy táhlo, k němuž on sám many své do ležení u Hodonína a Uh. Hradiště dovedl. Mnohé péce mu způsobili zmáhající se bratři moravští, jichž zvláštním odpůrcem byl, žádaje císaře Rudolfa II. r. 1593 písemně, aby Karla z Žerotína, jenž se tehda z cest svých (z Navary) byl vrátil a Oldřicha z Kounic, oba vyznavače učení bratrů českých, do soudu zemského nepřijímal, alebrž katolíky Zdenka Berku z Dubé a Albrechta Sedlnického z Choltic na prázdna místa soudcovská ustanovil. Kterážto jeho horlivost náboženská a usilování, aby obnovil kázeň v kapitule a v duchovenstvu vůbec, jemu, jakož některým již předchůdcům jeho, nemálo život zhořčila a snad i zkrátila. Co přítel stavitelství zvelebil residenci biskupskou, vystavěl na hlavním chrámě sv. Václava novou věž a portál, založil při něm kapli sv. Stanislava, ozdobil zámek Kroměřížský vysokou věží atd. I v literatuře české památným se učinil mnohými listy důvěrnými výtečně psanými a přeložením vypsání cesty Lva z Rožmitálu z jazyka českého na latinský (roku 1577). Zemřel dne 2. června r. 1598. Od r. 1579—1598.

47. František z Dietrichšteina, kardinál, syn Adama z Dietrichšteina, vyslanec ve Španělech a Markety z Cordony, nar. v Madridě r. 1570. Studoval v německé koleji v Římě, stal se r. 1591 kanovníkem Olomouckým, r. 1593 též Vratislavským a Pasovským, r. 1594 proboštem Litoměřickým a r. 1599 kardinálem a legátem papežským, načež k žádosti papožově a císařově za biskupa Olomouckého zvolen, a meškaje v Římě, v říjnu roku 1599 ihned posvěcen jest. Byl theolog učený, kazatel znamenitý, mívaje u sv. Mauriciho a na místech poutnických v Staré Vodě, v Tuřanech a j. výklady a kázání německá, a vynikal neobyčejnou

pobožnost, procesí o Božím těle hos konaje, chudé při stole sám obsluhuje atd. Co státník přičinil se r. 1608 s Karlem z Žerotína nejvíce k tomu, že spor mezi císařem Rudolfem a bratrem jeho Matiašem vzešlý byl vyrovnán a r. 1617 snažil se opět v spolku s Karlem z Žerotína zastavití zpouřu, od strany evangelické v Praze počatou, však tehda nadarmo. R. 1607 přisvojil panství Ždárské, náležité klášteru cisterciáckému, k biskupství Olomouckému, r. 1616 však přidal je k alodiálním statkům rodu Dietrichšteinského, což mu z mnohé strany ve zlé vykládáno, jakož i to, že r. 1617 o to usiloval, aby klášter Augustiniánský u Věch Svatých v Olomouci byl zrušen a statky jeho aby dány byly jesuitům. V bouři r. 1619 od evangelických stavů moravských i s jesuity ze země vypovězen, po Bělohorské bitvě však od cis. Ferdinanda II. gubernátorem zemským učiněn jest, v kterémž úřadě jsa postaven, soud nad odbojníky z r. 1618—1620 držel, a r. 1628 novému zřízení zemskému v zemi průchod zjednal. Zvláště pak usiloval po všechna ta léta o obrácení evangeliků na víru katolickou; založil koleje piaristické v Mikulově a v Lipníku a kapitolu kolegiální při kostele sv. Václava v Mikulově. Zemřel v Brně dne 19. září r. 1636. Od r. 1599—1636.

48. Arnošt Plateis z Platenšteina, nar. v Praze r. r. 1586, první probošt kapitulní a generální vikář. Zemřel dříve potvrzení svého dne 21. srpna r. 1637. Od r. 1636—1637.

49. Leopold Vilém, arcivojvoda Rakouský, syn císaře Ferdinanda II., nar. d. 16. listop. r. 1614, od r. 1626 biskup Pasovský, zvolen v 23. roce věku svého dne 16. listop. r. 1637, ač nebyl ještě na kněze posvěcen. Uvázav se v biskupství, odebral se do Vídně, kdež pak meškal, dávaje biskupství spravovati administrátory. Od r. 1646—1656 byl gubernátorem v Belgii. Zemřel ve Vídni dne 20. listop. r. 1662. Od r. 1637—1662.

50. Karel Josef, arcivojvoda Rakouský, bratr cis. Leopolda I., nar. r. 1649; obdržev dispensi od papeže Alexandra VII., učiněn v 14. roku věku svého biskupem; zemřel však již roku příštího dne 21. ledna v Linci. Od r. 1663—1664.

51. Karel I., hrabě z Liechtenšteina, nar. d. 8. dubna r. 1624 v Kladsku, od r. 1641 kanovník Olomoucký. Vystavěl v

Olomouci znova dům biskupský, založil koleje piaristické v Kroměříži, v Příboře a v Staré Vodě, obnovil zámek Kroměřížský, Mírovský a Ukvaldský a zvelebil jinak biskupství. Sešel smrtí dne 23. pros. r. 1695. Od r. 1664—1695.

52. Karel II., vojvoda Lotarinský, nar. r. 1681, učiněn biskupem v 15. roce věku svého, pročež mu až do r. 1703 kapitulní děkan Julius Orlik z Lazisk dán za administrátora. R. 1710 stal se arcibiskupem Trevirským. Od r. 1695—1710.

53. Wolfgang Hanibal hrabě Schrattenbach, nar. dne 11. září r. 1660 na zámku Lemberku blíž Celí ve Štyrsku; od r. 1682 kanovník Olomoucký a od r. 1699 kapitulní děkan Saleburský. Zvolen za biskupa dne 15. září r. 1711. Roku 1712 učiněn kardinálem, v kteréž důstojnosti byl r. 1714 od císaře Karla VI. za vyslance do Říma vyslán a r. 1719 vicekrálem Neapolitánským jmenován, odkudž se však r. 1722 vrátil. Vystavěl kostel p. Marie v Kroměříži a obnovil zámek a kapucínský klášter ve Viškově. Zemř. d. 22. července r. 1738. Od r. 1711—1738.

54. Jakub Arnošt hrabě z Liechtenšteina, nar. d. 14. února r. 1690 v Hertwigswaldě ve Slézsku, od r. 1709 kanovník Olomoucký. Zvolen dne 11. října r. 1738. Založil kolej piaristickou v Bílé Vodě ve Slézsku. R. 1745 učiněn arcibiskupem Saleburským. Od r. 1738—1745.

55. Ferdinand Julius hrabě Troyer, nar. dne 20. ledna r. 1698 v Brixenu v Tyrolsku, obdržel již r. 1709 od papeže Klimenta XI. kanovníctví v Olomouci, r. 1741 stal se školastikem a v únoru r. 1746 zvolen za biskupa, načež roku příštího povýšen za kardinála. Zemřel v Brně dne 5. února r. 1758.

Od r. 1746—1758.

56. Leopold Fridrich hrabě Eggh, nar. v Hamburku dne 14. května r. 1691, stal se r. 1722 kanovníkem a r. 1752 děkanem kapitulním v Olomouci, načež dne 27. dubna r. 1758 za biskupa vyvolen. Sešel smrtí v Kroměříži dne 15. pros. r. 1760.

Od r. 1758—1760.

57. Maximilián hrabě Hamilton, nar. dne 17. března r. 1714 v Mnichově v Bavořích, obdržel v 15. roce věku svého od biskupa hr. Schrattenbacha kanovníctví v Olomouci a dne 4.

března r. 1761 zvolen jest za biskupa. R. 1762 nařídil k návrhu lenního sudiho hraběte Věttra, aby se při manském soudu Kroměřížském a v manských deskách již jazyka českého neužívalo. Zemřel dne 17. října r. 1776. Od r. 1761—1776.

58. Antonín Theodor hrabě Collaredo, nar. ve Vídni dne 17. července r. 1729, od r. 1746 kanovník Olomoucký a od r. 1776 děkan kapitulní. Zvolen za biskupa d. 6. října r. 1777, náčež d. 5. prosince t. r. za arcibiskupa povýšen a r. 1803 kardinálem jmenován jest. Zemřel dne 12. září roku 1811.

Od r. 1777—1811.

59. Maria Tadiáš hrabě z Trautmannsdorfu, nar. dne 28. května r. 1761 v Hradci Štyrském, stal se r. 1783 kanovníkem Olomouckým, r. 1785 děkanem Holešovským, r. 1793 biskupem Trstským a r. 1795 Kralohradeckým. Za arcibiskupa zvolen dne 26. listopadu r. 1811 a potomně kardinálem učiněn. Zemřel dne 20. ledna r. 1819.

Od r. 1811—1819.

60. Rudolf Jan, arcivojvoda Rakouský, nar. dne 9. ledna r. 1788, učiněn r. 1805 kanovníkem a koadjutorem arcibiskupa hraběte Collareda a dne 24. března r. 1819 za arcibiskupa zvolen, náčež dne 4. června t. r. kardinálem jmenován jest. R. 1827 dal věž na hlavním chrámě sv. Václava vystavěti a opatřil týž chrám novými zvony. Zemřel d. 24. července r. 1831.

Od r. 1819—1831.

61. Ferdinand Maria hrabě Chotek, nar. dne 7. září r. 1781 ve Vídni, od r. 1806 kanovník Olomoucký a farář Holešovský, r. 1827 probošt kapitulní a sufragán, r. 1831 biskup Tarnovský a téhož ještě roku arcibiskup Olomoucký; proslulý přítel věd a umění. Učinil r. 1833 počátek v pořádání arcibiskupského archivu v Kroměříži, zemřel však již dne 5. září r. 1836 v Praze, jsa tam přítomen při korunování krále Ferdinanda V.

Od r. 1831—1836.

62. Maximilián Josef svobodný pan Somerau Beeckh, nar. dne 21. prosince r. 1769 ve Vídni, od r. 1813 kanovník Olomoucký; stal se potomně proboštem u sv. Mauriciho, r. 1831 proboštem kapitulním, dne 21. listopadu r. 1836 arcibiskupem a r. 1850 kardinálem. Muž pro svou ušlechtilost,

hostinnost a uměnímilovnost na slovo vzatý. Co přítel historie dal archiv arcibiskupský v Kroměříži s velkým nákladem u vzorný pořádek uvésti a zrejstrovati, rozmnožil biblioteku a sbírku mincí tamtéž, vystavěl znovu kostel sv. Mauriciho v Kroměříži. seminář v Olomouci a mnohá stavení hospodářská na statcích arcibiskupských, zvelebil a rozšířil zahradu při zámku Kroměřížském, dávaje tím stálou výživu lidem potřebným, jichž vůbeo byl štedrým podporovatelem. Jsa řečník výtečný, vydal co probošt u sv. Mauriciho tiskem některá kázání německá; poznav pak co vrchní pastýř diecése slovanské, jak velice kněžím v ní v správě duchovní potřebi jest známosti jazyka českého, navrhl r. 1840 presidentovi dvorské komise nad študiiemi písemně, aby pro vzdělání budoucích alumnů jazyk český na gymnásium Olomouckém za předmět obligátní byl uveden, kterémuž návrhu však místa nedáno. Zemřel, maje věku svého 84 let, dne 30. března r. 1853 a pochován v kostele sv. Mauriciho v Kroměříži.

Od r. 1836—1853.

63. Fridrich landhrabě z Fürstenberka, nar. dne 8. října r. 1813 ve Vidni, stal se r. 1832 kanovníkem Olomouckým, r. 1843 proboštem u sv. Mauriciho v Kroměříži, r. 1849 residenčníárem a zároveň archivářem a bibliotekářem v Olomouci a zvolen dne 6. června r. 1853 za arcibiskupa. Jím založen seminář pacholecí v Kroměříži a zaveden výtečný katalog diecesánský v jazyku latinském, jenž prvé v nepříhodné formě vydáván jest v jazyku německém.

2. Kapitula Olomoucká.

Z kterých údů se v rozličných dobách skládala.

Roku 1207.

Toho roku byli v kapitule tito kanovníci: Walter, děkan Olomoucký a arcijahen Znojemský; Radoslav, arcijahen Olomoucký; Bosek, arcijahen Přerovský; Esau, arcijahen Břetislavský; Vratek, Utěšen, Zbyhněv, Ondřej, Cuzkraj, Bohuslav, Petr, Jakub, Žibřid (Ziffridus) a Štěpán (Boček Codex diplom. Mor. II. 40).

Roku 1281.

Roku 1281 volili biskupa Dětricha z Hradce tito kapitulá-
rové: Budislav děkan; Alexa probošt; Cyrus arcijahen Olo-
moucký; Jan školastik; Lambert kustos, a kromě nich: Barto-
loměj, Vítek, Jan, Kuna, Petr, Tomáš, mistr Velen, zástupce ka-
novníka Gotfrida, Oldřich, Petr, Hartman. Předbora a Erchen-
bert. (Boček Cod. IV. 248.)

Roku 1579.

Léta 1579 byli v kapitule: Jan Filopon Dombrovský, theo-
logie a filosofie doktor, děkan; Hynek Berka z Dubé a z Lipého,
probošt Olomoucký a Vyšehradský; Martin Schmalzer, doktor
dekretů, arcijahen; Stanislav Pavlovský z Pavlovic, probošt
Brněnský; Václav Chyba z Kováčova, senior; mistr Daniel
Ducius; Briek z Křenovic; Zikmund Skutellanus z Herborto-
vie; Adam Landek; Oldřich Rittmann, doktor obojího práva;
Jan Štérnský ze Štern; mistr Felix Lindanus; Jan Lubitius;
mistr Gabriel Seufftler; mistr Melichar Pirms; mistr Mikuláš
Habicht; Pavel Grünwald, doktor theologie; Lukáš Lætus (Ve-
selý z Telče); Petr Vlček; Kristof Stredcius, bakalář theolo-
gie; mistr Ekhart ze Schwabenu; Bartol. Libertan, bakalář svob.
umění a Bernart Bruntálský z Vrbna; Tomáš Treten, Pavel Za-
joněkovský a Matouš Stoickovius. (Orig. v arch. kapit. I., 17.
Wolny Kirchl. Top. I., I., 185.)

Roku 1694.

Toho roku jmenují se za biskupa Karla z Liechtenšteina tito
kanovníci: Jan hrabě Breuner, děkan, sufragán a rektor u sv.
Anny; Wolfgang z Kirchpau, probošt; svobodný pán z Kirch-
berku; Maxim. Adam hrabě z Liechtenšteina, školastik; Ferdinand
Schröffel z Schröffelheimu; Albert hrabě Vetter z Lilie, arcija-
hen Opavský; Ferdinand Leopold, vojvoda Holšteinský; Karel
Orlík svob. pán z Lazisk, kustos; Paris Julius hrabě Salm;
František svob. p. z Mondorfu; Karel Kynský hrabě ze Vchynic a j.
(Výpis ve Willperthově *Archivum protocollatum* z r. 1727.)

Roku 1828.

Za arcibiskupa a kardinála Rudolfa byli kapituláři: Maria Waichard hrabě z Trautmannsdorfu, děkan; Emerich hrabě Szta-ray, probošt; Jan hrabě Serenyi, arcijahen; Karel svob. p. z Zinnenburku, školastik; Alois Jos. Krakovský hrabě z Kolovrat, biskup Kralohradecký; Jos. Frant. hrabě Coreth; Ant. svob. p. Rolsberk, archivář a bibliotekář; Ferd. Maria hrabě Chotek z Chotkova, biskup Ptolemaiský a sufragán; Alois hrabě Ankwicz z Poslawic, arcibiskup Lvovský; Jan Peteani rytíř ze Steinberka; Karel svob. p. z Weitersheimu; Maximilián J. svob. p. Somerau-Beekh, probošt u sv. Mauriciho; Ant. rytíř z Rittersburku; Filip hrabě Szapary, děkan v Holešově; Ludvík svob. p. Rauber; Rudolf svob. p. Thysebaert, kooperator v Brandově v diecési Litoměřické; Leopold hrabě Galler, kooperator ve Vaicenu ve Štyrsku; Jindřich rytíř Holle; Alois svob. p. Schrenk z Notzinku, farář v Gmundě v Rakousích; Vilém svob. p. Schneeberg, kooperator v Světcí v Tyrolsku; Antonín hrabě Schaaßgotsche, kooperator ve Šternberku; Vincenc svob. p. Ehrenburk; Jan rytíř z Wiedersperka, kooperator v Opavě.

Roku 1861.

Za arcibiskupa Fridricha landhraběte z Fürstenberka byli v kapitule: Rudolf svob. p. Thysebaert, biskup Tiberiaský a sufragán, děkan; Jan svob. p. Peteani ze Steinberka, probošt; Jindřich rytíř Holle, školastik; Karel svob. p. z Weitersheimu, rektor u sv. Anny; Ludvík hrabě Galier; Vilém svob. p. Schneeberg, arcijahen Opavský; Antonín Arnošt hrabě Schaaßgotsche, biskup Brněnský; Vincenc svob. p. Ehrenburg; Jan rytíř Wiedersberger z Wiedersberka; Dominik hrabě Zichy, býv. biskup Vesprimský; Vincenc svob. p. Konopka, archivář a bibliotekář; Eduard rytíř Unkhrechtsberg, probošt u sv. Mauriciho; Jan Henniger, svob. p. z Eberka, probošt u sv. Mauriciho v Kroměříži; Arthur svob. p. Koenigsbrunn, kanclér a ředitel kanceláře konsistoriální; Gustav hrabě Belrupt-Tyssac; Karel hrabě Welsersheimb; Emanuel

hrabě Poetting, děkan ve Švabenioich; Jindřich Antonín rytíř Spaun, farář v Komořanech; Robert Maria hrabě Liechnovský z Werdenberka.

3. Rada městská z rozličných dob.

Roku 1314.

V listě, daném r. 1314 Rudolfovi z Rudolffsdorfu a Henrichovi ze Swatonsdorfu v příčině založení Nové vsi v lukách Pirkwisen blíž Olomouce, jmenují se za svědky tito radní městští (*consules et scabini*): Henricus advocatus (fojt), Bohuschius advocatus, Wysmannus, Petrus Reynhardi, Witko de Nova civitate, Jacobus de Husovia, Ludwycus de Opavia, Fridricus Goldpergerius, Ulussius carnifex, Engelmarus, Albertus, Sydlinus pistor a Dytlinus.

Roku 1433.

Toho roku seděli v radě městské: Mikuláš Raffauf, starosta (*magister civium*); radní (*consules*): Petrlin Hufnagel, Jan Vorlauf, Štěpán pasíř (Gurtler) a přísežní (*jurati*): Jiří Kneusl, Jan Weishensl, Hanuš Prukner, Hanuš Škoch, Jan Tiffensee, Václav soukeník a Petr nožíř (V knize Václava z Jihlavy).

Roku 1619.

Dne 14. května r. 1619 zvoleni jsou do rady městské pod správou Václava Bitovského z Bitova za radní: Bartoloměj Heilig, Karel Hirsch, David Heinz a Hanuš Obsdorfer; za starší obecní (*scabini*): Pavel Rupricht, Mořic Koeman, Pavel Partsch, Jiří Noske, Adam Schöfer, Václav Lužický a Vilém Lersmacher; za spoluradní: Jan Eckart, Martin Fröhlich, Ondřej Gromus, Havel Laberhüttl, Tobiáš Markvart a Hanuš Adam. Říčníkem byl Jan Jiskra (Scintilla). Polovice těchto radních a starších obecních byli evangelíci, jmenovitě Hirsch, Heintz Obs-

dorfer a Eckart. (*Series magistratus Olomucensis*. B. Dudík Mährens Geschichtsquellen. I. 224 a 323.)

Roku 1758.

V čas obležení města od Prušanů r. 1758 byli tito radní páni: Tadeáš Zimmrl z Schneefeldu, Jan Ant. šl. Sartory, Petr Brauner z Waltelina, Flor. Loucký z Straussenheimu, Jan Gärtler z Blumenfeldu, Jan Tad. Kniebandl z Ehrenzweigu, Frant. šl. Sebastiánský, Jan Valentin z Treuenfeldu, Ant. Langhammer z Adlersberka, Karel šl. Kristelli, Maximilián z Rosenberka, Aug. Wiesner z Lerchenschwungu, Josef Janotík z Adleršteina a Ignác Fr. šl. Novák. (J. W. Fischer Geschichte von Olmütz, II. 123.)

Roku 1848.

Tehda byli údové magistrátu od vyšších úřadů jmenovaní: Vilém Schweidler, starosta; radní: Frant. Dufek, Frant. Schwabe, Antonín Meichelbeck, Ignác Cibulka, Frant. Scholz, Josef Schön, Frant. Honzík a Jan Tast. Sekretáři byli: Karel Rössler, Frant. Prokop a Emanuel Löw; aktuáři kriminální: Frant. Šírek a Valentin Steiner.

Roku 1861.

Výbor obecní.

V březnu t. r. zvoleni jsou do výboru obecního: Frant. Kreiml, starosta; František Hain, místostarosta a výborové: Ignác Machánek, fabrikant a obchodník; Ferd. Wintersteiner, železník; Wolfgang Straub, zvonář; Ant. Meissner, lékárník; Eduard Dieblich, mydlář; Jos. Mandelblüh, kupec; Frant. Piffel, mydlář; Baltazar Szabel, velkokupec; Ant. Blumenzweig, majetník domu; Karel Primavesi, velkokupec; Karel Schrötter, lékárník; Ant. Heinz, krejčí; Frant. Mandelblüh, advokát; Vilém Nather, pekař; Jos. Rimmel, stavitel; Jos. Reichel, majetník domu; Vilém Schuster, c. k. zemský rada; Jos. Reim, advokát; Jos. Heilich, řezník; Jos. Alt, rytec; Jos. šl. Engel, majetník domu; Petr Galáš, majetník domu; Jos. Wallenda, taktéz; Jos. Mandelzweig, pasíř; Jos. Weber, zlatník; Jos. Weiss, švec; Fr. Wieser, švec; Flor. Werner kupec.

Do rady obecní zvoleni jsou: František Kreiml, starosta; František Hain, místostarosta, a obecní starší: Eduard Dieblich, Ignác Machánek, Frant. Mandelblüh, Jos. Mandelzweig, Karel Schrötter a Josef Wallenda.

4. Někdejší statky města Olomouce.

Až do zrušení poddanství r. 1848 a vyvazení pozemností roku 1850 mělo město Olomouc statky své, jež od časů krále Přemysla Otakara II. znenáhla bylo skoupilo, a kteréž, jsouce jednak zpupné čili alodiální, jednak manské, ležely porůznu po obojím břehu řeky Moravy na sever k Litovli a na jih k Tovačovu, manský pak statek Německá Husová 4 hodiny od Olomouce nad Šternberkem. Tyto statky postaveny byly, co zprávy politické se týče, pod vrchním a hospodářským úřadem v Olomouci, a moc soudni nad nimi vykonával magistrát Olomoucký. Alodiální vesnice k městu náležité byly tyto:

1. Blatec či Blatce, mili od města na jih, se 444 obyvateli (r. 1846). Jmenuje se v listech ponejprv r. 1507.
2. Blejch, $\frac{1}{4}$ míle k severovýchodu se 326 obyv.; ponejprv v listě z r. 1565.
3. Březové či Březová, něm. Breze, 2 míle sev. záp., se 277 obyv.; v listě z r. 1408.
4. Bystrovany, $\frac{3}{4}$ míle východně, se 385 obyvateli; v listě z r. 1275.
5. Dubčany, 2 míle západně, se 243 obyv.; r. 1351.
6. Grigov (Grügau), $1\frac{1}{4}$ míle jihových., se 416 obyv.; r. 1352.
7. Hněvotín (Nebotein), $\frac{3}{4}$ míle jihozáp., s 943 obyv. něm. a českými a s farou; r. 1131.
8. Holice, $\frac{1}{4}$ míle vých., s 823 obyv. a farou; r. 1275.
9. Hončovice, vůbec Hunčovice, $1\frac{3}{4}$ míle sev. záp., se 484 obyvateli; r. 1349.

10. Horka (Horkau), $\frac{3}{4}$ míle sev. záp., s 815 obyv., s farou, dvorem a myslivárnou; ponejprv r. 1271.

11. Hynkov (Hinkau), $1\frac{1}{4}$ míle sev. záp., s 262 obyv.; r. 1437.

12. Cholína (Köllein), 2 míle záp., se 692 obyv. a farou; r. 1131.

13. Křelov (Krönau), $\frac{1}{4}$ míle sev. záp., s 527 obyv. a farou; r. 1240.

14. Kyselov (Giesshübel), $\frac{1}{4}$ míle jižně, se 243 obyv. něm.; r. 1601.

15. Libénice, Lubénice, $1\frac{1}{4}$ míle jihozápadně, se 274 obyv.; r. 1297.

16. Lodenice moravská (Böhm. Lodenice), míli sev., s 540 obyv.; r. 1232.

17. Mezice, $1\frac{1}{4}$ míle sev. záp., se 367 obyv.; r. 1351.

18. Nemilany (Nimlau), $\frac{1}{4}$ míle jižně, se 643 obyv. něm.; r. 1131.

19. Novosádky (Neustift), $\frac{1}{2}$ míle jižně s 804 obyv. něm. a farou; r. 1565.

20. Nový Svět čili Dědinka (Neustift neb Salzergat), $\frac{1}{2}$ míle jihových., se 307 obyv. něm.; r. 1521.

21. Sedlejštko neb Sedlíšky (Sedleysko), $\frac{1}{4}$ míle sev. záp., se 260 obyv.; r. 1278.

22. Skrběň (Kirwein), míli sev. záp., se 736 obyvatelů, dvorem a pivovárem. Jmenuje se ponejprv r. 1176.

Mimo to náležely k jurisdikci města Olomouce tyto osady svazkem manským zavazené:

23. Německá Husová či Huzová (Deutsch-Hause), městečko 4 hod. sev. od Olomouce, s 1687 něm. obyvateli a farou. Přivádí se nejprve roku 1232.

24. Mutkov či Motkov (Mautzendorf), $\frac{1}{4}$ míle jižně od Husové, se 326 obyvateli německými; r. 1594.

25. Pasecký grunt (Passekergrund), $\frac{1}{4}$ míle jihozáp. od Husové, se 34 obyvateli německými. Osada novější.

5. Statky arcibiskupství Olomouckého.

Statky arcibiskupství Olomouckého jsou vesměs manství koruny České, za kteráž prohlášeny jsou bulou císaře Karla IV., danou r. 1348, tak že biskupové a arcibiskupové Olomoučtí od té doby, ano již od časů biskupa Bruny, který při nich r. 1274 s povolením krále Otakara II. svazek manský zavedl, jsou manové krále Českého. Statkové tito jsou jednak stolní a komorní, v lenních deskách koruny České v Praze zapsaní, jednak podmanství, totiž statkové takoví, jichž biskupové Olomoučtí zase jiným propůjčují. Tato podmanství zapsána jsou v lenních deskách arcibiskupských, ježto se prvé vedly v Kroměříži, od roku 1850 ale vedou se v Brně.

Statků stolních arcibiskupství Olomouckého jest sedmero: Mírov v Olomoucku, Viškov a Svitavy v Brněnsku, Kroměříž a Chropýň v Hradištsku, Kelč a Ukvaldy v N. Jičínsku (býv. Přerovsku) a Osoblaha v Opavsku; statkové komorní jsou čtyři: Budišov, Libová, Bělkovice s Bukovany, Chvalkovicemi, Přáslavicemi a Slavonínem u Olomouce a Tlustomasty v pruském Opavsku. Kromě toho náleží k arcibiskupství zpupný statek Kyselovice u Kroměříže, nedávno zakoupený.

Podmanství jest na počet 68, jichž držitelé jsou manové arcibiskupovi, kteří ondy bývali povinni s biskupem pro obranu vlasti a krále do boje choditi a biskupství hájiti. Jsouť tato:

V Olomoucku: 1. Hanějovice; v držení kapituly Olomoucké; 2. Husová německá; v držení města Olomouce; 3. Koválovice u Kojetína a Lutopceň; man: R. kníže Metterních; 4. Moštěnice horní a Lověšice; manové: Ar. a J. landhrabata z Fürstenberka; 5. Skalička u Zábřehu; man: M. hrabě Chotýnský.

V Brněnsku: 6. Bělá u Jevíčka; man: Jiří bar. Sina; 7. Biskupský dvůr v Brně, v držení c. k. hospodářské společnosti; 8. Blansko; m. Hugo kníže Salm; 9. Kamenohorský dvůr u Svitav; m. J. Vorberger; 10. Křižanovice; m. bratři Toulové ryt. z

Rosenthálu; 11. Kruh u Slavkova; m. Alb. hrabě z Kounic
 12. Malhostovice u Lomnice; m. hrabata Stockhamrové; 13.
 Nechvalín a Želetice u Ždanic; m. Jan kníže z Lichtenšteina;
 14. Šlapanice a Jiříkovice; m. Moř. hr. Braidy; 15. Stvolová u
 Březové; m. J. bar. Sina; 16. Tuřany u Brna; m. Fr. a Arn.
 hrab. Mitrovští; 17. Želeč a Pustiměř; m. Gust. hr. Kalnoky.

Ve Znojemsku: 18. Biskupice; m. hrabata Daunové;
 19. Deštné a Županovice; m. Aug. hr. Segur; 20. Újezd blíž
 Hrutovic; m. Jan Pauspertl vládka z Drachentálu.

V Hradištsku: 21. Bilovice; m. hrabata Logothettové;
 22. Biskupice u Uh. Brodu; m. hrabata z Kounic; 23. Divnice;
 m. Jos. ryt. Stahl; 24. Holešov; m. Rud. hr. z Vrbna; 25. Ko-
 stelec u Kyjova; m. Jan hr. Mazzuchelli; 26. Kurovice a Třebě-
 tice; m. Jos. hr. Seilern; 27. Martinice; m. týž; 28. Prácheň u
 Uh. Brodu; m. Art. svob. p. z Königsbrunn; 29. Slavičín a Li-
 pová; m. K. svob. p. Lederer; 30. Stražovice; m. Jos. ryt. Wid-
 mann; 31. Těšnovice a Bařice, v drž. města Kroměříže; 32.
 Troubky; m. Eug. hr. Braidy; 33. Vasilsko u Slavičina; m.
 Jindř. hr. Láris; 34. Žadovice a Skalka u Kyjova; m. J. hr. Maz-
 zuchelli.

V N. Jičínsku (býv. Přerovsku): 35. Bělá Stará u Brušberka,
 v držení kapit. Olom.; 36. Bránky; man: Heřm. svob. p. z Pillers-
 dorfu; 37. Hukovice nad Jičínem; m. svob. páni z Badenfeldu;
 38. Choryň; m. rytíři z Holle; 39. Kateřinice u Příbora; m. hra-
 bata Vettrové; 40. Loučka a Podolí blíž Kelče; m. Ad. ryt.
 Mohrweiser; 41. Malhotice u Hranic; m. V. svob. p. Bojá-
 kovský z Knurova; 42. Meziříčí Valašské; m. Zdeněk hrabě z
 Žerotína; 43. Nelhuby; m. hrabata Vettrové; 44. Pačetluky u
 Prusinovic; v drž. kap. Olom.; 45. Petřvaldy velké; v drž. též
 kapit.; 46. Řikovice a Újezdec u Přerova; m. rytíři Chlumečtí;
 47. Sedlnice u Příbora; m. Jos. svob. p. z Eichendorfu; 48. Ska-
 lička u Kelče; m. Alf. hr. Strachwitz; 49. Stará ves a Prosko-
 vice u Brušberka; m. L. hr. Podstatský; 50. Stikovec u Příbora;
 m. hrabata Vettrové; 51. Střelná a Čermné u Potštátu; m. hra-
 bata z Vrbna; 52. Trnávka u Brušberka; m. Fil. ryt. Harasov-
 ský; 53. Viškovice u M. Ostravy; v drž. kapit. Olom.; 54. Vše-

chovice a Provodovice u Kelče; m. hrabata Belruptové; 55. Zábřeh u M. Ostravy; v držení kapituly Olomoucké.

V Opavsku: 56. Deštné; man: Ondřej hr. Renard; 57. Jindřichov a Johanstál; m. Jos. svob. p. z Bartenšteina; 58. Jizbičko nad Osoblahou, v držení města Osoblahy; 59. Litultovice a Lhotka; m. svob. páni z Rolsberka; 60. Matějovice u Osoblahy; m. J. svob. p. z Bartenšteina; 61. Pavlovice něm.; m. svob. páni z Mattencloit; 62. Pelhřimov a Hrazová blíž Rusvaldu; m. svob. páni z Friedenthálu; 63. Povelice dolní a horní; m. svob. páni z Badenfeldu; 64. Rusvald čili Rudoltice s Fulšteinem; manové titěž; 65. Slavkov u Opavy; m. hrabata Podstatští; 66. Stéblovce a Mikolajice; m. Vikt. svob. p. Sobek z Kornic; 67. Uhléřov; m. tentýž; 68. Životice a Hersice; m. Jindř. hr. Láriš z Männichu.

V pruském Opavsku jsou mimo to dvě manství arcibiskupství Olomouckého: Ketř a Velké Petrovice.

Všechny tyto statky mají nyní svazku lenního zproštěny a alodiálními čili zpupnými učiněny býti.

6. Kostely Olomoucké dle popsání B. Paprockého v Zrcadle markrabství Moravského z r. 1593.

Město Olomouc na ten čas nejpřednější jest v markrabství Moravském, kteréž řeka Morava vůkol otočila. Jest zdmi i valy dobře opatřené i všelijakými potřebami k obraně náležitými.

Založení a fundování města tohoto žádný pravdivě pro velikou dávnost a starožitnost jeho ukázati nemůže. Jestliže od Julia císaře, jakž někteří pokládají, založení jeho, o tom dostatečně žádný neví.

Tuto se mi vidí pro vědomost jiných počet kostelův položit:

Napřed kostel svatých Petra a Pavla apoštolův. Z toho kostela přeneseno jest biskupství od Vratislava (rozuměj Václava),

margkrabě Moravského (rozuměj vojvody Olomouckého) na hrad jeho, kdežto kostel ku památce svatého Václava mučedníka vystavěti rozkázal.

Podlé kostela svatých Petra a Pavla jest klášter sv. Jakuba zdávna založený od knížat aneb margkrabův Moravských.

V tom klášteře nejprvé bydlely panny řádu svatého Augustina, a nyní jsou v něm bratři řádu svatého Františka.

Klášter *praedicatorum* svatého Michala založil král Václav, kterémužto jest mnohé svobody Ottagar, syn jeho, potvrdil. V tom klášteře před léty bývalo mnichů sto a šedesáte.

Kostel svatého Blažeje, při kterémž jest fara; v tom kostele na každou neděli kázání německé bývá.

Klášter svaté Kateřiny, v kterémž jsou panny řádu svatého Dominika.

Kostel na předměstí ke cti a chvále Duchu svatému postaven, při kterémž jest špitál.

Kostel svatého Kříže v poli, v němž každý pátek mše svatá bývá.

Kostel (sv. Trojice) za Litovelskou branou, a při něm jest špitál pro chudé lidi vystaven.

Kostel na Bělidlech, kdež před tím byl klášter Bernardinův; toho jsou na ten čas v držení jesuiti.

Kostel svatého Mauriciho, při kterémž jest fara nejprřednější v městě, v němž německé kázání bývá. Tam podlé něho jest kapla, kde se česky aneb moravsky káže.

Kapla na rathouze ku památce svatého Vavřince založená, v nížto před tím mše každý pátek pro vězně bývala.

Kostel v Nové bráně svatého Ducha, při němž jest špitál pro chudé lidi vystaven.

Klášter Svaté Kláry, v kterémž jsou panny.

Klášter, v němžto byt svůj mají Kartusiáni.

Klášter Všeich svatých, v kterém jsou kanovníci řehole řádu svatého Augustina; býval v něm prvé probošt. Na ten čas ten klášter jest ve velkých dlužích.

Kostel panny Marie. při kterémž jest fara; založil jej nějaký Henrich, richtář Holomoucký, létha Páně 1327.

Kostel svaté Máři Magdaleny při kostele velikém na tůmě u svatého Václava.

Kostel svaté Markety na Ostrově, při němž jest špitál.

Kostel (sv. Ondřeje), jedouc k Bystřici, při němž tolikéž jest špitál pro chudé lidi vystaven.

Ti všickni kostelové zúplna v svém nadání trvají, v kterýchžto čest a chvála pánu Bohu ustavičně se vykonává. A z těch kostelův *benedictio Domini custodit civitatem*.

7. Příklady kancelářského jazyka českého,

jak ho užíváno v Olomouci ad XV. do XVII. století ve spisech soukromých i úředních a v dopisech.

a) Soukromé písemnosti a spisy úřední.

I. Tyrlín, Jakub a Václav, synové Hanky Tyrvarda a sestry jejich, prodávají konventu panenského kláštera sv. Jakuba v Olomouci mlýn pod týmž klášterem na řece Moravě. Dán v Olomouci l. 1329.

Z opisu listu, chovaného v archivu městském, přeloženého z latiny na jazyk český ok. r 1516.

My Jan fojt Fišman, Mikuláš Rychl, Dychuš Guoldberger, Mikuláš Opavský, rady, Jakub Bernarduov, a Jan Fojtuov, Hnedeysl, Jan, řečený Ujec, Vok Trebnicar, Rychl súkenník, koňselé Olomučští, vyznáváme tímto listem a svědčíme všem vuobec, ktož jej uzří a nebo čtúce slyšeti budú: Že Tyrlín, Jakub a Václav, bratři vlastní a Anna, Klara, Margetha, Chvalice (?), sestry jejich, děti někdy Hankovy, řečeného Tyrvardovy, spoluměštěnina našeho, mlýn svůj pod klášterem svatého Jakuba v Olomúci na vodě Moravě ustavený a druhý pustý mlýn za tím stavem řečeného mlýna postavený, s roli, s lukami, s lovy rybnými i ščepnicemi a s jinými se všemi věcmi k již řečenému mlýnu příslušejícími, tím právem purkrechtním, jakž jsou oni sami a předkové jejich to drželi; item puol stodoly neboli toho místa, jakž s vodu takž také i s břehy, jakož pak znamení se okazuje někdy nějakého mlýna, kterýž prvé tu na tom místě byl, na tej vodě pod předměstím kostela svatého

Blazeje, kdež do sy chvíle i nynie to se poznati muože; item také lůka mezi zahradami kláštera Hradišského blíž mostuov předměstských ležici, nábožným pannám Anně, abatysi i všemu konventu svrchupsaných panen řečeného kláštera svatého Jakuba v Olomouci za dvě stě a za tři a padesáte hřiven groši peněz prazských v zemi moravskej obecně berných řádně s dobrým rozmyslem prodali jsú a prodavše tiemž právem, jakož jsú to sami drželi, k dědičnému držení před námi jsú to oddali a postúpili, žádného práva více na tom sobě nepozuostavujíc; slibujíce se na to zboží netáhnúti ani navracovati, než to všecko podlé práva a obyčeje i řádu města našeho pannám svrchupsaného konventu jsú odevzdali a bez všelijakých nesnázi osvobodili, odíkjajíce se nad to všech práv i súduov, výsad, pruovodov, pomoci i obran všelijakých, jestli žeby kto aneb kteří chtěli napotom k tomu jmieti, skrze kteréžby snad na překážku toho kupu a prodaje svrchupsaného nikterak o to pokúseti se směli, tak že by vždy v tom nějaký zmatek činiti mínili, beze všeho odporu, to aby žádný moci ani vážnosti jmieti nemohlo. Tomu na svědomí a jistotu, pečet naši větši města našeho k tomuto listu přivěsiti jsme rozkázali. Jenž jest dán a psán létha Páně tisícieho, třístého dvadcatého VIII.

II. Anna z Rětče oddává dům svůj v Židovské ulici v Olomouci za dům poutničí. Dán v Olomouci v pondělí před sv. Alžbětou l. 1466.

Výpis z originálu, chovaného v archivu městském.

Anna Moše z Rětče (Mosse z Rzetce), manželka někdy slovutného panoše Viktorina z Šonvalda, vyznává, že koupila osm hřiven platů úročního za 160 zlatých uherských u urozeného pána Voka z Sovince a z Helfenštaina na zboží a na městě jeho Lipniku, a čini purgmistra a konšele plnomočníky těchto peněz. K tomu nařizuje, „aby duom její vlastní, kterýž leží níže kláštera sv. Michala v Židovské ulici mezi poctivými lidmi Danielem Kožiánkem s jedné, a Petrem Tkadlcem, s strany druhé, byl ku pútničímu domu dán, aby všeliký pútník poctivý, buď kněz, buď lajk, nebo osoba ženská poctivá, své útočiště a odpočinutí v něm jměli až do třetího dne; těch pak osm hřiven má ku potřebám pútníků a na opravování toho domu vynaloženo býti.“

Svědci: Pan Jindřich z Sovince a Pňovic a panoši Jan z Železného, purkrabi Olomúcký, Smil z Loděnice, sudí u menšího práva Olomúckého, Mikuláš z Nezdenie, Stibor Koleso z Rakového a Lukáš Zalear z Loděnice. Dat. v Olomouci v pondělí před sv. Alžbětú, Létha 1466 počítajíc.

III. Smlouva dobrotiva, učiněná mezi Štěpánem Mlčíkem z Novosád a mezi Matějem Bezhrncem o hřivnu stříbra. V Olomouci l. 1456, v pondělí na večer sv. Petra a Pavla.

Z knihy Václava z Jihlavy, fol. 152.

Léta od narození syna Božieho tisícého IIII stého LVIIho v pondělí na večer svatých apoštolův Petra a Pavla přistúpili před nás do naší plné rady Martin Masař, Petr Nechutný, Vavřinec Koželuh, naši spoluměšťané a Mikeš fojt z Táza, a vyznali, že jsú dobrotivú přiznivú smlúvu učinili mezi Štěpánem Mlčíkem, rybářem z Navosád a jeho ženě s jedné, a mezi Matějem Bezhrncem a jeho ženě, s strany druhé, o tom narčenie, jakož jej Matěj byl nařikal. I smluvili je takú měří, aby Štěpán dal Matějovi hřivnu, jakož pak učinil a položil jemu tu hřivnu přede pány, tak že Matěj Bezhrnec před námi slíbil za sě, za svú ženu, za své erby a děti, že nadepsaného Štěpána Mlčíka ani jeho ženu, ani erby, ni děti jeho věky věkoma nikdy více z ničehož neochce upomínati ani nařikati, skrze sě ani žádného, duchovně ani světsky, nižádným obyčejem, což sě tej přě dotýče, než slíbil tu smlúvu v celosti držeti a zachovati, jako dobrý člověk; a která by strana tu smlúvu zrušila a nezdržela, ta má dáti pánom na rathaus pět hřiven. A to se stalo ty časy, jakož Kristan Mikschmelezer purgmistrem byl, Hanuš Weigl, Lukáš Masař, Schönhanne rádee, Niklas Platněř, Niklas Mesikšlaher, Matěj Žibřid, Hanuš z Bruntálu, Niklas Vorlauff, Ondřej Súkenník a Venclov Rudel, přísežní konšelé toho léta. A prosili nás s uobú stranú, abychom to ku památce do naše kniehy městské kázali vepsati, a to sme pro jich prosbu učinili.

IV. Narovnání mezi Václavem Hladem a mezi Šimkem o studnici. Učiněno v Olomouci l. 1446, v pondělí před sv. Duchem.

Z knihy Václava z Jihlavy, fol. 275.

Léta od narození božieho tisíc čtyřista čtyřidecátého šestého v pondělí před svatým duchem, rada města Olomúce Petrlin Hufnagl, Augustin Niderl, Pavel Kratzer, Vaněk Illuminář i jiní přísežní toho léta učinili smlúvu takovú mezi Vankem Hladem a mezi Šimkem o jich studnici v takové míře a z dobré přízni, tak že Vaněk Hlad jemu pusti vody z jeho forberka ze dvú studnicí do Šimkovy studnice a Šimek Vankovi Hladovi zapisuje dóm svoj i každého budoucího hospodáře toho domu věčně k opravování žlabův¹ rinny z Moravě vedúcí do těch dvú studnicí Vankových Hladových; kdyžby kolivěk rinny shnily anebo se zatkaly neb kterakby se kolivěk stalo, tehdy duom Šimkov neb ten budoucí hospodář, kterýž v něm bude, polovice má platiti k svrchupsaným dvěma studnicoma na pomoc k rinnám, počénuce tu

jistu rínnu klásti od Moravy k té studnici až do pivovára a od tej dále k druhé studnici jako na dvoře stojí. Také Šimek a jeho budoucí hospodářové s své studnici bez Vankovy Hladovy vuole vedy nemá dáti dále vésti žádnému. A jakož Šimek rínnu položil, jestli žeby se Vankovi Hladovi která škoda stala kopáním, to jemu Šimek má opravití. Také svrehu psaní páni Olomučané mezi nimi udělali, že Šimek Vankovi Hladovi, proto že jemu vodu do jeho studnice pustí, na propiti dáti má puol třetí hřivny, a tu smlúvu s uobú stranú slíbíi sobě věčně držeti bez přerušení. *Actum anno et die ut supra.*

V. Narovnání mezi mistry krejčířskými a jieh tovaryši o mzdu. Učiněno v Olomouci l. 1450, ve čtvrtek před sv. Jiljím.

Z knihy Václava z Jiklavy, fol. 93.

Anno MCCCCL ve čtvrtek před svatém Egidii předstúpili před nás mistři krajčieři i všichni pacholci jieh, zpravujke nás, že někaká róznice mezi nimi a žeby se o to nemohli smluviti, tak že jsú obapolně mistři i pacholci, dobrovolně na nás přišli, cožbychom mezi nimi vyřekli, slíbíi toho poslušni býti a na tom přestati; i učinili jame takovú smlúvu a rovnání mezi nimi: Nejprvé, když mistr chce tovaryše posaditi, má jej prvé týden na díle chovati, a potom má se s nim na týden ujednati podlé jeho zásluhy, jakž kolivěk bude moci; než výše žádnému nejlepšímu tovaryši nemá žádný dáti na týden než tři groše, a tovaryš žádný nemá více od mistra žádati než to, na čem se s mistrem ujednal. Paklíby který mistr chtěl (z) své dobré vuole co učiniti, to je při něm. Item komuž by tovaryš nový kabátec oblekl nebo novú sukni domov komu nesl, a což by jemu ten jistý z dobré vuoli na propiti dal, to má tovaryš rád přijieti. Item žádný tovaryš ačby na žádnú svatbu bez mistrovy vuole nešel, paklíby vždy síc přesto šel, a přes dielný den tam ostal, tehda aby ten týden tovaryš svůj lón ztratil. Item tovařiši aby šli ve dvú neděli jednú v pondělský den do lázni o jedenmezcietma hodinách a potom ten den odpočívali. Item ačby jeden mistr druhému mistru tovařiše odlúdlil a polepšil jemu co více na tři groše a to na toho mistra shledáno bylo, tehdy aby ten mistr od mistrov kázán byl vedlé obyčeje řemesla, a kolikrát by kto to učinil a v tem shledán byl, aby vždy radě hřivnu propadl. Item s robencem muož se každý mistr smluviti podlé jeho zaslúžení, jakžkolivěk bude moci. Item žádný mistr žádnému tovařiši ty tři týdně v roce, totež velikonoční, na svatého ducha a vánoční nemá nic za dílo dáti. Při tom seděli Lukáš Řezník, tehdaž purgmistr, Hanuš Pauswangel, Augustin Nedrl, Hanuš Weigl, rádce; Niklas Fegel, Hanuš Mageryouch, Hanuš z Bruntálu, Oldřich Barvieř, Niklas Medník, Michal z Přerova a Philipp Sükennik, spolupřísežní toho léta.

VI. Poručení Alžběty, matky rybáře Jiříka. Učiněno v Olomouci l. 1453, v úterý před sv. Václavem.

Z též knihy, fol. 185.

Léta od narození syna božho tisício čtyřstého padesátého druhého, v úterý před svatým Václavem Alžběta, matka Jiříkova dobré paměti Rybářova, ležící v boží kázni, ale smyslu zdravého a s dobrým rozumem učinila jest toto dolepsané poručení zboží a statku svého, kteréhož jí pán Bůh ráčil na tomto světě dopřít a pójčiti. Item ze tří dílů, jakož má Alžběta svrchupsaná s nevěstů svů Barborů, Jiříkovů ženů, aby napřed z nich bylo vyňato šest hřiven, aby byly dány kostelníkovi kostela svatého Petra na Předhradí Olomúckém, a za ty peníze aby bylo kúpeno měšní rúcho a kalich a z toho dvého panny od svatého Jakuba mají k klášteru svému vzieti nebo měšné rúcho nebo kalich a druhé má u kostela sv. Petra zuostati, tak jest poručila a rozkázala. Item také poručila a rozkázala, ač by jí pán Bůh neuchoval, a jestliže by klášter svatému Bernhardinu stavěti, aby na to stavení hřivnu z statku mého dali. Item do špitale chudým hřivnu poručím. Item k svatému Mauriciu k moravské kaple na stavení hřivnu. Item k svatému Petru na kostel opravování puol hřivny. Item knězi Thomanovi, synu Martinkovi Masařova, tři hřivny na kalich takový měrů, kdež by kde dřívepsáný kněz Thoman ustaven byl u oltáře a on tu umřel, tehda aby po jeho smrti ten kalich u toho oltáře věčně zůstal, aby památka za ty věčně byla, od kohož to pišlo. Item jiné všecky věci, mnoho nebo málo, což mimo to poručení zbývá, to všecko mocně poručí a dává paní Barboře, Martinkově Masařově ženě, aby z toho sukna nakúpila a mezi chudé rozdala za její Alžbětinu duši. Item toho všeho svrchupsaná Alžběta svoluje i ostavuje své mocné poručníky, opatrné muže Martinka Masaře a Duchka, kostelníka od sv. Petra, a to před poctivým knězem Janem, farářem Svatopetrským a Staňkem rybářem, a věří jim jako svým milým poručníkom, že to tak podlé toho poručení způsobí a zjednají, jako dobří lidé. *Actum tempore Jacobi Link, magistri civium, Joh. Weigl, Luce carnificis, Schonhanns consulum et aliorum juratorum. Signatum ad librum for. V. ante vigiliam purificationis Marie Anno MCCCCLIII.*

VII. Poručení Řehoře Molera. Učiněno v Olomouci l. 1466, ve středu po sv. Školastice.

Z též knihy, fol. 195.

Anno Dom. MCCCCLXVI. f. III. post Scolastice Gregorius Moler učinil jest poručení a svů poslední vůli, kteréžto svů vlastní rukú popsal v přítomnosti Hanůška Linka, Stanislava Kazemprota, Jakuba Konváře a Jana, městského písaře, jenž jest li jeho poručení vypsál i ústně tak seznal.

Item najprvé vyznal jest, že čož má zboží, má najvice na vseh na Čiňovielých III^c XI zlat. a XII širokých gr. Item na vsi Sluzině polovici IC XLIII zlat., a matka ženy mé má druhú polovici. Item na vsi Dubanech IC XIII zlat. a VIII širokých gr. Item na vsi Skalička LXX hřiven peněz drobných. Summa toho čini VIII^c XVIII zlat. XX širokých gr. a LXX hř. Item početi sklep a sukna rajměň za VC zlat. Item 'dluhy, kteříž jemu povinovati jsů, za III^c zl. Item sladovni za IC zl.

Z tej summy svrchupsanej poručil synom svým Bernardinovi a Václavovi, každému po VC zlat. Item pani Anně, ženě své, poručil duom, sklep, sladovni i to všechno, což jest v sklepe i v domě s klenoty i se všim zbožiem mohovitým i nemohovitým, ničehož nevynimajíce, bez přiekazy a nařikání bratra mého Vincencia i všech přátel svých i sice od každého, tak aby ona dětom mým diel jich svrchupsaný zpravila a je chovala až do leth rozumných. Pakliby pán bůh smrti neuchoval ženy mé, tehda aby matka ženy mé děti mé chovala a tak učinila, jakož dotčeno jest, pakliby pán buoh obů smrti neuchoval, tehda nemá děti žádnému poručiti bez vědomie a vuole mých poručnikuov. A jestli žeby pán buoh kterého dietěte smrti neuchoval, tehda aby s jednoho na druhé spadlo, pakliby oba umřeli, tehda na máteř a na švekrůši svú, a jestli žeby která škoda se stala, buďto na zemi a neb v městě, aby toho spolu škodovali. A jestli žeby Bernardinus chtěl 'sě učiti v koleji, aby jemu matka jeho Anna z Čiňovic dávala na to učenie na pomoc XVIII hřiven, pakli by se učiti nechtěl, tehda aby jemu nic nedávala, než aby jeho chovala jako druhé dietě. Item ves Črtoryje dědičná s příslušenstvím, puol Sluzína, činž na rathauzi, to všechno podlé poručenství pana Hanuše Weigle, otce jich, pani Margreta matka jich, držeti má, a po její smrti má na dceru její, manželku jeho Annu a na jejich děti spadnutí, a od toho dielu nemají Bernardina odlučovati, neb tak umluveno jest, a to jest šire v poručenství pana Weigle v městských knihách popsáno; a na to mám dvě dobré vuoli na dvě listech pergamenových. Item k svatému Mauriciemu na stavení poručil jest X hřiven. Item diel bratra svého vypravil jest i také což jest tetky jeho Barbory a to jest šire v městských knihách popsáno. Item k svatému Bernhardinu do kuchyně X hřiven, a kdyžby umíral, aby jemu hned žaltář čtli s velikým konduktem a se XXX mšemi. Item chudým nuzným X postavkuov sukna. Item X hřiven vikářom do bratrstvie na Hrad a tu má ležeti. Poručníky toho všeho učinil jest mocné Mikuláše Erhhaupta, kmotra svého a Hanůška Linka, a doufá jim jako dobrým lidem, že nad jeho ženú a dětmi právě učinie, i také mateři staré a že jim radni a pomocni budú, v čemž jich potřebovati budú. *Actum tempore Stanislai Škoch, magistri civium, Schonhanns, Wenceslai Kren, Johannis Link, consulum, ceterorumque iuratorum. Sigillatum etc.*

V prostředku u obrazu sv. Trojice: 1. *Sanctissima Trinitas unus Deus.*
2. *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.*

U obrazu sv. Václava: *Sancte Wenceslae, Ecclesiae Patrona, ora pro nobis.*

Po kraji: *Rupta fulguris incendio Anno MDCCCIII. jussu Rudolphi Caes. Princ. et Archid. Austriae, Reg. Princ. Hung. et Bohem. S. R. E. Card. Archiepisc. Olomucensis et arte Friderici Seltenhofer refusa. Viennae A. D. MDCCCXXVII.*

2. Na zvoně, řeč. „Sv. Josef“, 75 cent. ztíží.

Pod korunou: *Regem, cui omnia vivunt, venite adoremus.*

V prostředku: U obrazu zvěstování. P. Marie: 1. *Ave Maria, gratia plena.* 2. *Et verbum caro factum est.*

U obrazu sv. Josefa: *Sancto Josephe, Vir Mariae, ora pro nobis.*

Po kraji: *Destructam igne A. MDCCCIII. jussu Antistitis Rudolphi in hanc refudit formam Frid. Seltenhofer. Viennae A. D. MDCCCXXVII.*

3. Na zvoně, jmenovaném „Sv. Petr“, 32 cent. ztíží.

Pod korunou: *Laudabunt Dominum, qui requirunt eum.*

V prostředku u obrazu sv. Petra a Pavla: *S. S. Petre et Paule intercedite pro nobis.*

U obrazu sv. Cyrilla a Methuda: *S. S. Cyrille et Methudi orate pro nobis.*

U obou obrazů: *Ipsi nos docuerunt legem Tuam Domine.*

Po kraji: *Quam ignis A. MDCCCIII. destruxit, jubente Praesule Rudolpho ars Frid. Seltenhofer restituit. Viennae A. D. MDCCCXXVII.*

4. Na zvoně sv. patronů hlavního chrámu.

Pod korunou: *Omnis Spiritus laudet Dominum.*

V prostředku: 1. *S. S. Ecclesiae Metropol. Patronis dicata.* 2. *Congregate illi Sanctos ejus.* 3. *Sancta et salutaris est cogitatio pro defunctis exorare.*

Po kraji: *A. MDCCCIII. incendio destructum Antistes Rudolphus per Frid. Seltenhofer refundi mandavit. A. D. MDCCCXXVII.*

b) V kostele sv. Anny.

Vně nade dveřmi:

Sanctae Annae Parenti Genitricis Dei sacrum. Uvnitř nade dveřmi po-
bočnými v pravo: *D. V. T. Martino Wenceslao a Greiffenthal Cath. Eccles. Olom. Praep. Can. Gen. Vic. et Offic., qui hanc Ecclesiam s. Annae anti-
quitate collapsam de novo a fundam. extruxit, censu auxit, ab Olom. Episc.*

Princ. Franc. Card. a Ditrichstein consecrari anno MDCXVII. curavit, et ut quinque Clerici, qui huic et Cath. Eccl. ministrarent, alerentur, instituit, templis omnibus Ol. annuos census legavit, eod. an. XVII. die XIII. Aug. pie obiit. Amicitia et mem. ergo Claudius S. R. J. L. B. a Sorma Mantuae Montisque ferr. Sereniss. quinque Ducum ad quatuor Imp. Aug. ablegat. duor. Caes. Consil. duor. Episcop. Olom. Generalis Vic. Offic. Cath. Decan. Can. Sen. hujus sac. aedis, quam renovari fecit an. MDCLIX., Rector perpet. p.

Nade dvěmi pobočními v levo: *D. V. T. Cath. Eccles. Olom. Archidiacon. Julio Caes. Ginanno a Pisauro Olom. Episc. Princip. Franc. Card. a Ditrichstein Consiliario, qui ut ex Rebellium haereticor. vi captivum Capitulum eriperetur. Exul Exercitum Cues. Ferdin. II. an. MDCXIX. praeibat, hospitalitati gratis exhibendae ortus, occubuit XXX. Aug. anno MDCXXIV. Patruo Nepos Alexander Ginannus a Pisauro Ord. Can. reg. S. Augustini Sternberg. et Omn. Sctor. Praepositus, nec non Patruí sui suoque amicissimo Hieronymo Piccenardo a Cremona, Scholastico Eccl. Cath. Olom. et ipsi Card. a Medic. Consil. Mon. hoc pos. A. MDCLIV.*

Nad kryptou: *Francisci Cardinalis et Principis a Ditrichstein Episc. Olom., Ducis, in Spiritualibus Generalis Vicarius et Officialis, Martinus a Greiffenthal, Protonotarius Apostolicus, Praepositus et Canonicus Cathedralis Eccles. Olom. hujus aedis, quam a fundamentis de novo erexit, Rector perpetuus et Comes, at hoc loci, quemadmodum ibi mortis memor vivus parit et situs pie in Christo def. die XIII. Mensis Augusti an. MDCXVII. Praelato huic de hac aede rectorali optime merito requiem viator praecare aeternam.*

c) V kostele p. Marie Sněžné.

Na zvonech.

1. Na zvoně, jmenovaném „Sv. Maria“: *Mater aD nIVes foVe, sVCCVre, tVere tVos. Napřed: Augustissimae coelorum reginae incarnatae aeterni Patris sapientiae matri virgini Marias campanam hanc rectore R. P. Georgio Slesina d. d. d. P. Wenceslaus Korais s. i. q. Olomucensis. Dole: Fudit Olaus Oberg.*

2. Na zvoně, jmen. „sv. Douát“, nahoře dokola: *DonatVs et PaVLlna a fVLMInIs et pestIs InfortVnJo nobIs CaVete. Dole: Fudit Olaus Oberg.*

3. Na zvoně, řeč. „sv. Ignác“: *Nahoře: SanCtI InDIgetes nostri IgnatI atqVe XaVerI patroCIneMInI nobIs. Dole: Fudit Olaus Oberg.*

4. Na zvonku, jmen. „sv. Jan“: *Honori et venerationi divi Joannis Nepomuceni.*

d) V kostele sv. Michala.

1. Na velkém zvoně ke eti „p. Marie“: *In honorem Beatissimae Virginis Mariae et sancti Francisci Xaverii. Campanam hanc primum anno MCCCLXIX ex aere ductam Franc. Xav. Schmidt civis Olomucensis sub praeside ecclesiae*

ad s. Michaellem Florianum Schön additis mille libris adauxit et Leopoldus Franciscus Stanke. Anno Domini 1857 recoxit.

2. Na zvoně ke cti „sv. Michala“: *Expensis Benefactorum refusa per Leopoldum Franciscum Stanke. A. D. 1830.*

Nieder zur Tief' aus der Höh' ruffet die heilige Stimme,
Dass sich zur Höh' aus der Tief' schwinde des Menschen Gemüth.

3. Na zvoně ke cti „sv. Barbory“: *SonItVs pLenVs sIt MartyrI VirgIneue LaVDi honorIqVe ContInVo saCraTVs. Haec campana per ignes destructa primum anno 1713 refusa erat; eadem denuo anno in Chronographico expresso refusa est, existente parochia ad S. Michaellem Florianum Schön, Silesio Engelsbergensi. Fudit Wolfgangus Straub Olomucensis. Anno 1844.*

4. Na zvoně ke cti „sv. Floriána“: *In honorem S. Floriani Martyris Parochia ad S. Michaellem Florianum Schön haec campana nova sumptibus Francisci Schmidt Olomucensis per Leop. Fr. Stanke fusa est. Anno 1857.*

e) V kostele sv. Mauriciho.

1. Na zvoně, jmenovaném „Sv. Maria“, ztíží 133 1/2 cent.

Na hoře: *De suo contribuyente Domina Caecilia Ridliana, nata Spiczkianna, vidua Olomucensi D. T. O. M. Mariae Dei Matri Pient. Sanctis indigentibus Sacrum aes ad usum Basilicae Mauritianae, quod A. 1517 fustum incendi nefasto casu liquatum 1709 hoc demum R. S. MDCCXXII Anno Innocentio XIII. Pontif. Maxi. Imper. C. Carolo VI. Bohem. Rege. P. P. Wolfgango S. R. E. Card. Epo. Olom. Fr. Jul. S. R. J. C. a Braida Epo. Hippo. Consecrante. Francisco S. R. J. C. de Giannini loci Par. M. Baumbettae Weltzl Ol. V. Cons. Insp. P. A. G. Fr. Reimer in hanc formam auspicato refusum est.*

2. Na zvoně, řečeném „Sv. Maurici“, 35 centn. ztíží.

Na přední straně: *Deo Exercituum Tibique Mauritio Sancto ac felici Theboeorum legioni in campo Agaunensi pugnanti Multiplicatis Intercessoribus suis Pietus Metrop. Olomuc. A. R. CLOCCCXXIV.*

Na zadní straně: *Georgius Franciscus Reimer ornavit et fuderat.*

3. Na zvoně, jmenovaném „Sv. Havel“, 18 centn. ztíží.

Na hoře dokola: *Labente saLVtIs nostrae anno post IgnIs strageM CoepI eDere sonos.*

Na přední straně: *Igni DestrVCtu a GeorgIo ReIMer refeCtu. Inspectoribus Ecclesiae D. Augustino Hilberth, D. Ferd. Bischof ab Ehrenberg.*

Na zadní straně: *Sub Reverendissimo et Illustrissimo Domino Wenceslao Francisco S. R. J. L. B. Koschinsky de Koschin Cath. Ecclesiae Olom. et Collegiatae ad. S. Crucem Wratislav. Canonico, nec non ad S. Mauritium Parochia.*

4. Na zvoně, jmenovaném „Sv. Václav“, ztíží 12 cent.

Nahore dokola: *Campana haec honori S. Wenceslai dicata et dedicata est anno MDCCX.*

Na přední straně: *InDVstrIa GeorgII ReIMer ConfeCta.*

Na zadní straně: *Sub Reverendissimo et Illustrissimo Domino Wenceslav Franc. S. R. J. L. B. Koschinsky de Koschin Cath. Ecclesiae Olom. et Collegiatae ad S. Crucem Wratislav. Canonico, nec non ad S. Mauritium Parocho. Inspectoribus Ecclesiae D. Augustino Hilberth. D. Ferd. Bischof ab Ehrenberg.*

f) V kostele sv. Štěpána na Hradistku.

V zákristii na desce inramorové: *Sex omnino grandium animarum locus iste recondit exuvias. IV Marchionum Moraviae et Monasterii Grad. Fundatorum. Ottonis I. et Euphemiae Conjugis. Ottonis III et Duranae Conjugis. Duorum praesulum Joannis Episc. Olom. et Roberti Abb. grad. QVeM gratVs ponI fecIt BeneDIctVs Abbas Gradicensis LIII.*

Tamtéž na kameně ve zdi bývalého kláštera Hradišského k západu: *Anno MDCLXXXVI. Die XXVI. Junii lapis fundamentalis pro noviter aedificando Monasterio Gradicensi positus est. Sub regimine Rmi prillis umplmi Dni Dni Norberti Zieletzky de Potzenitz I.I. Abbatís Gradic.*

- 101 -

Dodavek ke str. 27. po ř. 4.

Dne 4. dubna r. 1594 přijeli do Olomouce, jsouce na cestě do tábora Ostribomského, František, vojvoda Saský a Westfálský na Lauenburku, a Jáchim, vojvoda Brunšvičský a Lüneburský, se 2000 vojska jízdného, a zdrževše se tu 3 neděle vojsko přehlíželi. Někteří svévolníci z cizinců těchto ohrali sobě za terč bānku na věži radnické a na několika místech ji prostřelili, za kterouž příčinou sejmuta a spravena byvši, dne 28. května t. r. zase vyzdvížena jest.

O p r a v y.

Str. 30 řád. 8 za: napřed	čti: tuto
48 „ 33 „ 1457	„ 1454
73 „ 26 s cimbuřím	„ s cimburím a
74 2 „ starověou věží ka	„ starověkou věží a
74 „ poslední za: že nynější věž ok. r. 1570 vystavena jest, čti:	
	že věž v nynější způsobě r 1607 Hanušem Scholzem z Českého Broumova vystavena jest.

